

Бдење

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг – Књажевац, број 34, година XI, октобар – децембар, 2012

КУЛТУРНИ
ЦЕНТАР
СВРЉИГ

КЊИЖЕВНИ КЛУБ
Бранко Миљковић
КЊАЖЕВАЦ

Бдење

Уредници

Радослав Вучковић
Обрен Ристић

Уредништво

др Стојан Богдановић, Злата Коцић, Срба Игњатовић, др Горан Максимовић, Драгослав Живковић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић и Зоран Гавриловић

Секретар уредништва

Зорица Бранковић-Басарић

Издавачи

Културни центар Сврљиг
Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Књажевац

За издаваче

Зоран Гавриловић
Обрен Ристић

Адреса

Културни центар Сврљиг, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 e-mail: bdenje_srg@yahoo.com / kcsvrljig@sezampro.rs
Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, 19350 Књажевац, п.фах 58
E-mail: ristic.obren@gmail.com

Часопис излази четири пута годишње, цена примерка 250 динара, годишња претплата 1000 динара, за иностранство двоструко.

Претплату уплаћивати на жиро рачун: 840-563664-40
(са назнаком за „Бдење“)

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3416.

Ликовна опрема

Јована Банић

Слика на корици

Владица Ристић, колаж

Дизајн корица

Владан Васић

Техничка припрема

Млађан Ранђеловић

Штампа

Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

Овај, као и предходни број БДЕЊА, у потпуности је финансирало
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Бдења

Стојан Богдановић

МИСАО

Мисао је неухватљива,
Као да је она Бог, а не ја.
Склизне зачас као миришљави сапун
Којим се, причају старе Нишлије, купала Клеопатра
Из Београдске робне куће на Тргу ослобођења,
Пре него се своме љубавнику страсно подавала.

(Кад је Клео тргом пролазила
Мој чича Живомир пекар
Подизао је нос
Као наш рундов Рапча
Кад осети Сотирова куја да се тера.)

Таква је моја песничка мисао.
Клизава, као лед.
Можеш да се оклизнеш,
Док трепнеш, одоше ноге увис.
Можеш да се наљутиш.
Можеш да сломиш ногу, руку, кук...
Можеш да сломиш мечки ногу.
Можеш да сломиш главу
(Луд коњ здраву главу не носи,
Често ме мати подсећала
Показујући на Милков дел
Где се мој отац одмара од илузија.
Тамо су и остали заслужни домаћини из ВБ).
Мисао може за тили час да штукне
Изгуби се као заљубљени калфа

И лута околo као глуво куче.
Тражиш је као чобанин залуталу овчицу
(Дабоме, његов порив је племенит,
Он жели да овцу спасе од вука
Да би је за Божић у сласт појео.
А шта ће мени глупа мисао
Чобанина се не тиче.)
Тражиш је неко време,
Па дигнеш руке од ње.
Таман мислиш да си је заборавио,
Као своју бившу девојку,
И да је ствар легла,
Нађеш је како се сасвим добро уклопила
У нову средину
У песму неког нобеловца
(А има сијасет бољих песника
На овом и на оном свету
Вала, могла је да бира.
Е, ал нобеловац.)
Таква је моја мисао.
Мораш брзо да је хваташ
И брзо да је се ослобађаш,
Иначе, оде воз.

Ако немаш неку бољу мисао,
(за коју можеш, током целог текста, да се придржаваш,
Као за гелендер на степеништу робне куће
Низ који се враголани вратоломно спуштају
Да их мргодни чувари не опазе)
Позајми мисао паметног човека.
Не базири се ни на какве критичаре
(Сви они нешто мисле и нешто пишу.)
Пази да ти не подметну садржај,
(Они све знају и за све имају уши.)
Пусти мисао да иде својим путем
Ионако је дошла и без тебе и без њих.
Придружи јој се у авантури.
Ослободи руку и крени са писањем.
Не бој се критичара,
Нису они богови, а ни анђели.
Најважније је одупрети се себи, свом снагом.

Кад пишеш о отаџбини не стиди се
И не снебивај се.
Можеш и Господа споменути,
Али с мером, без патетике и без устезања
(Па и Бог није Бог,
Он је само Бог и ништа више.)

Пази кад пишеш о оцу и мајци,
Обезбеди им место са леве стране, обавезно.
Они су највећа црква
Можеш увек да уђеш и да (за)молиш.
Да није Господа слава би била њихова.

Доброг песника залепи на крај песме.
И сврши с тим већ једанпут.

Ипак буди смирен и обазрив,
Мисао те зачас зграби,
Гурне те у центрифугу,
Заврти ти мозак и цеди,
Цеди, цеди, цеди,...
Цеди као мед кад врцаш.
После си страшно уморан
А изгледаш задовољно и смешкаш се
Као фигура
Од пчелињег воска.

Људи су гадни, знаш већ зашто.
(Мисли само на жене.)
А тек жене што су гадуре, знаш већ зашто.
(Држи се ти, синко, људи.)
Пажљиво бирај тај последњи стих.

Пази да мисао не буде много тешка.
Није то за књижевно вече,
Тешко се вари и узрокује несаницу.
Осим тога, песма ће бити трома,
А ти ћеш бити смешан.

Драги С.
Ако ти то не успева,
Батали све
И крени из почетка.

ТРМКА

Глава ми је као трмка
Коју је мати за време рата
Од Великог медведа под облаком сакривала.
Зуји непрестано,
Под паском матице
Мисли се роје.
(Једна је матица,
Не могу две мисли главне да буду.)
Често ти читав рој побегне
(Јер ти је оловка тупа)
И смести се негде високо.
Тада Великог медведа са неба одвезујеш
И пушташ га да матицу ухвати
И да ти је у трмку врати.
(Кад већ не може на цвет да слети,
Може на небо да се попне.

Иначе, Великог и Малог медведа су Цигани на небу оставили
Да их Господ причува док се са земље не врате,
За сваки случај веригама за небо везали су их.
Кад је ведро још су тамо.
Тим истим веригама кроз оцак су се на земљу спуштали,
Због тога су ваздан били гарави
Што је изазивало подозрење сељака из К. и околине,
Који су своју децу плашили да ће Цигани њиховим
коњима на небо одјихати.

Ја сам кроз оцак у облику дима ноћу излазио
Да се ваздуха надишем
И медведе да гледам, да их пазим
А на земљу сам се, опет, кроз оцак низ вериге спуштао.
Наравно да сам тада гарав био.
Због тога сам од бабе онај свињски сапун
позајмљивао да се људски окупам.
И трљам, трљам, трљам,
Скоро крв да почне да липти,
Потом пред бабино девојачко огледало изађем бео
Као да ме је паспаљ
Из деда Сандине воденице напао.

Недавно ми је један учени објашњавао
Како је реч медвед постала
Од речи мед и веда
Те помислих да би за реч медвед боља замена била знамед.
Ал сад се питам да ли и поларни медвед
Зна мед!
Не сумњам у његову памет,
Али на северном полу расте само ледено цвеће).
Пчелице ће за матицом,
А медведу мед остави,
Да се са малим медведом слади.
Њега не враћај Циганима
Везаће га опет за небо
Да им пут из Влашке осветљава
Кад преко залеђеног Дунава као вукови са Карпата
Крену за јагњетом одбеглим
Из ђурђевданског сна младога Циганина,
Или ће меди под ноге
Вруће решето подметнути.

Живорад Недељковић

БОЈЕ

1.

Лишће се обојило бакарном,
Златном и жутом бојом и прекрило
Камење овог бистрог поточића.
Плавичаста и зеленкаста вода
Лењо се протеже;
Хтела не хтела, стићи ће до циља.

Ово камење, и маховином је
Прекривено; посвуда само нежност
И мекоћа, жубор се прелио у тишину.
И ход је тих; могао бих
Да скакућем с камена на камен;
По нечијој души.

2.

Бојама и ти си,
Бојама и ја сам прекривен.
Нису то боје одеће,
Да откривају, нешто увек узврате.
Другачије су, тешко их уочимо
И кад смо жубором
Који из уста долази опијени.
Не због тога што су невидљиве,
Што сама је душа у њих положена,
Него зато што она тражи
Пределе и преливе сличне својима,
Да намах их позна, и буде
Обложена лишћем друге душе.

3.

Лишће се обојило мојим бојама
И пада, пада, прекрива избочине
И модре таласе под кожом.
Места по којима је, желећи уточиште,
Неко газио; себе не уложивши
У потрагу. Не сазнавши опет
Да само с душом може до циља.

МРАК

Има га рано ујутру на улици,
У пољу над којим је сунце одскочило,
У води, преломљеној на стењу.
Затворен је у стварима
Из којих повремено излази
Да нас опомене и веже за њих.

Има га у подне;
Тако се вешто крије
Да обично и не помислимо на њега,
Као да не постоји.

Кад падне ноћ, мрак не постоји,
Варка је то тамно изједначавање.
Тада ни светлости нема
И тешко нам је да схватимо
Шта уистину бива.
И да ли ишта постоји
Кад спусти се ноћ,
Кад све је тако јасно.

Иначе, највише га има у нама;
Кад га угледамо, ми пожуримо
За њим, а он умакне
У даљи и још светлији део тела,
Увек у све даљи и све светлији.
Неко читавог живота несмирен трага
За њиме, не допушта му предах.
Кад се уморе и гонич и прогоњени,
Дешава се тада да мрак напусти тело,
Или сконча у њему:
Није баш извесно какав је исход.

А неко други га пусти да вршља
Или није моћан да му се одупре.
Не прође много,
Нагло се пробуди, разјарен,
И крвавих руку чека
Родитеља и брата да кажу,
Уколико и они нису заувек уснули:

Не брини, отишао је,
Неће се више вратити.

Вратиће се, јер је мрак
Највећа од свих лажи.

Зато му не верујемо, и непрекидно га
Препознајемо, да бисмо свикли на себе.

ПУТНИК

по Вилхелму Дилтају

Непрекидно нас обухвата свет,
Онакав какав се открива нашим чулима,
Плени, упоредо са светом у нама.

Цветна долина подељена немирном водом,
У сутонском спокоју благо обујми путника,
Сишлог из младе шуме с последњим
Нитима сунца; тих је и топао
Ваздух унаоколо; у млечном сјају
Дрхтури месец на још плавом своду.
Брда нас присно опкољавају, али не стежу.
Не помишљамо на путеве с врхова
Спуштене другом страном,
На градове и државе до којих сежу,
Само на стазе у нама уцртане,

И обресе птица док растежу небо,
На бруј црквених звона, ношен замасима крила.
Шири се и сужава долина при одсјају,
Као год и груди устрепталог путника:
Осврће се он око себе и диви непомућеном.
Достојан одасвуд измилеле тишине.
Достојан и светлости и смираја,
И сјаја из трагова што бије,
Појми да ова долина није уистину долина,
Него сама смрт.

Нека ти је лака земља, оче мој.

ИНКУБАТОР

Билу Брајсону

Чак и у најбољим кућама подови су
У средњем веку били од голе земље,
Каткад прекривени рогозином
Натопљеном пљувачком, псећом
И људском мокраћом, пивом,
Остацима хране, прљавштином.
Пише о подовима и којечему још
Холандски теолог Дезидерио Еразмо,
Затекавши се с почетка 16. века
У Енглеској. Рогозина је полагаана
Обично двапут годишње, а стари
Слојеви нису уклањани, тако да је
Подлога остајала недирнута
И по двадесетак година; подови су,
Заправо, били велико гнездо
Погодно за инсекте и глодаре;
Био је то савршен инкубатор за кугу.
Уза све, дубоки слојеви на поду
Били су знак престижа, немерљив
Ни са чиме. Можда би тек слојеви
Година сакупљени у телу могли
Да изазову сличан понос, гордост
Због дубине, и то само онда кад
Крепкост би царовала у слами;
У слами и у очуваном уму; тек ти
Слојеви, као доказ да разумно смо
Старили, не проливајући течност
Коју имамо, не презирући храну;
Без помена о глодарима и неситима
Што иза себе остављају болести
И очај, без помена о грабљивцима
Који су однели и толико мојих
Година, све да би имали више
Простирки, тепиха, тешких завеса,
Сламе и сјаја. Без помена, иако
И даље отимају грабљивице
Моје и твоје и нерођено време.

Никада нећу сазнати шта је у њему,
Из колико слојева било је састављено,
Колико гамади у њему пребива.

Можда ћу знати грабим ли и ја,
Крадем ли сада дане, слој по слој
Слажем ли преко голе и чисте душе;
Знаћу, као што знам да у њеној топлини
Проклија тек семе које је штити
И онда кад разбољева, и боли, боли.

Боли, јер је доказ да сам жив.

Мирко Демић

ШУПЉИ БАТАЉОН

*Рат, у то нема сумње, подстиче јајнике.
Луј Фердинанд Селин*

Сваки рат се храни са неколико прича које сви препричавају а у чију веродостојност нико не верује. Једна од њих је и ова.

Први новинарски задатак бившег официра Мирека био је наизглед лак. Повео ме је са собом. Главни уредник *Урлика Заумља* послао га је ту, у центар Вароши, где је заказана церемонија формирања Женског батаљона. Са нама је пошао и легендарни Влад, фоторепортер и највеће редакцијско спадало.

И доиста, у следећем броју *Урлика* појавила се Владова фотографија са овог догађаја, а испод ње неколико смушених реченица новопеченог новинара. Све што тада није написао, а мислио је да треба, рекао је мени, након догађаја, ослобођен приправничког страха и посвуд присутних ратних комесара, али и заштићен од оштрице уредничког скалпела и пулсирајућег сфинктера аутоцензуре.

Познато је да су овај рат на терену спроводили руковаоци виљшкара, амбициозни магационери и сеоске кабадахије што обично дрежде испред продавница и слинаве пиво, све до купаца са сточних пијаца и наредника у резерви. Из тог миљеа био је и јунак ове депеше. Једни за њега кажу да је имао несрећу, а други, они малициознији и отровнији, то називају срећом – да му је синовац страдао одмах на почетку рата, у првој борбеној акцији, пробијајући лед испод тврдог небеског свода свим будућим погинулима.

Да ствар буде још луђа, (не)срећни стриц је носио име и презиме чувеног народног хероја из претходног рата, поколењима познатог по некој фотографији на којој испред орловских очију држи двоглед мало подаље од очију и са неке камене врлети посматра мрског непријатеља у даљини, касније јуначки погинулог у окружењу заједно са читавом својом јединицом.

Оставши без синовца, стриц је постао други човек, непознат и себи и свима који су га до тад познавали. Дакле, није био од оних за које је народна мудрост изнедрила утешну констатацију која благосиља рано помахнитале, јер им читав живот пролази у весељу. Њега је махнитост стигла касније, претво-

ривши у осветника по мустри јунака из лоше лектире и још грђе филмске продукције која тематизује наш Дивљи Запад.

Несрећни стриц је у први мах решио да канонизује синовчеву погибију. Шетао се од војних до цивилних власти, увек у камуфлажној униформи, носећи ниско припасан пиштољ и са две бомбе „украшеним“ опасачем. Под пазухом је држао дебелу фасциклу у којој су били похрањени његови надмени захтеви, патетичне молбе, грандомански предлози и стратешка решења, као и отворена писма светским моћницима. Саговорници су га стрпљиво и сажаљиво слушали и у начелу обећавали како ће учинити све што је у њиховој моћи да му уваже предлоге и испуне захтеве.

– Ко ме би се чинило, ако не нашим борцима? Поготово оним – погинулима! – говорили су му, тапшући га по раменима и климајући главама у знак дивљења и одобравања.

Сатрвен жалашћу за рођаком, по читаве дане и ноћи сте га могли видети у гунгули Вароши, пренапученој избеглицама, групицама војника и паравојника, правим и лажним новинарима, стварним и самопроглашеним припадницима бројних обавештајних служби и агенција. Преостали свет је сматран у њихове доушнике и потенцијалне објекте њиховог рада.

Несрећни Стриц Палог Борца гурао је нос у све и о свему поседовао мишљење. Али, због синовца, све му је било дозвољено и опроштено, а како је време протицало, свет га је све мање сажаљевао и узимао озбиљно. Магнетски су га привлачиле групе људи; у кафани, на улици, пред продавницима, на пијаци, испред цркве. А свака варош усред рата, па и ова, била је препуна уплахиреног света, који су се тискали у групицама, како они у униформама тако и они зашли у године, у цивилној одећи.

Погунули синовац му је давао кредит да држи осветничке проповеди по улицама, да одгонета стратегијске ребусе и бистри геополитички мутнеж. У његовој глави све је било јасно и просто, једноставно решиво и још лакше изводљиво. Бол га је све дубље вукао у безумље, а туга претварала у напаст која се избегава.

Да би га се што пре отарасили, неке од варошких руководиоца пало је на памет да му дозволи да, по опробаном обичају из претходног пораћа, синовцу подигне споменик на месту погибије. Упркос чињеници да је рат био још на свом почетку.

Све послове око тога Стриц је преузео на себе. Нашао је каменоресца који је исклесало мермерни обелсик, као и песника

да на њему испише неколико патетичних стихова. Испословао је да се једном фудбалском тиму да име по покојном синовцу, као и да се преименује једна улица на периферији Вароши. У свему томе имао је подршку новинара, који су га пратили као што просјака прате изгладнели пси.

Кад Стриц Палог Борца не би знао куда ће, или му се учинило да су на њега заборавили, свраћао би у редакцију *Урлика Заумља* и истресао своје јаде, изрицао претње и износио нове планове. Ту би се увек нашао неко од новинара коме се није дало да иде на прву линију, међу поднапите борце, или у позадину, међу учвеле мајке и удовице, те је радије, директно у писаћу машину уносио рукавац невеселе приче *Заборављеног Стрица Палог Борца*, испуњавајући њиме задату новинарску норму.

А онда је неколико дана Стриц Палог Борца без трага нестало из Вароши. Испоставило се да је у једној, по свему судећи самоволјној „акцији“ – а за време ко зна којег по реду потписаног примирја – са још неколико бораца сличних њему, кренуо „напред“ и упао у заседу комшилијске војске и био заробљен. На инсистирање представника Мултинационалних снага убрзо је договорена размена и Стриц Палог Борца је ослобођен.

Тек онда није имао мира од новинара. Није било краја њиховој љубопитљивости како то изгледа са друге стране фронта. Тиме је натеран да падне у још дубље самољубље, па ја неосетно почео да кити и домишља своју заробљеничку одисеју. Тако су наредни бројеви доносили сећања у наставцима, под насловом, тобоже цитатом његове изјаве, како им је, по заробљавању, херојски одбрусио да милост не тражи, нити би им је дао.

Укратко, уверавао је и себе и друге како представља оличење потомка команданта и неустрашивог вође. Све је то резултирало да „надлежни“ у Команди Вароши нађу решење које је мирило њихову намеру да га изместе даље од прве линије фронта, а да га свеједно „упосле“ са некаквим важним пионирским задатком. Нико, заправо, не зна ко је творац идеје да се формира женска јединица и да се на њено чело постави Стриц Палог Борца и настављач лозе народног хероја. И пре спровођења поменуте идеје у живот било је добровољки које су распоређиване по санитарским јединицама, али се неко досетио да би од њих, сакупљених са свих страна на једно место, ваљало направити засебну јединицу, што би била још једна потврда пред мрским непријатељем да је пушку у руке узело и кусо и

репато, право и сакато, женско и мушко. *Урлик Заумља* је свако мало објављивао репортаже о голобрадим дечачићима који тегле неку танцару и нешто немушто прете онима „преко“.

Било како било, освануо је и дан формирања Првог Ударног Женског Батаљона, али и обављања првог новинарског задатка. Онекуд је донета одлука да се свечани чин обави на месту стравичне погибије сусједстанског становиништва у претходном рату, дакле – на уметнички стилизованим рушевинама цркве у којој су ти несрећници, ономад, били зверски поклани.

У Батаљон су се јавиле жене разних фела; било је ту распуштеница, али и младих, вијоглавих девојка са вишком мушких хормона и мањком женских чари, па до авантуристкиња долепшалих са разних страна, непознатих судбина и мутног порекла. Заједничка им је била решеност да не дозволе мушкарцима да рат буде само њихова работа, што се понегде, међу фалангама самопроглашених аналитичара, тумачило као далеки и накарадан одјек феминистичких стремљења епохе.

Наоколо се натиснуо радознали свет, неколико новинара, са апаратима и камерама ужурбано се мувало с једне на другу страну строја, испред и позади, грчевито хватајући детаље на постројеним девојкама и свим активним учесницима овог догађаја.

На црвеном мермеру импровизованог брода срушене цркве било је постројено највише двадесетак жена, обучених у камуфлажну униформу и наоружаних лаким машинкама. На челу строја, једна од њих, са до ушију натученом беретком на глави, држала је батаљонску заставу, по пропису, под углом од 45 степени. Испред строја се шеткао комадант батаљона, Стриц Палог Борца и настављач лика и дела народног хероја, издавао кратка упутства и команде, поправљајући опрему на девојкама, али и непрестано натежући своју војничку јакну надоле, пошто се она непрестано, са сваким новим покретом подизала и личила позади на какав пачји реп.

Камуфлажна униформа је у свом врећастом безобличју прикривала сваки женски облик и чар. Припаднице батаљона су тај хендикеп покушавале да надокнаде разнобојним шналама на својим плетеницама, нападно нашминканим обрвама и уснама, нарумењеним образима, притезањем опасача око струка и сужавањем ногавица. Упркос томе, резултати таквих радњи

били су недопустиво мали. Једину ексклузиву представљало је име батаљона. Све друго било је суморна војничка безличност.

Поред строја, око једног стола, са пословичним миром и озбиљношћу стајала су двојица свештеника у свечаним одорама и припремали своје сасуде за обављање церемоније освећења постројене јединице и њиховог барјака.

С времена на време, небом изнад Вароши фијукнула би по која комшилијска граната и, уз снажну експлозију, забадала се негде на ободу, у нечијој башти или кукурузишту. То је читавој церемонији давало на озбиљности и значају. Штавише, читавом догађају дајући херојску ауру о којој ће приповедати поколења.

Фоторепортер Влад, користио је новинарску привилегију да се не држи протокола, те је прилазио свакој припадници батаљона и објективом се театрално уносио у њихова лица, једнако шкљоцајући апаратом и гарнирајући њихово нестрпљиво ишчекивање својим подсмешљивим коментарима и вицкастим алузијама. Ни данас се не заборавља његово церекање док стоји испред укипљене жртве, покушавајући својим опсценим хумором да разводни удрвењелу озбиљност са лице „жртава“.

Мислим да је му је то представљало врхунско уживање. Њему је још тада све личило на спрдачину, за разлику од нас који смо чепркали по том запарложеном ратном буњишту у потрази за којим смисленим зрном. Упркос околности да су спрдачина и обешечајство били једино гориво на које се Влад покретао и због чега је живео.

Онда се ваздухом проломила одсечна командантова наредба која је припадницама батаљона налагала да се устобоче ко колчеви, а знатижељној и нестрпљивој публици да ућути, јер свечаност управо почиње. Са једног касетофона заорила се химна Заумља, а командант је десној слепоочници хитро принео стиснуту песницу у знак поздрава. Све очи посматрача биле су уперене у постројену женску војску, вребајући свако померање њихових рамена, клађење тела, као и нервозно жмиркање трепавицама и стезање усана. Изгледало је да су и сви присутни били испуњени стрепњом спрам исхода овог необичног догађаја.

По окончању интонирања химне, на ред су дошли свештеници. Најпре су уздуж и попреко окадили ратну заставу и заставницу која ју је држала, потом прешли на команданта, а онда на сваку припадницу батаљона, којој би свештеник приносио крст на целивање и шкропио је тамјаном по беретки.

Када је јединица примила божји благослов, опет је на ред дошао њен командант. Из гузног џепа панталона извадио је хартију са написаном заклетвом, која је као и свака друга, садржавала речи: живот, смрт, отаџбина, давање, спремност, смрт... а све за крст часни и слободу златну. Женски гласови су за њим хорски понављали поменуте речи, што је на лицима посматрача изазвало једва приметно смејуљење, јер, уместо уобичајених мушких грлених гласова, зачули су женске кричаве и неуједначене гласиће.

Кад је и то завршило, командант је опет, али из другог гузног џепа, извадио нови лист папира. На њему је био написан говор који би могао ући у сваку озбиљнију антологију патетичних јуначења. Његовог говор је, у ствари, било слободна писмена радња на тему малопређашње положене заклетве. Кад је, након подсећање на времена Кулина бана, дошао на ред да помене Марију Антоанету, али и Њурку Бељашову, Марију Бочкареву, Софију Новосиелску, Марину Јурлову, као и низ жена чувених по својој храбрости и неустрашивости.

Усред командантове беседе, једна се припадница његовог батаљона из друге врсте затетурала и срушила на црвени мермер. Двојица најближих посматрача су притрчала и, све са пушком, изнели је ван строја. Овај инцидент, како и приличи, ни једног тренутка није поколебао команданта.

Тек по окончању читања дуго спреманог говора у којем му је неко издашно суфлирао, командант је опет дрекнуо команду која је дозвољавала да припаднице батаљона бар једну ногу могу да опусте, али на месту.

Кроз Варош, али и кроз читаву војску на фронту, брзо је прошла вест о формирању Женског батаљона. Мушка сујета није одолела а да га одмах не преименује у – Шупљи батаљон, односно – харем, а његовог команданта у – пашу. Тако је остао и после убрзаног гашења, као и после, у сећању преживелих.

Око двоспратне зграде чији су власници нетрагом побегли, а у којој је Батаљон био смештен, мували су се варошки пробисвети као успаљени пси. Верује се да су управо они међу њима који су били ускраћени за милост његових припадница кумовали да се батаљон назове тако погрдно, како су га већ називали. Не зато што су се уверили у то његово „својство“, већ из злудости и мушке освете.

Није дуго прошло од свечаног формирање јединице, а командант је горео од нестрпљења за ватреним крштењем јединице. Он је по сваку цену хтео да иде на прву линију, али

месни командант то ипак није дозвољавао. Свако јутро је са својим батаљоном у стројевом поретку пролазио главном Варошком улицом. Припаднице јединице су биле беспрекорно нашминкане и утегнуте. Командант је свако јутро без позива ишао на реферисање код команданта Вароши, непрестано тражећи адекватан ратни распоред. Његовој упорности је коначно удовољено. Дат му је задатак да „деловима“ свог батаљона чува пошту, суд и општинску зграду. Командант Женског батаљона је цветао као булка од осећања корисности и одговорности над повереним задатком.

А онда, као да је Свевишњи удовољио неугаслој жељи команданта Женског батаљона, те је „наместио“ да и та јединица доживи ватрено крштење, па и прву жртву. Женски батаљон је добио задатак да патролира оближњим напуштеним комшилијским селом, пошто су у њему биле учестале пљачке преостале имовине. Десило се да је једна патрола Женског батаљона обилазила села у сумрак и зачула људске гласове који се чују у једном, у шипражје обраслом дворишту. Више од страха него осећања ауторитета, припаднице батаљона су повикале: – Стој! Не мрдај! На то је оно комешање у дворишту је утихло, да би убрзо преко живе ограде долетела бомба у правцу припадница патроле и снажно експлодирала недалеко од њих. Све три девојке из патроле су попадале на тло, а кад се све смирило, стале су се, уз јауке, придизати. Две су се подигле, констатујући неколико огреботина, док је она трећа, предводница патроле, остала на земљи, склупчана. Обема рукама се држала за крвав стомак.

Никад се није сазнало ко је бацио бомбу.

Сахраном несрећне жене руководио је командант батаљона. Командовао је послугом у кући, гробарима и читавим батаљоном. То је био први и последњи задатак који је батаљон у потпуности извршио. Опет је над отвореним гробом држао слово и ридао за покојницом, неспретно како то мушкарци умеју. У својој беседи настојао је да домаће лопове прикаже као опасну диверзантску групу комшилијске војске, прасак бомбе као вишесатну борбу против вишеструко надмоћнијег непријатеља, а погибију предводнице патроле као јуначки подухват раван делима највећих хероја. Клео се и ударао у груди да ће се убицама грдно осветити, позивајући присутне да му се придруже а Батаљон заклињући мртвом припадницом.

Команда Варош као да је једва дочекала тај догађај, те је неколико дана после сахране упутила наредбу да се припаднице

батаљона одмах распореде у остале јединце, док је командант развлаштен и смењен са дужности.

Он је лутао кроз Варош, тронут погибијом, али и неправедним расформирањем свог војничког чеда. Одједном више није био предмет интересовања и пажње новинара, већ – разлог избегавања.

Опет је навраћао у редакцију *Урлика Заумља*, али ни тамо није налазио саговорника спремног да му посвети више од куртоазног поздрава, одреда се градећи да су у великим и неодложним пословима.

Највећи успех Женског батаљона, његова највећа победа, било је, у ствари, његово оснивање. Иако бројчано није био ни пристојан вод, он је имао све друго батаљонско: команданта, заставу и, погинулу припадницу, и што је најважније, веру свог команданта да је заиста реч о батаљону.

Свеједно, у сећању свих других био је и остао – шупљи батаљон! Док новинарски полетарац, коме се ово, можда, и причинило, имао несрећу да буде његов први и последњи хроничар.

Још једном вас подсећајући да се сваки рат храни са неколико прича које сви препричавају а у чију веродостојност нико не верује. Једна од њих је и ова, његова.

Саша Хаџи Танчић

НАЂЕНО ВРЕМЕ

У разданак

СТВАРАЊЕ ЉУБАВИ

Кад дођох
са Оцем и Светим Духом
видех море и његову снагу
и људе и њихову немоћ.
Нахраних их хлебом сањарећи.
Проходах водом и вода роди вино.
Али љубави не нађох.
Само смрт у утроби Земље.
И нешто тела у њиховим хаљинама.
Над храмом птице, усмрћене у дрвећу,
и звери ненасите у шуми.
Другим радостима отворих им срца
и прилазећи им указах
на оно што сам чинио.
А памет им би замућена.
Покушах да им светлошћу учиним срце разумним,
поветарцем у житној стабљници да их нахраним.
Од једних порицан, од других љубљен,
но одвећ дете Божје, у часовима самотним.
Ходећи, стављах знак им на чело
и златан језик у Реч. Беседих на гори.
Док Земља се као точак окреташе
у посуди времена. Да би нешто тела
било у хаљинама
и нешто костију у утроби Земље
и нешто љубави у њиховим душама.
Другачије светлости сретох им у срцу.
Анђели их крилима не дотицаху.
И видех да ћу умрети.
На крсту сам дрхтао
и нешто крви у мојим подераним хаљинама,
по мојим длановима и стопалима,
и нешто земље
у чијој утроби преспавах,
и нешто љубави у васкрснућу.

СЕЋАЈУЋИ СЕ СЕБЕ НА ЗЕМЉИ

Пред зору оживљене ране
на крсту заклаћеног тела
заболе испод свакидашње коже.
Закован страхом,
невиним лицем исмеван.

Пуштено је на вољу свакоме
да обесхрабрује, да ме оспорава.
Успорен ми крвоток у натрулом телу
откинутом од беспућа
где се све до дна предаје
што преживи.
Затомљене јауке крвавом небу однесох
сећајући се себе на Земљи,
где сам живео и много волео.

СА ЗЕМЉЕ ДО НЕБА

Из памћења залудних рана
смртношћу
стврдлог мрака,
винух се у Ново Време.

Од јутра,
покренух ветар срца
са земље до неба,
телом распетог.

ЛЕПО ЛИЦЕ МЕЋУ СВЕТЛОСТИМА

Видех где ме нема.
Сребрнастим трагом
мироносни ми дах проверавају.
А у драгом сам гласу малог цвета,
у жутој ливади,
у дну стазе,
крај усамљеног дрвета,
претворен у птицу.
А где нисам!
Лепо лице међу светлостима.

САМА НОЋ

Прекинуте радости, у тами
до последњег сунца,
мерене раздаљином земље и неба,
сама су ноћ.

Осипану светлост, јачу за сенку,
за њихов живот,
враћам им чим је угледају.
Јаве се закаснили
кад им сунце већ напусти дом,
а обрушен камен зашапће
да буде знак над њима.
Улазећу светлост у траве
видети неће.

Опчињен је свет ватром
из грма.
Дозван.

РАДОСТИ ОБЕЋАНЕ

Јест, спасење.

Чудо: дишем себе,
а и несагледну
смрт своју,
недокучном смислу управљену.
Коме веру дарујем,
да ме руком буду дотицали.
Глас је, објављен, затрептао звездом.
На крају пута радости обећане.
Шта је човек рекао:
што се не јави?

ЗБОГ ЊИХ

Вратим ли се, спустим ли се,
пре ће опет изгледати
да се вратило поподне једно кишно,
јутро једног понедељка,

шуме са својим шумовима,
као ма шта друго,
а не одвише љубљена времена,
и никада вечност,
јер више нисам срећан,
да уживам,
нити да због њих патим.

ЖИВ

Жив је, рекла је ружа од камена.
Са света на Други свет
срце
мојом љубављу садевено.
Телом
с душом
у небо одлазим.

СТИГНИ НА СВОЈЕ МЕСТО

Молитва

Сиђи, смести се као дечак весео,
и усмери пут Новог Света,
од Сунца напуштеног.
Стигни на своје место.
Опет на Гору, обраслу.

НАЂЕНО ВРЕМЕ

Давног ли пророчанства
да је коначно време
ниједно време.

Путујем оним
свих времена
јединим.

Недељко Богдановић

ТРУБА

Две суботе заредом прошао би од Старе ћуприје до Моста младости, и на кеју, уз реку гледајући и лево и десно, наизменично час на једну час на другу страну, или једним погледом, свеобухватно, при том застајкујући почесто, посматрао шта је све изложено на буљваку.

Најпре су младунци животиња, расних псића и ретких птица. Код њих су застајкивали они што их дуго гледају, што прате свако усправљање и облизивање штенади у корпама и кутијама од картона, и сваки цвркут чаврљавих шарених птичица затворених у кавезима. Они који су код њих застајкивали, и кад се не познају, радо су саопштавали своја запажања, постављали једни другима питања, видело се да се радују, чак и кад нису намеравали да нешто купе. Тешко су се одвајали од изложених понуда ако већ нису били спремни на куповину. Они што би купили, брзо су се удаљавали. Са купцима су обично била и деца, која су, изгледа, и доносила коначну одлуку о куповини.

Затим су долазили многи „излози“ старудије, омеђени простором једног шаторског крила, или кревета на расклапање, где је било изложено свашта: одрпане, умрљане књиге, најчешће из школске лектире¹, потом по неко дело бивших политичара, у тврдом повезу, са златотиском, али разваљено по хрбату од сопствене тежине и обима, популарне брошуре кримића и љубића, па и по нека књига из серија које су се продавале „на отплату“, затим: шрафови, много шрафова углавном коришћених, па прочишћених, матица свакојаких промера и навоја; ланаца за бицикле, педала, рамова или рукуница, па онда точкова (бандаша, обично без гума), глава...; компјутерских монитора, тастатура, мишева, процесора (или само кутија од њих!), рамова... чипова... из сваког комада вириле су жице с утикачем или без њега, гомиле каблова – „све исправно и све ради“, само нема где да се проба... Продавци су озбиљни,

¹ Један пријатељ писац причао ми је да је ту видео примерак своје давно објављене, распродате и сада већ недоступне књиге, па је због изгледа који је имала није купио, како му се пролазници не би смејали, а онда, пошто је друге суботе већ није било „на излогу“ почео осећати све јачу и јачу кривицу, што се свога чеда, које је затекао у недоличном изгледу, застидео.

видрасти и одлучни, али необријани, зарасли, у замазаним (неки и у војничким маскирним) оделима, „мајстори“ који су изнели „вишак“ делова и алата. Или су „скоро из иностранства“, па су били у прилици да донесу оно чега овде нема. Или им је умро отац, па више нема ко да води радњу, те се алат распродаје, или... Тешко им је одолети јер су лаки на понуди, тешки на погодби, а најтежи ако подигнеш робу, разгледаш, распитујеш се, а онда оставиш и пођеш даље. Е, онда буди спреман да будеш проглашен за неког ко малерише пазар, ко унесрећује дан, ко се завитлава и зато треба да осети с ким има посла. Ако пак неко нешто и купи, продавац паром протрља браду „за севте“.

Жене су седеле поред своје робе, где се могло наћи сијасет ситница: кожных каишића, новчаника од скаја, прибора за уређивање ноктију, огледалаца различитих величина, већих и мало замућених, али и оних за ташнице, или џепче. Кад не би пиле кафу и пушиле, нудиле су пролазнике, додајући како је све „оргинално“, и посве јевтино – колко даш! Било је и много комада одеће, нарочито женске и дечије: блузица, маица, гаћица, чарапица... Таман, али може и да се проба, да се примери телу (без облачења!).

На крају овог покретног штанда од стотину-двеста метара настаје место за обликоване држалице (за мотику и мотичицу), лаких и углачаних, за крамп од граба и пијук од буковине или багрема, секиру и секирицу од јасена, за мацолу, чекић и чукиче од дреновине, ..., али и косила са хватаљком, од буковине – да буду лакша²; дрвених грабуља са зупцима, тупим и вретенастим – да скупљају сено, али да се у земљу не забадају....

Недељама, на малом простору испод кестена који још ни прве гране није распустио, на војничком ћебету, поређано неколико труба: једна поштарска, две оркестарске и једна војничка. Једно даире, и нешто као мех од оних гајди што се држе под руком и лактом натискују. Продавац седи на ивичњаку, пуши или чита неки од старих часописа са суседног „штанда“. Кад се неко загледа у трубе, прати га очима, али не спопада. Чека свога купца.

² „Косу треба – говорио ми је Момчило кад ме учио да косим – да водиш прецизно, а држиш нежно, да ти излети из руку ако у нешто удари, а не да положиш и косу и косило. Свака будала може да пребије држалицу, али коса мора да одскочи од онога што јој засмета.“ Зато су и косишта лака, нежна, ко немирне девојчице! Био сам млад, па су и поуке биле такве.

Сваки пут је застајао пред простирском с трубама. Само гледао. Једном издаље, једном у повратку, када је једва одолео да неку не подигне и прегледа. Прве суботе, лако се растао од бувљака, али је до следеће прилике више пута помислио да ли ће их опет бити на кеју. Следеће суботе опет је све било исто. Једино ту није било гужве и није се могао скривати иза пролазника који застајују пред сваком хрпом изложеног еспапа и меркају. Због тога га је младић, продавац изложених инструмената, уочио и мало му се као осмехнуо. Побојао се да је ухваћен у нечем, можда, недоличном, брзо се удаљио, и не разгледајући више ништа, ни лево ни десно, напустио пијацу.

Кад је, сада већ давно, стигао у јединицу, није му много требало да открије своје свирачко умеће. Иако га то нико није питао, нити је коме рекао, већ после неколико дана сви су знали да је био члан сеоског оркестра, надалеко познати трубач. Одали су га земљаци који су га познавали. Истина, он није знао свирати команде и заповести, али је и на обичној труби, без механизма за тоналитет и модулације, умео да заплете сврљишку руменку, пиротски чачак, стару влајну, чочек, заврзламу, а знао је и радикалку, па и краљево коло, али се није усуђивао да то одсвира.

Пуковски трубач ускоро је одлазио, јер му је кадровски рок истекао. Потајно је желео да га замени, и жеља му се остварила. Постао је пуковски трубач. Није му сметало што је морао први да устане а последњи да легне. Није волео свирати узбуне, али су му повечерја била незаборавна. Кад засвира повечерну мелодију, није било војника који се није истом упућивао завичају: па они из брдских крајева у преливима звукова смењују брдо за брдом, а дубоке долине чине им се као лаке и плитке валоге, преко којих на неком невидљивом коњу хрле сеновитим двориштима својих родних домова; а они из равничарских предела, лако усне месец који лебди над шоровима и завирује у ниске прозоре и мирисне, од вечерњег полевања цветних стаза и засада, калдрмисане окућнице.

Било је људи који нису хтели заспати, чак и ако су могли, само да би одслушали благи пев његове трубе. Мелодија се завршавала тако што је звук, танак и продоран, једнако губећи оштрину и снагу, у преливима замирао и удаљавао се, одлазио некуд, далеко, далеко, све до већ призваног завичаја, до родног дома и укућана који су већ уснули. Недељом би, по дозволи дежурног официра, засвирао и коло, па су чести радознали пролазници, пошто улица пролази непосредно поред касарне, зас-

тајкивали, гледали врели бес узвитланих и знојавих младих и лепих војничких прилика у хитром колу неке србијанске боје, и слушали његову необичну свирку. Обећано је да ће се формирати и војнички оркестар, али се убрзо заратило.

Сада кад већ није могао избећи продавчев поглед и позив да се приближи изложеним свиркама, једва изговори:

– Чија је ово труба?

– Очева, – одговори овај – , донео је из рата, никад није свирала, као нова. Ево, узми је и пробај.

„Лажеш“, помисли у себи и скоро рече, „лажеш, познајем је“, али је не додирну.

Сети се јутра после много дана и ноћи проведених на положају, у рововима на косама високе планине на јужној граници, и заповести да изненадно, одсечно и беспоговорно одсвира команду за напад. Сав је, данима већ, буктао од жеље да најзад засвира нешто од чега ће труба да прсне. Истина, и други су то ишчекивали, већ видели ветар и ватру, и бег туђе војске низ стрмину, и Мораву која иде на север, и себе који, у јуришу, брже од воде, од ветра, кроз ватру куршума, лете ношени жељом да назад стигну тамо одакле су пре три године пошли. И ноћу и дању, у његовим је рукама била свирка која ће огласити почетак. Никад није био тако весео, значајан, величанствен...

Труба је цикнула. Небо се проломило, јутро препукло, планина јекнула. Све што је било живо – полетело је.

Први је, још док је свирао „јуриш“, пао Милисав. Његов брат од ујака. Онај што је, недељом, у касарни, најбоље играо.

Више никад није засвирао ништа по вољи. Ништа од срца. А кад се рат свршио, никад трубу није узео у руке.

Сада је пред мучном одлуком. Ако не додирне ову трубу, неће више никада, ни једну. Ако... али у том тренутку однекуд над светином прелете неки осмех, налик...

Видосав Петровић

ЦАРИЦА

Мало кад је, овде на археолошком налазишту, у Naissus-у, откривено нешто значајније а да није букнуло какво ново расположење, и то не само срећника коме је то пошло за руком него и оних који су копали и претраживали у окружењу. А када би археолози и Стари Истраживач, који се, обично, убрзо појављивао, изrekli своје прве претпоставке, понекад и тврдње, најчешће уз властито дивљење, узбуђење је прерастало у опште одушевљење. Које се, у време обеда, преносило и у башту ресторана, и, на свој начин, оживљавало. Неизоставно, уз подигнуте чаше. И здравице.

Прошлог четвртка, међутим, само два дана по Видовдану, оно што су, већ у преподневним сатима, открили копач Стефан и археолог Радак, подно западне зидине Naissus-а, ма колико значајно као откриће и изузетне лепоте, већ на први поглед, заустављало је налет сваког могућег одушевљења. Пригушивало мисао.

Јер, археолог Радак, стојећи до појаса у откопу, обема рукама, немо, држао је тек пронађен бронзани женски лик, у природној величини, са кога је одваљена малтене цела десна страна, те је, наместо дела дијадеме на глави, слепоочнице и половине ока, образа и краичка усана – зјапила застрашујућа празнина...

Стојао сам на ивици откопа, иза археолога Радака, и нетремице гледао у тај лик чији је израз, и при несрећи која га је задесила, напосто зрачио смиреношћу, сведочећи, и после ко зна колико векова, о лепоти очито дивног бића.

– Царица... – коначно тихо изусти Радак нежно прелазећи врховима прстију по украсима на остатку дијадеме.

– Царица! – огласи копач Стефан, и та реч се пренесе међу окупљенима, док су неки, међу њима и копач Исак, већ правили пролаз Старом Истраживачу у доласку, верујући да ће, засигурно, посведочити која нам се то Царица указала. Јер, скоро увек, ма и претпоставку само рекао, његова, Истраживачева, је била најверљивија.

И ма колико да смо били нестрпљиви да што пре, одмах, сазнамо о којој је царици реч, Стари Истраживач је долазио неуобичајено споро. Као да је предосећао какву ће ужасну слику угледати. Или га је онеспокојио наш мук – као да смо присуствовали каквом укопу, не изузетном открићу.

Тај мук је трајао и кад је Стари Истраживач, смркнута лица, узео Царичину унакажену главу, загледао је са свих страна, а онда кажипрстом дотакао удубљење на челу, баш онде, где је, очито, ударцем тупим предметом, располућена. Дотакао га је опрезно, као да је то место болно. Стојао неко време оборена погледа, промишљао о нечему, што нас је и држало у нади да ће рећи нешто о Царици. Али, ћутао је. Као да је хтео да нас поштеди нечега стравичног. А онда, с очигледним пијететом, лагано пружио њен лик првом копачу до себе, Исаку, а он, Стари Истраживач, неочекивано, пошао према истоку, као да је са тврђавских зидина, тамо преко облакодера у граду, могао да види Константинову царску вилу, у Медијани, у којој је Царица, некада, свакако, обитавала.

Оставио нас је без и једне речи, па и оних до којих је држао у оваквим приликама, говорећи – како се „поједини делови скуптура, кроз време, међусобно, бескрајно траже”. И обавезно додавао: „Помогнемо ли им у томе – део је и наше среће.”

Но, прихвативши Царичин лик од Исака, суочио сам се и сам са тим неодољивим складом лепих црта, али и понором у тмастој нутрини лобање... И, што сам је дуже гледао, мада је то била само варка, гле! – појављивали су ми и остали делови њеног лика, као да су се међусобно већ дозволи и нашли. Или је то био само предзнак да ћемо, већ наредних тренутака, наићи, угледати и остатак Царичиног бронзаног лика. Који нам је, веровао сам, ту. Надомак.

Осетио сам потребу да се, истог трена, и сам придружим копачу Стефану и археологу Радаку, који су већ наставили грозничаво да копају и претражују. Зато и пружих Царичин лик, који прихвати Истраживачева сенка, Растко, који је као и обично, пратио Старог Истраживача на одређеном одстојању, а овде је застао, одушевљен:

– Дао бих руку, да је овај портре створио нико други до онај исти мајстор који је творио лик Еуфемije. И занимљиво: како се је само уживљавао у сваки детаљ њеног лика, али не и у детаље на дијадеми. Јер, та жена...

– Та Царица! – усправи се у ископу копач Стефан.

– Да, Царица – прихвати Растко – пленила је, очито, својом лепотом. Којој је уметник дао предност, не и дијадеми као атрибуту власти. И ево, њена лепота, иако грубо оскрнављена – просто је ликовало – траје вековима. Не и њена власт.

Археолог Срђан, међутим, назначи, да пре верује, да је то онај кипар који је овековечио и царицу Теодору. По њему, тај мајстор, мора да је треперио док је брусио сваки детаљ. И назначи: – Као властиту интиму...

– Част великом кипару – упаде копач Исак – али нама је много важније која је ово наша Царица: жена цара Константина Великог, којег његовог потомка, или... Јер, ово што видимо, дубоко онеспокојава.

Нико од археолога и не заусти, једино што Растко нагло пружи Царичин лик да иде од руке до руке. Не би ли се свако, понаособ, суочио с њеном судбином.

Но, захваљујући већ укљученим камерама (од Видовдана, археолошка истраживања, овде, у Naissus-у, прате се преко сателита), и свет је могао да гледа задивљујући Царичин лик, али и оно што га је задесило...

На месту догађаја, међутим, не појавише се, како су иначе уобичајавали, ни Градоначелник Ниша, ни Шеф полиције. Дођоше само добро нам знани људи из њиховог обезбеђења и појачаше наше, које нас је већ окружило.

– Шта сад ово значи! – негодовао је археолог Срђан, окрећући се према групи новинара и фоторепортера, који су, као на знак, дохитали из правца главне капије.

Одговор је, очито, био сувишан, јер је све говорило о изузетном открићу, о чијем обезбеђењу се управо бринуло.

Окупљени око Царичине главе, новинари су, као уосталом и сви ми, желели да, што пре, сазнају о којој царици је реч. Али, археолог Срђан, коме су се најпре обратили, само, по ко зна који пут, понови, да о овдашњим налазима говори искључиво Стари Истраживач. Који се, после дужег ишчекивања и гунђања новинара, и појави, враћајући се са источног бедема.

Похитавши му у сусрет, новинари и репортери му препречише пут питањима.

Међутим, већ по одговору на прво – која је ово царица? – Стари Истраживач је био, очито, решен да одложи сваки одређенији исказ. Заправо, најпре је прихватио Царичин лик, који му донесе Растко, а онда усправивћи га и окрећући на све стране, рече: – Царица је, ево, тек угледала светло дана. Дајмо јој прилику да се, после много векова, прибере. Осврне и осети да је у свом добро знаном простору. А онда ће нам, верујем, и сама више рећи о себи.

– Или ће о себи, можда, више желети да слуша?

– Ехо њенога живота је у толиким причама, треба га само препознати.

– А овај злочин – показа на распуљену главу новинар који је био лицем у лице са Старим Истраживачем – када се догодио? Ко је то учинио?

– Све је у причи – рече Истраживач. – Њен казивач је велики шетач планином Селичевицом. Ако не сретнете њега, сретћете причу. Знају је и други.

– А шта можемо очекивати од археологије?

– Од тренутка када је откривена, Царица је у походу за остатком свог лика. И не само она...

– Али, ако је тај остатак, већ негде нађен?

– Онда је њихово хитање једно другом незауставиво!

– Верујете у чуда?

– Верујем у неминовност! Ко не би пожелео да се поново уобличи овај прелепи лик!

За ручком, измешаних осећања, мало ко, међутим, да прозбори о значајном открићу. О Царици. Неки од оних који су, у ранијим приликама, подизали чаше и наздрављали срећном налазачу, сада су углавном ћутали. Копач Исак, за суседним столом, приметих, одсипа мало ракије, како се намењује покојнику, отпи, невољно, само гутљај и одложи чашу.

Скоро да се ћутало и за овећим столом Старог Истраживача, на коме је, на малом постољу на средини, стојао бронзани лик Царице. За столом су седели и сви млади археолози, али и археолог Радак и срећник копач Стефан – који, иначе, подоста окаснише.

Иако сам седео тек за трећим столом, нисам одвајао поглед од Старог Истраживача: оставио нас је без речи о Царици, просто расрдио нас, копаче, а сада је, ево, ипак, с нама. Додуше, није ишта ближе казао ни новинарима, од којих су неки, још увек, овде, не губећи наду... Тек, одушевила ме је његова, Истраживачева вера у неминовност – да ће лик Царице, кад-тад, бити целовит. И да ли зато, осећао сам се спокојније.

Али, није ми сметало што се, на овој јулској врелини, ручак бескрајно одужио. Што се оклевало да се пође на починак. Никоме, помишљао сам, није било до осамљивања, нешто нас је држало у нераскидивој спрези. Спремне, да тако издржимо ко зна још колико дуго.

Седео сам, кажем, тек за трећим столом од Истраживачевог, али могао сам, повремено, да видим и Царичин лик, и помишљао сам да смо сви ми овде, у ствари, заточеници његове лепоте. Или, можда пре, омамљени уметниковом необјашњивом моћи – да Царици удахне нови, друкчији живот. Овај и овакав какав је он – да ли само као уметник? – пожелео и остварио. Дуг. Можда, и свевремен.

Чему смо се, наметнуло ми се, и сви подредили. Јер, то што се догађало од тренутка када су копач Стефан и археолог Радак

открили Царичин лик, те слике које су, преко сателита, одашиљане свету; најезда новинара и фоторепортера, па, ево, и ово што, управо, као никад досад, брзим кораком, пристижу наш Градоначелник и Шеф полиције, са овећом групом непознатих нам људи – све ми је то личи на какав заједнички поход за уобличење Царичиног лика. Или су то само моје слутње, шире и захтевније од могућег.

Наш Градоначелник је долазио са средовечним проседим господином, који је придавао значај свом држању, а Шеф полиције, са нешто старијим и подгојеним господином, са овећим несесером, у десној руци. Управо су се приближавали столу Старог Истраживачи, на шта млади археолози и копач Стефан поустајаше, уступајући места гостима.

– Добар вам дан – рече средовечни господин не скидајући поглед са Старог Истраживача: – Као градоначелник Беле Паланке, имао сам част да будете мој уважени гост, када су, овога пролећа, настављена ископавања Remisian-e...

Стари Истраживач, климајући главом у знак одобравања, изрази добродошлицу и раширених руку даде знак да гости седну.

– Управо смо, до малочас, преко сателита, са занимањем пратили до каквог сте открића дошли – наставио је гост гледајући у Царичин лик на столу. – Бићемо срећни ако је оно што поседујемо његов саставни део. Заправо, ако је то наша краљица!

Копач Стеван, који се није одвајао од Радака, нагло се трже, као да му је неко, тамо где је до малочас копао, нашао и узео остатак Царичиног лика.

Међусобно, погледаше се и наши млади археолози. Почесмо да устајемо и ми за околним столовима. Да прилазимо.

Истовремено, међутим, подгојени гост вадио је из несесера скоро читаву половину бронзаног лика са делом дијадеме на глави, за коју се, већ на први поглед, могло тврдити да је то баш онај недостајући део.

– Невероватно! – оте се археологу Радаку.

– Богу хвала... – примири се копач Стефан.

Градоначелник Беле Паланке, малтене грозничаво, узне и принесе део лика који су донели и, гле, обе стране сјединише се као да никада нису ни биле одвојене. Једино је оно удубљење, на челу, остало као болан траг.

– Наша Царица! – узвикну Градоначелник Беле Паланке.

– Наша Царица! – прихватише људи из његове свите, нашта се наши млади археолози узнемирише, спремни да негодују на ово својатање.

Али, нико ни да заусти кад је ту Стари Истраживач, који је све мирно гледао и слушао.

Фоторепортери су увелико сликали целовит Царичин лик (снимале су то, већ, и наше камере и слика је одашиљана свету), док новинари, буквално, насрнуше питањима на госте, како их означеше, „из Remisian-e”, чије смо одговоре гутали.

– Наш део – рече подебели господин – нашао је, на планини Селичевици, гласовити сакупљач старина Новица Тасић, из села Гркиње. Годинама, носио га је, скитао и питао за Царицу од Рима до Цариграда, намерно не кажем Истамбула. А ономад, безнадежан, дошао је у Remisian-у, предао нам га и рекао: „Наставите...”

– И ево, срећа нас је озрачила... – рече Градоначелник Беле Паланке.

– Да, али која је ово Царица? – усложише новинари.

– Наша! – у исти мах одговорише и гости и наши археолози.

– Наша! – поновише гости, а Градоначелник Беле Паланке настави:

–Управо смо послали по налазача Новицу Тасића, доказаће вам да је наша – што је био само почетак прегласне расправе, у којој више нико никог није слушао, или није хтео. Расправе која је прелазила у свађу. У могућ сукоб.

Али, у исто време, гледао сам, чудно расположенијег Старог Истраживача. Никад ведријег. Лице му се ширило и блистало у некој неодољивој радости. Сјају. Као да је присуствовао каквој гозби најведријих речи. Искказа. Што му је било све забавније. Да се почео наглас смејати. Чак и подижући чашу овима или онима који би превагнули у својатању Царице. Па и онда, када су се чуле прве увреде. И претње.

И све ово било ми је незамисливо. Јер, само пре два месеца, док сам још био у гимназијској клупи и страсно желео да се, по сваку цену, за време ферија, нађем на овом налазишту, да учествујем у ископавању Константиновог, царског Naissus-a, – нисам могао ни да помислим, да ће један овако значајан налаз, и то напречац, постати предметом свађе. Са непредвидивим крајем...

Нисам разумео, признајем, ни овакво Истраживачево расположење. Увек замишљен, тајновит, моћан да предвиди да ћемо, овде или онде, на налазишту, наићи и открити нешто карактеристично – што се, једнако, и обистинило – да сам га због те моћи доживљавао као натчовека – да! – а сада се, ево, просто забављао док су свакојаке претпоставке казују као тврдње, заблуде као закључци. Уз увреде и претње.

У својатању Царице, сукоб је до те мере узео недопустив ток да је „Градоначлник” Remisian-е, чак, запретио:

– Не буде ли Царица враћена у Remisian-у, забранићемо вам воду са наших изворишта!!! – на шта га наш Градоначелник и Шеф полиције, који су једнако ћутали, само зачуђено погледаше.

– О, casus belli! – узвикнуо је археолог Срђан и настави смејући се – Ви би сте, дакле, да наша два града, два „полиса”, зарате!?

Срђанове речи деловале су као упозорење да се, у овој расправи, у свему претерало. У тишини која настаде, наш Градоначелник је погледом тражио од Старог Истраживача да нешто, ипак, каже.

Међу присутнима, међутим, оживе комешање – обезбеђење је управо крчило пут крепком старцу, пожутеле беле косе и браде.

Стари Истраживач, тек сада устаде, очито да поздрави доброг знанца, који подиже руке у знак поздрава свима, али му поглед слете на Царичин лик:

– Ех, Богу хвала!... А ја толико скитао и питао...

Свима нам је било јасно да је то зналац оних прича из којих се, како рече Стари Истраживач, може више сазнати о Царици.

Пресрећан што коначно види сједињен њен прелепи лик, старина Новица Тасић лако прихвати молбу да прозбори што о њеном бегу на планину Селичевицу:

– Кад је оно, са истока, Бич Божји, Атила, дотутњао коњицом овамо, жене и деца, куда би у бег, но што даље, у планине. По савету старијих дворјана, пође са њима и Царица. У збегу, жене јој дадоше своје хаљине, да је нико не препозна.

Но, кад силници провалише у царску палату, не нађоше никога. Ни Царицу. Али, Атила угледа Царичин прелепи бронзани лик и нареди једном од старешна, да одмах пронађу Царицу и доведу му је.

Овај, најпре, зађе у тамницу и од неких протува, којима дадоше вина и хране, сазнаде да је Царица у планини. Кад силници пођоше у потрагу, понесоше и њен бронзани лик – да је лакше препознају.

На Селичевици, силници су загледали сваку жену и употређивали са царичиним ликом. Питали и злостављали сваког на кога су наишли. Но, пошто по и трећи пут прегледаше и најгушће шуме и најскривеније јазбине, бесни што не нађоше Царицу, али и престрашени како ће пред очи Бичу Божјем, старешина свој бес искали на овој прелепој творевини.

Огромним мачем, тупим од ко зна колико злодела, преполовио је овај племенити лик, – заврши старина Новица.

– Али, из приче, не сазнасмо ни која је Царица, ни са кога двора!? – примети један од новинара.

– Онај који ју је испричао знао је зашто је то изоставио – одговори старина Новица.

Било је приметно: на лицима и оних „из Remisian-e” и ових „из Naissus-a”, који су се, до малочас, жучно расправљали, завлада видно незадовољство. Нико, међутим, ни реч да изусти.

Нико, ни са једне ни са друге стране, да пружи руку ка прелепој глави Царице да је узме. Присвоји... тако целу.

Па, ни да посегне за „свој” део...

Ако би то неко и покушао, помислих, морао би се осетити оним истим силником који ју је, пре много времена, тупим мачем располутио.

У тишини, пуној неизвесности, погледи се све више усмераваше према Старом Истраживачу – хоће ли он, коначно, нешто рећи.

– Знам за битке и ратове због царица и краљица – вајкао се да почне Стари Истраживач – али, ова, коју сте овде започели за прелепи Царичин лик, понела ме је њеном творцу. И, на тренутак, био сам силно уверен да је његов дух овде. Пресрећан што његова Царица наставља свој нови живот. Што траје...

– Али, овом расправом – настављао је – нисте ни свесни, колико сте га разгалили.

Учинило ми се, у једном тренутку, да сам се нашао баш у њему, да сам био сведок његове среће. Среће уметника. Па и сујете, коју сте му потхранили, јер пратио сам след његових мисли: „Ево, два града препиру се, отимају око моје прелепе Царице. О, зар спремни и да зарате!...”

Стари Истраживач и гласовити сакупљач старина Новица Тасић приђоше, онда, један другом и загрлише се.

Са неком лакоћом, испише, на искап, и вино из овећих пехара, нађених баш овде, у Naissus-у.

Жагор који је настао, бар ми се тако наметнуло, личио је пре на незадовољство после незавршене битке – за лепоту.

(На археолошком налазишту, у Naissus-у, 2016)

Сенахид Незировић

САЛОМА, КРАЉИЦА ПЕШЧАРА

Смерна Госпо, зар се опет приближаваш
Ивицама пешчаних дина оштрих као жилет
Обнажена погледима мушкарчина
Испремештана олујама преморена
Пољупцима ноћне росе, појилишта за глодаре
Такмичари описују тако дивна заобљења
Радознали мусхафири цвокотаће из немоћи
Успаљени до свитања, опчињени твојим плесом

Сасвим тајно, с поквареним намерама
Куј освету, сватовима опијеним
Срећном страшћу прве ноћи
Пре молитве, пробуђених из полусна
Па нек' сложно исклијају
Сви весели од севдаха шљивовице
Првокласног сира козјег
Хладнога попут змије

А ја не смем ни за корак из осаме
Спалио их страшни гром
Стићи ћу ти у посету
На мезарје Чемерничко
Теби, сненој, у походе
Зашто ли нас раздвојише
Зашто љубав завадише
Ти проклети завидници

Ако нећеш, мој анђеле
Лепоту ми не поклањај
Већ задрхти као љесков прут
У постељи за младенце
Изазови узбуђење, бесно мешај
Боковима, покажи да знаш
Трбушни плес уз деф
Наклони се и за појас задени

Учини ми се да опазих магнет
 На неузбраним, а сазрелим уснама
 Вабио ме јастук успомена
 Недирнута лепота обрва и трепавица
 Танки прсти и снежно-бела стопала
 Наушнице са по два рубина и сафира
 Јер, драго камење се дарује од срца
 Из чисте Љубави, само драгим особама

Муајен, стижем у походе, набрекао
 Омађијан, без заштите од чарања
 Хефту се нисам купао у жељи
 Очувања мириса цимета коже
 Кидисао сам на тврду шљиву
 Распуклу од жеђи и чекања
 Сокови су потекли из слатког нимета
 Моја омиљена сорта је „Јулска краљица“

Певај, дуго, узалудно
 Певај нашим душманима, из ината
 Хуљама и ђилкошима
 Подсмевај се неискусном занатлији
 Што пристигне у невакат
 Увијен у праву свилу са Истока
 Сморен, слушајући блебетања
 Дочекавши треће јутро

Зла бештијо и вештице
 Гнусно лажем, свима редом
 И презирем тефериче урнебесне
 Ноћна прела избегавам
 Крадом идем на „парти“-је
 Са момцима из суседства
 Гујо, држах твоје гипко тело у наручју
 А ти си ме од најмилијих удаљила

Твојим именима натапам испуцале усне
 Светлана, позајмљена од Месечине
 Муневера, послата из Медине
 Гордана, процветала звездо из Лознице
 Сунчице, узроку жудње на земљици
 Невена, наду у љубав још нисам изгубио

Салома, краљице пешчара
Кћери, мајко, фатаморгано и робињо Алахова

Однекле допиру звуци мелодије
Али ја више никог не познајем
Као раније, када хоћу
Онда желим да те успоредим
С умиљатим младунцима, опасношћу
Средства – експлозијом Сунца и муњама
Јер, понекад, узвишено светло мора
Дрско, свету да запрети

Нек' пресрећна обожава, Господара
И прокуне докле може – сво незнање
Моћ из ока засветлуца слично сабљи
Вришти вулкан у прсима
Женска снага у леђима
Крв, махнита понорница
Силовито и вилено
Тражи свога кротитеља – хајирлију

Никада пре нисам чуо тако мазни глас
Чим уплови у моје десно ухо
Иде равно до дна срца
Жељна среће и рађања
Кад мирује ил' задрема
Природа јој није до колена
Сва отекала од ношења
Близанаца, здраве деце

Устане ли са лежаја к'о маћеха
Баштовану манастирском заповеда:
Слуго, донеси ми корен биљке
И посуду за справљање
Чудотворног мехлема за душу
Сок од руже, иве и пелина
Тајна је над тајнама у народу
Вековима сачувана за младиће

Шта ћеш, јадна, кад остариш
Смрт наступа слично звери
Обазриво и нечујно

На крилима причурина
Из утроба исподземних
Од пустињских шкорпиона
Један ујед затрпаће ону раскош
Какву нежно биће поседује

Тугом опрхвана и сломљена
Поред стуба древног светилишта
Нарицаћеш, чекајући крај времена
Призивајућ' Судњи дан и Праведног
О, светлости апсолутна весели се верној сенци
И помири са надама
Пусти сумњу нек' прокисне
Налик варки дуринога спектра

Љубавнице са чардака
Господарице разумевања
Послата си бесконачна
Измаштаним пределима
Беспрекорна Хармонија
Ја мисао исту следим
Пристижући савршенству у походе
Бауљам беспућима ове џунгле

А дотле, бол у стопалима
Олакшава да изнова, несутрашив
Корачам ка циљу, сумњи спаса
Без обзира на разлике
Упркос побуни стакла
Дужан сам поздравити на језицима
Шалом, Селам, Мир теби
Салома, краљице пешчара

А када се свукла и постала воћка
Пред лепотом облина замало сам ослепео
Безброј невидљивих очију, пало је у несвест
Сведочећи да сам је увек имао
Лавица Сахаре ме изгребала по леђима
Док је ватрогасац продирао гасећи пожаре
Тек тада сам осетио како је занела
И мудрог владара – краља Соломона/Сулејмана!

Винко Шелога

БУЂЕЊЕ

стење диносаурус клопара
огроман костур начичкан еротичним антенама
у чељустима крчка добегле
дрчне и очајне

зевзече семафори без застоја
камере њуше сумњиве
све је на позорници
Велика Дадиља бди

посуштају срце и кичма
све мање стаје у главу
нервирају се ноге, очи, уши
свака би клиника имала посла

у вртлогу велеграда Вучко се
чеше о сиротињу
удише лучевине створова и механизма
турира сећања ђачка
ноћ врати другове старе

играју сличицама фудбалера
размењују стрипове сна
како су
гурали и вукли живот
како
застајкују да узму даха
спарују нужности с опсесивним пролећем

у сну Фама походила уморног старца

КАЛЕМЕГДАНОМ

Сунчан дан је мера живота
ако је недеља.

Од пролећа до јесени
и сунчаног зимског
дан за даном
и ето лепог животописа
без историје

Лишће лишће кучићи и деца
понеко беспрекорно тело
пензионисани топови доколиче
пензионери играју шах
јуначе се на пољима црно беле смрти
у сенци бронзаних попрсја

Подно камених зидина водени
ерос Дунава и Саве
Острва као муда надигнутог Победника

Ко се још нагледа животиња
све му је уз калимегдан.

Девојка ми радосно иде у сусрет
кад приђе љуби мобилни.

24. окт. 2010.

КУВАРСКА ПЕРВЕРЗИЈА

Пуначак руменко на ТВ шпорету ставља
комадину крвавог бифтека у сјајну шерпу
која цврчи на уљу с црним луком
додаје парадајза, паприке, шаргарепе
суве сланинице, печурке, маслац, чашу вина
преко тога павлаку и неких чуда
белог лука, першуна, целера и девет зачина
стално сецка, пасира, миксира, звецка, прича.

На крају наструже сира
приноси сос
прилоге
салате.
Ту је негде и парче црног хлеба.

Пића за облагање утробија
подизање доброг расположења
и нагона.

Дезерт на крају
маштарија форме, боје, укуса, мириса
нежан целов куварице

Списак употребљених намирница
и материјала као одјавна шпица
ТВ серије.

Паор дуги дан у њиви
с комадином хлеба и кришком
сира или сланине. Кажу завидљиво
да је то здрав и леп живот.

БУДУЋИ ЛЈУБАВНИЦИ

Не мора онај мали несташко
да погоди стрелом својом
уместо оних ствари на трави или кревету
улазиће у моћну справу

Добиће такмичарски број
изабраће тело, помодни декор, мирисе
све коефицијенате

На дисплеју у сваком тренутку
читаваће играчи еротске вредности
стање органа, хемијске процесе.

Телевизија ће преносити
светско првенство у љубави
без трудноће и суза.

Жарко Миленић

ЦРНОЈЕВИЋ

Лица:

ЦРНОЈЕВИЋ
ДУЖД
МИЛОШ
ЈЕЛИСАВЕТА

ПРВИ ПРИЗОР

Соба у двору Дужда од Млетака. За столом сједи Дужд и Иво Црнојевић. Пију вино.

ЦРНОЈЕВИЋ: Мој пехар је већ празан, пријатељу!

ДУЖД (точи му вино): Знаш ли да си једини коме вино сипа сам млетачки дужд?

ЦРНОЈЕВИЋ: А ти једини чије вино пије сам црногорски кнез! Да га прије њега нико није пробао! (пије) Вино ти је боговско!

ДУЖД: Зар си дошао из Црне Горе само зато да ми то кажеш! То сам већ чуо овдје. И од оних којима се не допада...

ЦРНОЈЕВИЋ: Пријатељу, дошао сам да те видим...

ДУЖД: Добро, видио си ме. И шта сад?

ЦРНОЈЕВИЋ: Кад те се нагледам, вратићу се.

ДУЖД: Никад ниси дошао, а да нешто ниси тражио. Прошли пут помоћ у борби против Турака!

ЦРНОЈЕВИЋ: А ти од мене у борби против Француза!

ДУЖД: Шта си тражио, добио си... Шта сада тражиш?

ЦРНОЈЕВИЋ: Ја имам сина, а ти...

ДУЖД: Сина? Нисам знао да имаш сина!

ЦРНОЈЕВИЋ: ...имаш кћерку...

ДУЖД: Видио си је. Реци, има ли љепше у Млецима? Има ли љепше у Црној Гори?

ЦРНОЈЕВИЋ: Ти мени, ја теби...

ДУЖД: Откад сад тај син? Како се зове?

ЦРНОЈЕВИЋ: Максим.

ДУЖД: Масимо?... Лијепо име. Да ли тако и изгледа? Имаш ли његову слику? Моја ће кћерка сигурно да тражи слику.

ЦРНОЈЕВИЋ: Немам, али видио си Анђелију.

ДУЖД: Ангелу? Твоју кћерку?... Видио сам је. Љепше у Црној Гори нема!

ЦРНОЈЕВИЋ: Ни од Максима. Ни у Црној гори ни у Млецима!

ДУЖД: Зар је толико лијеп?

ЦРНОЈЕВИЋ: Јесам ли те икад слагао?

ДУЖД: Мислим да ниси...

ЦРНОЈЕВИЋ: Договорено?

ДУЖД: Договорено... Кад стижу сватови?

ЦРНОЈЕВИЋ: За десет дана.

ДУЖД: Тако брзо?

ЦРНОЈЕВИЋ: Што се прије вежу, прије ће се и завољети!

ДУЖД: Немаш слику?... Знаш какви су данас млади... Ја моју жену нисам ни видио прије вјенчања. Само сам њеног оца питао каква је... Ни грбава ни ћорава, рече ми!

ЦРНОЈЕВИЋ: Моја бјеше љепша но што сам очекивао. Таква не рађа свашта!

ДУЖД: У праву си... (наздравља) За младенце!

ЦРНОЈЕВИЋ: Сто година живјели!

ДУЖД: И ми такође!

(завјеса)

ДРУГИ ПРИЗОР

Соба у двору Црнојевића. Иво Црнојевић сједи за столом. Улази Милош.

ЦРНОЈЕВИЋ: Коначно.

Милош се наклони.

ЦРНОЈЕВИЋ: Нешто се одужи то твоје школовање.

МИЛОШ: Ви добро знате да ја тамо нисам ни хтио да идем!

ЦРНОЈЕВИЋ: А ко ће у Петроград него најбољи црногорски ђак!

МИЛОШ: А сад ми јављате да се хитно вратим. На пола семестра!

ЦРНОЈЕВИЋ: Ти знаш, Милоше, да ја увијек држим обећања...

МИЛОШ: Шта сте обећали и коме?

ЦРНОЈЕВИЋ: Максима Млетачком дужду.

МИЛОШ: Максима? Одавно ми не пише. Шта је с њим? Како је?

ЦРНОЈЕВИЋ: Лоше. Јако лоше...

МИЛОШ: Зар је болестан? Од чега?

ЦРНОЈЕВИЋ: Мени је врло непријатно о свему томе да говорим. Чак и теби. Отац сам му, иако бих га се најрадије одрекао... Послије свега то се од њега могло и очекивати... Та изопачена љубав...

МИЛОШ: Каква љубав?

ЦРНОЈЕВИЋ: Према истом полу... Зар није та његова болест богом дана? Нагрдила то њежно тијело... Оно се распада!

МИЛОШ: Желим да га видим.

ЦРНОЈЕВИЋ: Нико њега више не гледа. Чак ни лекари...

МИЛОШ: Немогуће!

ЦРНОЈЕВИЋ: Ипак јесте... И сад, зар могу рећи и то - Био је мој син?

Милош ћути.

ЦРНОЈЕВИЋ: А ти... Ти не би био такав да си мој син?

МИЛОШ: Како то мислите?

ЦРНОЈЕВИЋ: Увијек би ме слушао?

МИЛОШ: Увијек сам вас слушао.

ЦРНОЈЕВИЋ: Зашто ти ниси мој син, а не онај?...

МИЛОШ: Увијек сте ме звали својим сином. Ти си ми као син, говорили сте...

ЦРНОЈЕВИЋ: Као. (кратка пауза) Питаш ли се зашто сам те звао? Зашто си се раније вратио?

МИЛОШ: Зашто?

ЦРНОЈЕВИЋ: Већ сам ти рекао да сам Дужду обећао Максима. Теби, а и сваком другом јасно је да га у оваквом стању не могу дати Дужду за зета!

Милош ћути.

ЦРНОЈЕВИЋ: Зато ћеш ти да га замијениш!

МИЛОШ: Ја? Ја не личим на Максима!

ЦРНОЈЕВИЋ: Не брени. Нико кад те погледа не би рекао да ниси Црнојевић нити то смије рећи!

МИЛОШ: АЛИ сви знају да ја нисам Максим!

ЦРНОЈЕВИЋ: Сви знају тебе, а за оног ни не желе да знају!

МИЛОШ: Максим може и оздравити.

ЦРНОЈЕВИЋ: Он никада није био здрав!

МИЛОШ: Ипак, он је ваш син.

ЦРНОЈЕВИЋ: Ко?

МИЛОШ: Максим.

ЦРНОЈЕВИЋ: Ти си Максим, Максиме!

МИЛОШ: Али, та жена. Никад је нисам видио!

ЦРНОЈЕВИЋ: Јелисавета је љепша од свих жена које си могао да видиш!

МИЛОШ: Али ја је не волим... Ја волим...

ЦРНОЈЕВИЋ: Ни ја моју жену, док то није постала, нисам волио!

ТРЕЋИ ПРИЗОР

Спаваћа соба Иве Црнојевића. Он сједи и гледа кроз прозор.

ЈЕЛИСАВЕТА (улази): Опростите...

ЦРНОЈЕВИЋ (окреће се): Ти си... Не спаваш?

ЈЕЛИСАВЕТА: Као ни ви...

ЦРНОЈЕВИЋ: Требала си нешто? Зар има нешто што ти твој муж не може дати, а ја могу?

ЈЕЛИСАВЕТА: Он ме не воли! (плаче)

ЦРНОЈЕВИЋ (гледа кроз прозор): Је ли то све?

ЈЕЛИСАВЕТА: Он је мој муж, а воли другу!

ЦРНОЈЕВИЋ: Разговараћу са њим. Сутра. Мене ће да послуша. Забранићу му да се виђа са том женом!

ЈЕЛИСАВЕТА: У овом случају то неће бити тако лако.

ЦРНОЈЕВИЋ: Зашто? О којој се жени ради?

Јелисавета оклијева.

ЦРНОЈЕВИЋ: Реци ми њено име!

ЈЕЛИСАВЕТА: Анђелија... Ваша кћерка!

ЦРНОЈЕВИЋ: Сваки брат воли своју сестру.

ЈЕЛИСАВЕТА: Максим Анђелију не воли само сестрински.

ЦРНОЈЕВИЋ (окреће се): Него како?

ЈЕЛИСАВЕТА: Онако како би требао да воли мене!

ЦРНОЈЕВИЋ (устаје од стола): Имаш ли доказе?

ЈЕЛИСАВЕТА: Пођите са мном. У нашу собу. До нашег кревета... (плаче) Боже, зар тако нешто може бити!

ЦРНОЈЕВИЋ: У Црној Гори тога никад није било нити ће бити!

ЈЕЛИСАВЕТА: Пођите.

ЦРНОЈЕВИЋ: Сањала си.

ЈЕЛИСАВЕТА: Пођите!

(пауза)

ЦРНОЈЕВИЋ: Нема потребе. Вјерујем ти. Али тога заиста у Црној Гори нема... Максим није мој син.

ЈЕЛИСАВЕТА: Није? Чији је онда?

ЦРНОЈЕВИЋ: Био је син мога побратима. Кад му је отац умро, ја сам га посинио... За мајку се никад нисам ни распитивао...

ЈЕЛИСАВЕТА: И шта ћемо сада?

ЦРНОЈЕВИЋ: Анђелију морам под хитно удати.

ЈЕЛИСАВЕТА: Он ће је увијек вољети.

ЦРНОЈЕВИЋ: Одавно је он заљубљен у Анђелију.

ЈЕЛИСАВЕТА: Зашто му је нисте дали? Зашто сте му дали ону коју не воли?

ЦРНОЈЕВИЋ: Дуга је то прича... Ја сам сада будан. Кажу да говорим у сну. Послушај ме док спавам и можда ћеш је чути... Ако он вара тебе, варај и ти њега!

Из подрума се чује запомагање.

ЈЕЛИСАВЕТА: Ко је то?

ЦРНОЈЕВИЋ: Максим... Онај прави.

(Завјеса)

Зехнија Булић

ВРЕМЕПЛОВ

Имам прилику да заборављам дан по дан, ноћ по ноћ,
да се подмлађујем, губим сиједе, длака нова да расте.
Повлачим се из првих линија живота, корачам уназад,
гину блиска сјећања, слика по слика, прилика и неприлика.

Сада је требало да кренем на излет,
Жена и дјеца чекаће Годоа у авлији поред аута које неће
процвјетати
Закључујем оцјене, предупређујем поподневне интервенције
на телефон на који неће нико одговорити.

Јуче ће ми умријети отац, данас се спреман за тугу
јер ће прекјуче бити на самрти, а за годину дана оздравити.

Данас се разводим од прве жене,
У наставку се радујем срећи нашег дјетета
Спреман сам на три године пакла ради прве брачне ноћи.

Сутра ћу престати да волим дјевојку коју сам данас лудо
заволио
и замишљао у оба брака. Само бих у тој прилици остао вјечно,
слушао како ми при упознавању опоручује своје име у длан.

Мајка ће ме крвава преко планине понијети на шивање.
Јер ће ме сестра, по доручку, каменом погодити и расјећи горњу
усну.

У утроби не памтим тренутак када сам се састао са душом,
Нити ћу спознати сусрет зачећа и живота
Јер прије спајања морамо да се растанемо.

Жена више не звони, пјесма је похитала на излет, недопјевана.

НАРЦИС И УТОПИЈА

Сви пријелази и знакови поред пута су окречени
Банке су на пољима разастрле платна
шију кошуље за клијенте и жиранте.

Ни звијер не оставља траг у бијелом бескрају.

На мјестима гдје су били пјешачки пријелази
разастирем строфе оковане римама.

Изнајмљујем писту на сајму књига
Моје пјесме имају примјерен крој,
пристојнији од хаљина бивших љубавница.

Платио сам билборд и рекламу
да бих ушао у читанке и вртиће
како би
сва дјеча у пустињи (па и моја босонога)
успорила код запете, стала испред тачке,
склонила се у заграде кад чују узвичнике.

А кад моја колекција пјесама буде распродата на сајму,
купићу акције од Овидија, Дантеа, Шекспира, Румија...
Кокаколе, BMW-а...
и подићи метрополе векни и стихова.
На главним трговима, зашто не и споредним,
биће наслови, погодите, с чијим именом.

ФИЛОСОФИЈА ИЛИ ПОЕЗИЈА

У памћењу остаје периферно,
суштина прва страда у усменом,
а често и писаном пријеносу.

Периферно се преодијева
у мит, касте, нације
и кондезује у надјезике.

Поезија прерађује јаловину,
и ништа сем покуде не добија,
мада и она понекад зна да пусти и лакира нокте.

Суштина је од Бога дарована,
њој храмови нису нужно потребни,
али без њих мој град би лице и душу изгубио.

Срео сам мисионара Ернеста Карденала,
он чудеса Створитеља у строфама слави.

Песник Карденал на бисте владара шаље јата голубова
да продуктима мршаве трпезе
досликају образе у бронзи.

ПОПИСНИ ЛИСТИЋ

Одјекује слава дланова без глава.

Отац на сина личи, а мајка на кћерку из сапунице
Петсто навијача с бубамаарама на раменима
Многа је пољана славна због броја палих глава,
мада нису баш све пољане могле да узму учешће у турниру.
Писци се солидаришу с моћницима, заводе аутоцензуру.
Културне институције су врло штедљиве,
одвајају од уста умјетницима.
Наш институт је најстарији на Балкану,
али је на добром путу да открије еликсир младости.
Политика је усред кампање учинила тобе
НВО предвиђа нове кризе и нове пројекте, дакако
Приватне фирме и приватни универзитети никада не штрајкују,
не дижу главе од посла
Захладњело је, већини је далеко сунце
Неку робу дају на црно, а дрогу директно у вену
Извините, ако сам некога или нешто изоставио,
евидентираћу у наредном попису.

Никола Александар Марић

ОБНОВА ЦАРСТВА

ТРЕЋА ЧЕСТИЦА

У час тегобни и кобни
Падају зидине града и ноћи
Сновиђени пораз приводи стварности
Цивилизација глувих седа
На патњу и далекосежност
Флоте жедне и руља прегладнела

У час тегобни и кобни
Немоћни пред испуњењем краја

ДЕСЕТА ЧЕСТИЦА

Почетак тајанствен је
Реликвије и мошти, честице вечног
У темељ, и памћење
Град-калем на старо стабло
И слава поклоњена свише
Човечанство недри покушај покајни

Почетак тајанствен је
Као и крај, ако га има

ДЕВЕТНАЕСТА ЧЕСТИЦА

Уље доливлено за лампу
Човечанства неко би да сакрије
Љубав и спасење да затури
У ноћи душе, у ноћи смисла
Кад дим ломача сунце помрачује

Уље за лампу човечанства
Примљено и доливлено

ДВАДЕСЕТ ДЕВЕТА ЧЕСТИЦА

Камен извађени и тесани
Коме је зиду намена
Записано је у књизи остварења
Градови се подижу и поравнавају
Храмови у црквине и небо
Судбина узлета зараван и прах

Камен тесаник намењени
Угаони постаје, а промислом и храм

ТРИДЕСЕТ ДРУГА ЧЕСТИЦА

Нама увученима у рат
Никада ситих желудаца
Прогнаницима у засенчени свет
Са навиком жеље и неавршенства
Остаје да промишљамо сјај
И бацамо себе у огањ или хлад

Разапео си небо као шатор
Покров глави нашој

ТРИДЕСЕТ ПЕТА ЧЕСТИЦА

И уђе Јосиф у пећину
Позлаћене јасле да посведочи
Рађање чудесно Логоса света
И уђе Јосиф у пећину
Литрима уља мртвога у тами
Да помаже за будуће светло

Уђоше Јосиф и Јосиф у пећину
А Спасење се роди и васкрсе

ЧЕТРДЕСЕТ ТРЕЋА ЧЕСТИЦА

О трену данашњем
Написао бих књигу
Слику бола и скрипту мрака
Летопис распродате вечности
Изнесене на бувљак науке
Међу трговце храмом и алхемичаре

О трену овом бих књигу
А много је стих , много

ШЕЗДЕСЕТА ЧЕСТИЦА

Силази небо у твар
Са нашим калом где
 Разум, варљиву
Поспаност у телу, ствари
Ововремене поје
Узимајући честице вечног

Силази небо у твар
Вечност време освештава

(Из необјављеног рукописа ОБНОВА ЦАРСТВА)

Милорад Стојковић

ТРИ СОНЕТА

1.

Одбрани себе у времену које ти је дато,
са овим духом што је као јагње умиљато,
облаче, уметниче, небески путниче, јато,
опет нам се у недрима језери олуја.

Модролисна сета под сенком трњина буја.
Ево нас љубичице заспала у будућем сну!
Ево нас хајдучице љубави у неспокојном дну,
пред сузом бездана између воде и дубрава.

Између речи и боја белином слика нас јава.
Још једна обала, маховина и трава,
село од камена и месечевог сјаја...

Добро вече водена опсено! Добро јутро озарено чело!
Шта нас раздваја, кличе дело: ово сам ја,
Ти још ниси спокој просветљеног заборави.

2.

Боја ове јесени прелива се из хтења у жуд.
Хоћеш ли да је ословиш, вајаш, или урежеш у дуд
у нешто вечно и непролазно лепо несташно духом да загребеш
или ћеш под граном вечери зрелином плода да осликаш пад?

У себи нађи траг којим ћеш тајну склада разоткрити.
Није лако просути белину срцем, разбити јад
и запевати са жутиим лишћем сете, недохватом старити
у воденом огледалу препознати плаву сузу неба.

То се створитељ у нама не зауставља, дело нас вреба.
Оно што видом из срца захвати топлину,
тек трен је на овој низбрдици временој у простору и вину.

То што се изван чула мрежи, што бешчулно блиста,
што се дубином слутње јежи као ружа пресвисла,
тек биће ход и благодат вишега смисла.

3.

Лепо је проживети трен свемира у нама
и привид бистри из сенке што се слама,
и пада на грозд да нам разум овини,
О, блаженство наше сазрело у сну и тишини.

Чија ме рука покретом мами у овај красни предео?
Заклоњен мркином, од звезда што је избледео
показује се свима у непролазној лепоти,
обнажен бојом и лелеком животној страхоти.

Сада ме осмисли уму тој птици што ме надлеће
да је песмом огнездим, од гласа свијем пролеће,
из ћутње да се излеже од цвета до разбибриге.

Пред тобом слутим, рају мој прогнан, будуће селице.
Ево језера твог и ватре на обали
где пролазно сагори немоћно да се одупре жудњи која га пали.

Илија Степановић

ТРИ КРАТКЕ ПРИЧЕ

КРУГ

Испијајући кафу и лакирајући нокте Славица се спремала за посао. Славомир се у купатилу бријао. Псовао тупи бријач, препечен хлеб и некувана јаја. Славица је пуштала отровне колутове дуванског дима и плазила се ка тоалету. „Нек ти мама спреми доручак.“ Низ степенице су се расправљали да ли је боље да аутобус чекају на горњој улици или на јужном булевару. Код поште су се разишли, свак на своју страну, машући рукама и гестикулирајући лудило.

Славомир је око подне отказао све састанке и пустио секретарицу кући. Онда је пола сата черечио сисату приправницу обећавајући јој да ће се код одбора заузети да по истеку стажа она остане у банци. За то време Славица је у својој фарбарској кабини орално задовољавала горостасног пословођу који се као свиња знојио, роктао и био неизмерно срећан с обзиром на мали број прековремених сати које је тог месеца додао на њену радну листу.

Њихов касни ручак садржао је остатке јучерашње супе, масно вариво из експрес ресторана донето у пластичној посуди која се од топлоте искривила, пресољену сезонску салату и крупно сечену кобасицу коју због љутине Славица није могла да окуси. Славомир је трућао о рецесији и светској економској кризи. Она га је поклапала причом како ће погинути од посла јер од јесени две колегинице иду на трудничко.

Вече су проводили испред телевизора. Она је у великој соби на малом екрану гледала омиљену серију и пребирајући по глави код ког би гинеколога овог пута могла да оде на киретажу. Он је за то време у малој соби, на LCD-у од пола зида гледао тенис. Уживао у лепршавим сукњицама и дугоногим источноевропским такмичаркама. Расположење му је квариио свраб у међуножју. Питао се која му је „даривала“ ово, секретарица, приправница или конобарица.

Свако је наместио свој кревет. Из миришљавих постељина гледали су, по ко зна који пут, репризу домаће серије о прошлим и срећним временима. Славица би по обичају заспала пре завршетка епизоде. Славомир би уз одјавну шпицу устајао,

искључивао њен телевизор, закључавао улазна врата и онако, стидљиво, као да га је стид, слао јој пољубац за лаку ноћ.

У пола шест њу је будила музика из филма „Прљави плес“, а њега звук војничке трубе снимљен некада давно на војној вежби. Почињао је нови дан. Стари круг се затварао, нови почињао. Стопедесети ове године.

НАЈЛЕПША

Кроз прсте промиче брашно, ко живот. У кошу игра зрневље ко девојке на прелу. Чекетало пева по камену, а камен се врти, врти, врти...

Помислим, проћи ће једна ноћ без ње. Ал' ако је нема у поноћ, пред петлове се обавезно јави. Глас јој лети између хрastoва. Савија гране и гази по води. Сиђе низ букву, па кроз прозорче на воденици право у моје срце. Стегне га, заледи и неко време као да нисам свој. Чујем је како јеца, дише ту поред мене, на убуђалој сламарици. На јастуку од кожуха и крпа. Крај зарђале бубњарице коју је њен отац донео из Смедерева, за дедину воденицу. И она је ту близу, преко реке. У шушкору, међу хрastовима, са глистама и штурим жирoвима.

Ту ноћ, кад је изрекао пресуду, командант је провео у својој соби. Нико није ни слутио да сурови Крста плаче. Али није било помоћи. Директива команде је јасна – контраше, сараднике противника, симпатизере и њихове породице – затрти. А неколико њих је посведочило да јој је брат на супротној страни. И Митар, један од најпоузданијих људи, потврдио је то. Крста није смео да поклекне. Шта би рекли људи, како би реаговала команда. Помислили би да је мек и неодлучан. Јова Сури је одвео у шуму, преко реке, повише воденице. Он није размишљао. Био је хладан као камен и само је извршавао. Ту близу воденице коју је њен прадеда започео градити пре но што је отишао у рат из кога се није вратио. Ни брат јој се није вратио. Не зна му се ни гроб ни на чијој је страни погинуо. И да ли је уопште погинуо. Причало се да је преживео рат, да су га заробили Енглези и да је отишао за Америку. Да је сазнао да му се кућа затрла и да се нема ради чега враћати у завичај. Ко би знао. Народ свашта прича.

Прича народ да и тај Митар није био тако поуздан. Да је дуго облетао око ње, а она га није фермала. Да је ноћ пред погубљење улазио код ње у собу са понудом која јој је могла

спасити главу, али она није пристала. Митар је, кажу, често мењао стране, како ветар дуне. На крају је са победницима отишао за Словенију и никад се није вратио. Прича се да се удавио у некој великој води. Други пак тврде да се обесио у касарни у Сежани. Његови причају да је настрадао вршећи војну службу. Бог само зна.

Баба Јока се куне да јој долази ноћу, плаши стоку, дави кокоши и отвара капије. А све зато што је, како каже баба, њен покојни Стева био сеоски кмет. Што ништа није рекао у њену одбрану. А шта је могао да каже, па да и њега отерају уз реку. Свашта народ прича.

Ја само знам да сам је волео. Искрено и чисто као што један дечачић може волети зрелу девојку која је за удају. Онако, за њега високу и румену, једру и насмејану. Која пева као славуј у гори, која игра да ти се очи заврзу, која у предиво уплиће прсте, наду и уздахе. Најлепша девојка у селу.

И дође ми сваку ноћ. Између поноћи и петлова. Пролети између храстова, пређе воду, па низ букву, кроз прозорче на воденици, право у моје срце.

ПОКЛОН

Рекла је да воли да поклања, јер њој нико ништа није поклонио. Седела је на кревету и видала рану. Рана отровна, дубока, за око невидљива. На левој страни, испод мале крушкасте дојке осећала ју је. Кад се умире зричци могла је чути како крвари.

Плакала је сатима. Понекад нисам знао почиње ли или завршава. Сузе су јој се низ лице сливале једнолично и монотонно, као вода из планинског извора. Сенке злих погледа смејале у се: „Плачи, плачи, мање ћеш да пишкиш.“ Било ми је жао тог глупог, нежног женског створа. Неколико пута сам хтео да јој нешто кажем, да покушам да је утешим. Сваки пут се завршавало пре него је и почело. Гризао бих свој језик до крви. Понекад бих јој причао о прошлости, о краљевима, биткама и победама. „Друга је то вера,“ усудих се једном да прошапућем, „можда једе свињетину и не клања, али мирише другачије и има мањак коже у гаћама.“ Она ме бесно погледа, завуче се под кревет и зариди. Подсећала ме је на моју сестру од стрица, ваљда ми је због тога и било толико стало до ње.

Тог јутра, кад смо напустили бунгалов остала је на кревету ћутећи. Нова рана, још болнија, мало испод пупка, кезила се. Оно тек зачето, дубоко у њој, плакало је за обоје.

На последњем степенику мало застадох и окренух се. Ветар угаси палидрвце. А мислио сам да јој поклоним слободу.

Јевросима Ристовић

КО САМ ЈА

Ко сам ја, пред ким ћутим
ко разапиње моје речи отете на силу
роби их, од светлости чисти
измишља им састанке, проводе
отровне биљке развејава
у воду за пиће, соли живе ране
пред црним светом града
Ко сам ја
пред ким изумиру моје песме
коме ко привици у колони
избегличкој иду
и просе место за мир
Ко сам ја
море разбијено па састављено
од кога ми је позајмљено лице
завештан прах
Ко сам ја
док тражим неког ко је плод магле
и смехом кити сватове
и музичаре на скуповима
који га у неповрат прате
док црне мараме лепршају

Са годинама слова су све трошнија
и мутније реке у њима

ЗРИМ

Зрим, полако се назире коштица
у нестајању је ведрина, слути се пад
Лажни, што данас подижу винограде
питају се за ватре, деле жар
неми им цветови, нем плод
између две речи тече смрад
Пред њима зар да признам истину
покажем злато сталожено у дар

Зрим
Устоличава се немир
ниже замке, прикрива рђ
камене се мисли, шушти глад
Пуним котарице заборавом
мање чујем, више бдим
сунце ме боли у речима, зима у костима
Уздаси налазе завичај у срцу
стоваришту нагомиланих патњи
Спас не изговара нико
нити познаје већ зарасле стазе
Једну од посрнулих речи дижем
имање јој у наслеђе дајем
тајну што понекад изгрева
видна као дан

Зрим, не познајем воду коју пијем
нити жеђ коју гасим
и сама кап, из капи се
извлачим као магла

ПИСАЊЕ

Непрекидно оснивам заједницу
неизговорених речи, мисли, сутона
шаховских потеза, неописаних стања
Вреба погрешан корак, нетачан збир
лош дан, хороскопски знак
судбина написана-непрочитана
Дунавски јахач је сам
Шта све не плаши и нараста као тесто
множе се годови сна, ври вир ала
Несвест је лепак невидљивог зла
Шта је иза леђа, шта
те шум, те привид, те причуј
где је спас
шта је спас
Боже да ли смо успомена
пресушила на више места
Боже немам тајну нит, ни знање
лампу што све осветљава

само се море мисли судара
невидљиве обале помера
и мене мења, носи

Вечно се само тече
док зри шум

Наташа Бајић

МОЈА СРЕТНА ЗВЕЗДА

Деда је рекао: „Ићи ћемо ове године у Мокро Поље.“ Он не прича много. А ја не знам ни где је то. Знам само да је далеко, чак у Хрватској. Рекао је само: „Тамо сам ја рођен. Водићу те да видиш море.“

Деда не прича много, рекла сам вам већ. Он ради у кући и око куће, реже воће и прска виноград, окопава башту и залива цвеће. Живимо далеко од града – тамо иде због пензије, рачуна, продавнице и библиотеке. Деда много чита, ја мислим да је све књиге у библиотеци прочитао. Неке и по више пута, али он каже да му то не смета јер брзо заборавља па је сваки пут кад их чита као први.

Понекад каже и да смо ми Анђели са неба пали. Да ћемо се тамо вратити и да ће нас наша звезда тамо однети. Ја ћутим, на небу је много звезда он никад не каже како ја да нађем своју.

Отишла сам до маме: „Ићи ћемо у Мокро Поље?“

– Не знам, видећемо.

Е, то највише мрзим. Она то увек каже. „Али, деда је рекао...“

– Договоримо се.

Тату не вреди ни да питам. Он ме не би пустио нигде, какав је.

Ја нисам никад била на мору. У ствари нисам била нигде до сада. Само кад идемо у град, рекла сам Вам већ, до продавнице и библиотеке. И једном у Београду, у золошком врту. Али то се

не рачуна, јер сам била мала, јер је падала киша и мене су болеле ноге.

Сања је била на мору. Причала нам је после о песку на плажи, о сунцобранима и пливању (мада ја мислим да лаже да је пливала у дубоко преко главе, али нема везе, мене би било страх), причала је и о томе да је море велико, да му се не види крај, да је слано и да кад дува ветар прави велике таласе. Сања живи у граду и старија је од мене. Овде дође само лети код бабе и деде. Друге деце у комшилуку и нема. А ја у школу треба да пођем тек најесен. Деда каже да би сви требало да науче да пливају кад пођу у школу, а мислим да сте схватили већ, мој деда је паметан човек.

Ми овде у селу имамо Дунав, али кажу да то није исто. То је велика река. Он је прљав и хладан, каже мама, и опасан. Није ни слан, ни плав, и ја не смем да се играм тамо. Само кад се шетамо смем да бацам каменчиће у воду и скупљам шкољке на обали. И кад је баш, баш вруће, мама ме пусти да поквасим руке или ноге. И то је све. А ја замишљам да је то море.

Најбоље је да их сад не запиткујем много. Они се љуте кад их запиткујем и кажу ми да сам досадна и да сам мала.

Деда понекад прича о Мокром Пољу. Прича како је био мали кад је тамо чувао овце по целу ноћ сам у њиви, а био је ко ја сад, како је пешке ишао у школу чак далеко у други град. Прича ми како се тамо другачије зову неке ствари, па каже „матер“ и „ћаћа“, па каже „ђед“ и каже „вареника“. И каже да то није у Србији, да је то у Хрватској. Да је то сада друга држава, а да је некад била једна. Да су се посвађали и одвојили и да је био рат. Не воли деда да прича о томе. „Значи, ми смо онда Хрвати, кад смо из Хрватске?“ – закључим ја мудро. А он каже: „Нисмо, ми смо Срби.“ Не разумем, али ћутим, мислим да одрасли много компликују ствари. Ја гледам хрватске серије и цртаће на телевизији и мени је све то исто. Ја их све разумем.

– А где сам ја била кад је био рат?

– Ниси се још родила.

Е па онда ме се и не тиче, шта је било пре.

Ето, тако стоје ствари. Јавићу вам шта је даље било. Морам сад да спавам, уморио ме овај дан.

Торба већа од мене, деда и ја једва смо побегли у аутобус од маминих и татиних савета против свега и свачега. Мама је стално говорила да жива није и да није смела да нас пусти да идемо. „Још је тамо опсано“ – говорила је. Појма немам зашто. Деда стално прича како је у његовом селу остао само го камен. Па ја се супер играм са камењем. Камење није опасно сем кад је клизаво.

Путовали смо целу ноћ, на моја запиткивања где је Мокро Поље стално је одговарао: „Иза овог брда“. Али иза сваког брда било је још једно брдо. Није било ни сувог, а камоли мокрог поља.

Небо је било пуно звезда. Рекла сам вам већ, деда ми је причао да сваки човек има своју сретну звезду која га на небо враћа и поново у Анђела претвара и да само треба да је нађе. Дуго сам гледала у небо као и обично. Тражила сам своју сретну звезду. Као и обично, нисам успела. Све су биле исте и далеке. А онда сам заспала.

Деда ми је нежно рекао: „Стигли смо.“ Стајали смо на путу од камена, крај кога су се простирале непрегледне њиве ограђене каменом, на којима је растао камен, поред камених кућа са крововима од камена. Између два камена једва би се пробијао по који жбун препун трња. „Пази куда идеш, то је драча, огрепшиће те ако не пазиш. Стазе су зарасле, овде људи ретко пролазе“ – рекао је деда и повео ме стазом узбрдо.

Кућа је гледала са брда на цело село, на напуштenu школу, на планинску реку, на кулу са које су хајдуци слали сигнале да долазе Турци. „Овде је живела твоја чукумбака. Ово је њена машина за шивење, донела ју је у мираз“ – каже ми деда. На машини је писало *Сингер*. Очи су ми биле широм отворене. Било је мрачно али сам јасно видела и осетила мирис мојих предака. Чукумбакина машина ми је данима касније док сам јој покретала педалу играјући се тихо шапутала о давним временима, како је изгледала прва на њој сашивена венчаница, како је прабака деки од ђебета донетог из избегличког кампа у Египту после великог рата сашила прво одело за полазак у школу.

Стајали смо у дворишту испод вињаге кад ми је деда рекао: „Са оног брда види се море. Сутра идемо тамо.“

Дуго смо се пењали, уским стазама, по врелом камену, стално разгрћући бодљикаво жбуње. Деда би ми додавао руку да пређем са литице на литицу, пребацивао ме преко палих стабала и грана. А онда ми је рекао: „Погледај, стигли смо.“

Доле испод брда и преко кровова далеких кућа и њива било је велико плаво море. Огромно. Све до краја. „Деда, небо је на крају пало у море“ – усхићено сам узвикнула. „Не, лудице, то ти се чини, јер је далеко.“ Хм, деда је паметан човек, то знате, али немојте и за ово да му верујете. Деда просто не види добро јер је стар. Сасвим се лепо видело у даљини да небо пада у море, и крај.

На море нас је колима одвезао кум Пера. Код барба Ивана на Муртер. То је острво али су људи направили мост до њега. Мостови су оно што направиш да би могао да стигнеш тамо где желиш, рекао ми је деда једном.

О мору је дакле следеће истина, то сам се лично уверила и можете ми веровати. Море је од воде која је плава и провидна, слана, прво хладна, а онда топла када мало дуже пливаш, море иде до самог краја где у њега упада небо. И то је све. И то је сва истина. Има таласе који се пене и који су велики понекад, а понекад мали. Ако кад кренеш на пецање рано ујутру бацаш каменчиће у њега, као барба Иван, они скакућу по води два три пута пре него што потону. Е да. И то да вам кажем да на мору живи и много људи, које зову туристи. Они говоре разне језике и само се шеткају и шкљоцају свугде фотоапаратима, мобилним телефонима и камерама.

Деда ме је учио да пливам, барба Иван да пецам са барке, кум Перо да направим дворац од песка и камења. Њих тројица су увек причали гласно и истовремено. Деда на српском, кум Пера на црногорском а барба Иван на хрватском. Њих тројица су заједно ишли у интернт за децу сирочад из Великог рата и били су најбољи другови. Нису се видели 20 година и 5 ратова од тад. Мислила сам да се ништа неће разумети. Ипак они су се смејали и ја сам све разумела. Кад су запевали крај вина и рибе која је на ватри тињала за вечеру, отишла сам на стену на обали да гледам у небо које се дави у мору, далеко тамо, на крају.

Али стена је већ била заузета. На њој је лежала – звезда. Узвикнула сам и деда је дотрчао. Не бој се, то је морска звезда – рекао је. Море је избацило на обалу. Сунце је осушило.

Она је лежала пред мојим ногама. Немо сам гледала. А онда се насмешила. Моја сретна звезда је са небом, тамо далеко, у море се спустила и на обалу допливала да ме нађе. Све ово време и она је мене тражила. И нашла ме. Понела сам је са собом. Од сада ћу ја да водим своју сретну звезду. Осетила сам на леђима да ми је живот подарио нека нова анђеоска крила.

Ех да, нисам вам рекла, научила сам да пливам и роним чак и по таласима. У септембру могу поносно да кренем у школу.

Душан Ђорђевић

ЧУДЕСНО ЈУТРО

Толико сам среће пожелео, тога јутра, себи и својим најближима да је и сунце почело да се радује, појављујући се кроз промрзле крошње јабуке.

Чудесно титрање зрака кроз завесе прозора личило је на свирку клавира. Најдубљи тонови су титрање сенки од набора завесе. Највиши су они млечно-бели снопови зрака који милују јастук и њено лице. Пловио сам ко месец по белим облацима. Она је оживела све боје јутра у звукове. То ћемо јутро славити као празник –

Нек црквена звона објаве:
сазвежђа су процветала!

Сишао сам до душе
мир да уберем
на таласима звукова њених,

Божанству хвала
оазу што сатвори
на лицу њеном!

Владаћу разумом својим, цели дан. Учинићу ово јутро безвременим. Молићу да нам будућност, као садашњост, мир и радости подари.

ПРЕД ИСКУШЕЊЕМ

Ветар који шаљу богови морамо поднети без плача
Еурипид

И уздах који често чујеш
део је понуде моје за твој мир:
за део твојих брига,
богова казна, ил' можда пир.

И туга што сном влада и када је дан,
 део је сваког трена и трептаја
 очију твојих –
 ведрине што збори,
 једини знак у сенци над валом
 облака праскави'...
 Као кас коња,
 чујем трептаје у грудима
 срца обманутог
 за обећања,
 за радост,
 за верност...
 Чудно изгледам нетремице загладан
 у твој поглед
 што збори:
 да, тешко је
 јер, издали смо једно – друго:
 лажним обећањима,
 што знали нисмо да део је
 младости што мину!

Напајај тај причљиви дар из ока ти
 мојом бригом
 доказом из хлада липе,
 мојом тугом,
 ћутњом,
 да издајство не оплачем,
 да веру не изгубим,
 снагу за искушења да сачувам...

С ЛЈУБАВЉУ

Увек си ту
 Када од себе одмарам.
 Удвоје уснопљујемо
 Немирне мисли:
 С вером у љубав
 Буре растерујемо
 Зломисли чистимо.
 Обредом причешћени
 Трајемо.

Ревнујемо.
Гордо пркосимо:
Расчовечењу
Разравнотежењу
Страдању.
Сами бојимо
Обзорја и душу
На чиоди-мисли
Ништа не опстаје.
Осмехом дарујемо
Цели дан.

Сања Радовановић

ДЕСЕТ ХАИКУ ПЕСАМА

1

Палуби брода
море баца таласе.
Зов са пучине.

2

Песак обале
пена воде голица.
Шуште таласи.

3

Ноћ гута небо.
У бескрајној даљини
тишина слави.

4

Месец шапуће
звездама о вечности,
цвркут ноћ пара.

5

Туга у ноћи.
Остављена девојка
на коленима.

6

Ласте у гнезду.
У дугиним бојама
пролеће блиста.

7

Саксија пуца,
а набрекле плодове
милује лишће.

8

Мирише кафа.
Студен ломи прозоре,
жар у пећи зри.

9

Шири се мирис
пите са јабукама.
Киша ромиња.

10

Извире Сунце,
гризе кишу зрацима
пленећи небо.

Мирослав Петковић

ЧУДОТВОРАЦ

Исписао сам последњи стих, навио аларм и увукао се под јорган. Запалио сам цигарету са којом је почео и резиме претходног дана. Исти сценарио као и сваке вечери, ништа необично, међутим – лагано је тај резиме почео да се претвара у реконструкцију читавог мог живота, наравно, у кратким цртама...

Рођен сам негде у провинцији, тачније, на периферији провинције пре тридесетак година. Завршио сам факултет хуманистичких наука, и вођен освајачким духом људи из малих средина, преселих се у велики град. Радио сам све и свашта у животу – писао афоризме, сценарија за кратке радио драме, био басиста у једном панк бенду, испостављао дневне новине, глумио у аматерској позоришној трупи, писао за разне часописе, писао чак и политичке и синдикалне говоре, био спортски коментатор... и ни у чему нисам остварио неки запаженији успех, пре свега у материјалном погледу. Увек су ме тапшали по рамену, говорили да сам неоспорно талентован и да је будућност преданом, међутим, када је долазио тренутак да се све то конкретизује и материјализује – е тада је све почињало реченицом: „Знаш како, мораш да нас разумеш, ми у овом тренутку...”

Увек сам желео да се бавим истраживачким новинарством, да пишем кратке есеје о необичним људима и необичним феноменима, о нечему несвакидашњем што би привукло пажњу читалаца. Нисам волео сензационалистичке текстове, откривања нових глобалних и вечних истина, скандале, трачеве, полуистине и спекулације... А управо је уредник у претходној редакцији то тражио од мене. Технички – тај посао сам обављао релативно добро, али то није било оно што заиста желим и волим, оно што је органски у мени. У почетку сам стоички подносио тај професионализам у послу, али временом је незадовољство чињеничним стањем све више нарастало и ескалирало конфликтом – тако да сам то морао да оставим иза себе.

Сада радим оно што волим – и једва преживљавам. Веома чудно – поготово ако се узме у обзир да (правовремена) информација данас има већу вредност и од злата и од платине. Логично – креатор и преносилац информације би требало да буду адекватно награђени... или макар вредновани због тога – али

овде то није тако. Неправда је и у чињеници да је најбогатији ноболевоц зарадио неколико пута мање од неког просечног професионалног фудбалера. Такође, неправда је у чињеници да пола света гладује, а да неколицина тупавих поп звезда зарађује милионе месечно... Неправда је и у чињеници да нека тамо сиромашна држава плаћа милионску кауцију неком бахатом татином сину који се потукао у Америци – а та сума новца би срећно решила судбину педесетак скромних породица са тешко болесном децом у држави истој... па ко још мари за све то.

Но, што више размишљаш о неправди и неправду осећаш у дубини стомака - све више западаш у депресију. Једани излаз је ако се уздигнеш и почнеш да делаш против неправде. Тако истовремено мењаш и свет – једним ударцем два добра дела чиниш.

II

Имам необичну срећу да веома лепо сарађујем са својим уредником, највише због тога што ми даје потпуну креативну слободу у раду. Спада у ред ретких особа које живе испред свог времена, и некако са таквим особама увек имам добру сарадњу.

Да појасним – никада нисам вршио поделу међу људима по простору, односно по територијалној припадности. Тиме се јављају ужасне теорије крви и тла, фашизма, нацизма и сличних глупости. И увек ће постојати разлика између севера и југа у материјалном домену, као и између истока и запада у духовној сфери. Ако се узму у обзир два метафизичка аксиома, простор и време – ја сам за поделу међу људима по времену у којем живе. Сходно томе, постоје три типа личности: они архаични који живе у прошлости, самозвани хипстери који живе у садашњости и утописти или генијалци који живе испред свог времена. Ови први су безнадежни случајеви пуни цинизма, који се углавном чврсто држе просторних подела. Ови други су супер информисани о свему актуелном, али о свему томе имају само површно знање. Уз то су неутрални – нити поседују критички дух, нити афирмативне ставове. Само је битно да су клонирано у тренду.

Трећи, најмалобројнији тип оних који живе испред свог времена, где је спадао и мој уредник, а у који верујем да спадам и ја – има најтежу судбину. Увек се креће по танкој линији, тешко га је разумети, крваво се бори против сурових ветрењача традиционализма и модернизма. Постаје славан на небу, мада,

како се данас све свемирски брзо одвија и напредује, надам се да ће овај тип личности и за живота уживати у плодовима свог рада. Не узда се попут стогодишњег мудраца у искуство, већ непоколебиво следи своју визију и машту. Формално образовање га само спутава – док је управо његов дух покретач који га носи изнад граница постојећих могућности.

Међутим, проблем са таквим типом личности лежи у можда предрасуди да су они углавном лењи. Разлог таквом диспропорционалном стању је можда небески баланс. Јер када би сви паметни постали и вредни, остала би ужасна већина глупавих и лењих – који ништа не би могли ни да створе, ни да зараде. Свет би се тада урушио у вихору похлепе и зла, и то због оти мања већег дела колача. Такође, када би сви лепо људи постали и паметни, остала би већина глупавих и ружних. И опет би свет нестао у ерупцији зависти и сујете. Када би сви креативни постали и срећни, свет вероватно не би нестао, али би дефинитивно уметност умрла. А можда и свет са њом.

III

Пошто сам због природе посла доста путовао, на тим путовањима упознавао сам доста људи. Као прилично комуникативна и радознала особа, која је уз то људима уливала и поверење, често сам долазио до информација о неким особама са врло специфичним вештинама, талентима, могућностима и способностима – које су каткад залазиле и у сферу паранормалног. Увек су ме импресионирали генијалци – особе којима се решење проблема једноставно само предочи, за разлику од мудраца, који решење проблема траже у свом вишедеценијском искуству. Себе сам доживљавао у духовном погледу више као мистика, а не као аскету. Исцелитељи, пророци, мистики, илузионисти, мађионичари, генијалци, необични проналазачи... спадали су и спадају у домен мог интересовања, и са таквим људима сам готово увек имао добру комуникацију. Једноставно сам осећао исконску потребу да те анонимусе донекле представим публици, јер то заиста заслужују. Са друге стране, народ у доколици има стварну потребу за сензацијом; али проблем је у чињеници што је она код већине новинара била саткана од скандала, трачева или полуистина. Е ја сам желео нешто другачије, и у томе сам лагано напредовао. И тако су моји текстови постајали све читанији, а и тираж се лагано увећавао.

Једног дана је зазвонио телефон, а са друге стране жице био је један познати и признати продуцент и редитељ. Рекао ми је да му се свиђа форма и садржај мојих радова, и предложио ми да се видимо и попричамо о евентуалном ТВ серијалу са тематиком коју обрађујем – и у којем би били укључени стварни хероји из мојих есеја. Пристао сам, и договорили смо да се нађемо у једном кафеу.

Неуобичајно, дошао сам на тај састанак нешто раније и наручио себи фрапе. У помало стерилном објекту било је доста неутралних квазиурбаних типова, који су се једино поносили чињеницом да су из центра града. Невероватна комбинација препотенције, помодарстава, квазиелитизма и гламура, зачињена тупавим шалама, које су у ствари биле само пропратно средство да би на силиконској позорници представили себе као насмејане, срећне, задовољне и испуњене особе – са израженим подмуклим презиром пуним подсмеха према другачијим од њих. Ја некако нисам навико да се смејем ако ту нема мало шале обојене иронијом, понекад са киселкастом аромом сарказма. И опет је у мени прорадио фамозни критичарски дух, али не са критиком само да бих критиковао – већ са критиком у циљу превазилажења постојећег стања. Нажалост, они то немају у себи – они имају само подсмех и неодолјиву потребу за трчарењем.

Читаву турбуленцију у мојој глави, са конфликтним напонам и хемијском реакцијом оног критичког и дијалектичког, охладио је савршен укус хладног фрапеа – тог генијалног напитка који истовремено освежава и даје енергију. Контрадикторно, зар не, јер све што даје енергију углавном и загрева. Као и пливање – физички си врло активан, а не загреваш се.

И док сам лагано скретао са дуге магистрале помало суманутих мисли, у једном тренутку појавио се неки човек са упечатљивим погледом у којем се огледала незаинтересованост према свему профаном и медиокритетском у оловном окружењу наше сиве свакодневнице.

„Моје поштовање. Опростите што мало касним...“ – одсечно ми је стегао руку и сео преко пута мене. „Ово је мој асистент Уна“. Истог тренутка сам укапирао да је она његова рационална половина, иако је млађа од њега готово двадесетак година. Свидели су ми се на први поглед. Он није изгледао као већина редитеља (или генерално уметника) ексцентрично – није правио од своје спољашње појаве или свог начина живота уметничко дело. Имао је неку посебност у себи, а не на себи. Некако је био

налик мени. Допустао је да креације његовог уметничког рада паралелно, али одвојено, егзистирају са њим – и инсистирао је на томе да публика комуницира са његовим делима, а не са њим самим. Са друге старне она је имала невероватну могућност да веома пажљиво прати ситуацију и да читав ток разговора држи под контролом – поготово кад би се нас двојица расплинули у метафизичко-апстрактном домену. „Пази, данас је људска перцепција ограничена на деведесетак минута. Једноставно, тако смо социјално дресирани. Филм, аудио диск, фудбалска утакмица, предавање на факултету... све траје деведесет минута. Па и књиге и новине се данас проклето конципирају да би могле да се прочитају за сат и по. Ужасно се брзо живи, нико нема толико стрпљења, много је сензација и информација са стране, тако да ово више није време пре ере телевизије и компјутера, кад си могао да пишеш или читаш *Тихи Дон*, или...” – у том тренутку је застао да позове келнера, а она је у стилу искусног спортског коментатора сачекала прави тренутак, и веома суптилно и ненаметљиво се надовезала: „Дакле, ми желимо да твој назови фељтон претворимо у дванаест емисија за почетак, тако да би једна једна прича била смештена у две емисије од по четрдесет пет минута, а једна емисија би се емитовала једном недељно са репризом.”

Укапирао сам из наведеног да ће први део приче ићи до заплета, а да ће у другом делу бити ефективна кулминација и ефикасан разplet. На ту моју касније констатацију, она се надовезала – „Управо тако, желимо да између две емисије подигнемо тензију и знатижељу рецепијената.” Намерно је направила још једну паузу, да бих поново размислио о теми. У неким моментима, када је желела да ме помало изманипулише, просто ме је бомбардовала масом кратких информација у жељи да их прихватим здраво за готово, без много размишљања, а када је хтела да ми се нешто дубље уреже, правила је спонтане драмске паузе, да би ми оставила мало простора за тај процес.

„Пази друже, ово је време риалити шоуа. Нико више не жели фикције, игране филмове. Тежину имају они садржаји који реално егзистирају, као и филмови базирани на истинитим догађајима. Па једног дана када технологија толико узнатредује, веруј ми, дигитализоваће ДНК. Све ове балсамоване лешеве оживеће, и сместиће их у великог брата. Замисли – папе, Лењин... и остало боље друштво из пакла. Какав би то риалити шоу био, каква гледаност. Него, да би цео опус био скроз аутентичан...” – у пола реченице је застао да запали цигарету, а

онда се она потпуно течно и спонтано надовезала – „Желимо да ти будеш водитељ, медијатор – односно да глумиш себе. И да, желимо да прве две емисије буду потпуно бомбастичне, да скрену пажњу, те стога мислим да би најбоље било да буду о оном исцелитељу, који је излечио оне људе од најтежих болести.“

Е ту је настао проблем. Реч је о човеку који је успешно излечио на десетине особа од најтежих болести. Макар се за толико зна. Међутим, нико не зна ко је у ствари он, јер неко време бивствује у неком манастиру, чудноватом методом излечи неку особу, и потпуно се изгуби. Онда као да промени лични опис, оде у неки други манастир, никоме не прича претерано о себи... и тако у круг. *Не постоји ниједна његова слика, свега двадесетак људи зна нешто мало о његовом визуелном идентитету, увек се представља под другим именом, и не жели да јавност сазна ишта о њему, јер би тиме нестала и његова магија. Уз то, што је и најважније, никада не узима новац за услугу, јер би се тада магија окренула против њега. Ако му неко понуди мало хране и половне одеће, онда то и прихвати. Тако да ако неко случајно налети на њега биће излечен, и неће знати у том трену да га је баш он излечио...*

Када сам им све то предочио, договор је био да их одведем до излечених особа и људи из манастира, те да са њима направимо емисију о њему. Потпуно индиректна, мистериозна и мистична прича.

IV

Дуго сам размишљао о овом пројекту. Прва права ствар која ми се десила у животу. Озбиљно сам приступио целој причи, и већ лагано почео да поново ступам у контакте са излеченим људима и њиховим породицама. Такође, већ сам почео и да организујем обилазак манастира у којима је тај чудесни исцелитељ бивствовао, чисто да бих припремио терен за снимање.

И све је ишло по плану до оног момента када је требало да ступим у контакт са извесним монахом који га је најдуже познавао, и који би у ствари требало да буде кључна личност у првом серијалу – јер ми је он практично расветлио цео случај. А и када сам касније неуспешно трагао за исцелитељем, сви су ме упућивали баш на њега. У манастиру у којем сам се упознао са тим монахом, рекли су ми да је он одједном без разлога нестао,

и да му се губи сваки траг и глас. Исто као и исцелитељ, и то нешто непосредно након њега.

Морао сам макар монаха да пронађем. Исувише је озбиљна прича, а ја сам још озбиљније загризо – тако да сам чврсто решио да пређем у акцију, и да обиђем све манастире у околини не би ли случајно налетео на монаха.

Након неколико неуспелих покушаја, пут ме је навео на мали манастир у једној магловитој котлини. Пун видокруг предивних пејзажа нетакнуте природе, са импресивно хармоничном композицијом боја, и савршено чист ваздух који се граби пуним плућима. Импресиониран, у једном моменту сам заборавио на сву озбиљност подухвата у који сам се упустио, и потпуно се препустио ужитку призора који сам виђао само на оним малим јапанским или кинеским уметничким сликама. И док сам излазио из једног облака прозирне и ретке магле, и лагано упливао у други, на маленом пропланку запазих једног старијег човека веома питомог изгледа.

„Путник намерник или случајни пролазник“ – рече човек прилично дубоким, али умирујућим гласом, и пружи ми руку. Нисам се представио као новинар, јер људи у тим крајевима имају помало аномотитета према сваком ко нешто истражује – вероватно да не би нарушили готово савршен склад нетакнуте природе; већ му само рекох да тражим тог и тог монаха.

„Зашто тражиш њега, да те није нека недај Боже бољка навела на то“ – упита он помало загонетно, са киселкастим осмехом. Само што не изустих збуњено да није, он се усхићено надовеза – „Пусти ти њега, свима је раструбио да познаје неког пророка, неког исцелитеља шта ја знам, који лечи све болести, па и оне најтеже. Зато га одавде и терају, јер исувише скреће пажњу на себе“ – рече старац помало презриво. И мислећи да имам неки здравствени проблем настави – „Него, ако хоћеш, можеш да пробаш моје природне лекове, еликсире, чајеве. Реци ми шта ти конкретно треба – па да нешто нађемо. Знаш шта, када се отворила пандорина кутија, Бог је решење за сваки проблем дао у ономе што расте из земље или што је у води, само то решење треба пронаћи. Међутим, линијом мањег отпора створили смо фармацију, а то ти је синко мој мач са две оштрице.“

Помало збуњен дођох себи, али и даље нисам желео да откривам свој идентитет, ни намеру да у ствари трагам за исцелитељем – углавном сам ћутао из простог разлога да би овај човек стекао поверење, и евентуално ми нешто више касније рекао о

особи која ме интересује. Знао сам да у том крају има доста надрилекара, некаквих врачева, пчелара, рибара и поготово травара – јер је цео тај планински венац изнад котлине богат лековитим биљем и водом.

Ипак, нисам могао потпуно да издржим, па га, онако спонтано, у разговору упитах – „Малопре поменусте неког све-могућег исцелитеља, е...” Наједном ме ухвати за раме, и помало усхићено са циничним осмехом настави – „Рећи ћу ти о чему се ради. Човек не поседује могућност да замисли бесконачно, као ни да суди. Ово друго често покушавамо, иако за то не поседујемо дар. Када би замислили бесконачно, јавио би се недефинисани страх од непознатог. Као од мрака. Ми се плашимо будућности, а болесни смо због прошлости. Бесконачно је у ствари свемир, и у свемиру, негде на неким локацијама паралелно егзистира прошло и будуће време. То је та парадоксални спој простора и времена, јер бесконачно је атрибут и простора и времена. Када те психијатар хипнотише, он те на тренутак одводи на те локације где је твоје прошло време. Када ти неки пророк прориче будућност, он покушава да те одведе на локације где се одвија твоје будуће време. Е, снови се дешавају у неком недефинисаном простору између прошлог и будућег времена, са врло хаотичним кретањем. Тај човек ти у ствари контролише снове, и веома те прецизно враћа у твоје прошло време. Тебе, као комплетну личност из садашњице он пројектује у прошло време, и то у улогу старијег брата другој особи која си ти, само десет до петнаест година млађи. Ти, у новој улози, не можеш да утичеш на узроке, последице и читав сплет околности који се десио у међувремену, нити на чињенично стање. Само поседујеш могућност да дајеш савете пуне наде, оптимизма и позитивних мисли – односно да га убеђујеш да се не нервира беспотребно, јер ће све касније бити у реду. Тако се он неће стресирати, а стрес је узрочник свега лошег у нама. Сеанса траје до недељу дана и то могу...”

У том тренутку, импресиониран причом, усликах га малим фотоапаратом којег он претходно није ни приметио. Само што му не понудих да он буде кључна личност у првој емисији о исцелитељу, он параноично узвикну – „Молим те уништи ту фотографију, молим те за добробит свих... и немој никада неком рећи како изгледам, молим те, објаснићу ти зашто.”

Тада сам укапирао да је монах у ствари био мамац, да би људи као случајно налетели на њега, те и да је исцелитељ свима причао о себи у трећем лицу... и да је можда могао и да ме

убије – јер бих објавио и слику и конкретизовао његов лик и дело пред широким аудиторијумом. Тиме би магија нестала, а ја бих уз то доста зарадио. А и шта је мој живот у односу на још не знам колико спашених.

V

Ево, тренутно седим са уредником у некој биртији крај реке, чувам тајну, пијем турску кафу и размишљам о свом новом фељтону под називом: *Бол који ствара задовољство, и задовољство које ствара бол.*

И да, укапирао сам да је магија Божанска само ако је мали број одабраних упознат са њом; а да прелази у посед демона када се рекламира и готово сви знају о њој.

ПОВОДИ

ОДЛУКА ЖИРИЈА О ДОДЕЛИ НАГРАДЕ „ДАНИ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ“

На књижевни конкурс за циклус песама (написан на српском језику и достављен под шифром), расписан поводом овогодишњих, двадесет деветих песничких сусрета „Дани Гордане Тодоровић“, одазвало се 158 аутора. Радови су приспели не само из Србије већ и са простора бивше Југославије; такав одазив већ постаје – традиционалан.

Чланови жирија – Радослав Вучковић, књижевник, Злата Коцић, књижевник (председник жирија), и Обрен Ристић, књижевник – свак понаособ прегледавши приспеле текстове и на неколико састанака размењујући мишљења, усаглашавајући ставове, сужавајући избор (27. октобра, 3. и 6. новембра 2012), са задовољством су донели једногласну одлуку.

НАГРАДЕ

Прва награда припала је аутору циклуса песама послатих под шифром „Чаула“, **Слободану Лазовићу** из Качулица код Чачка,

друга – аутору циклуса „Ханин бал пред вратима“, послатог под шифром „Ричард без срца“, **Тонију Пердићу** из Врњачке Бање,

и трећа – ауторки циклуса „Круг се пише бесконачно“, послатог под шифром „Светлосна“, **Татјани Дан Ракић** из Пожеге.

ПОХВАЛЕ

За успешно реализоване циклусе увршћене у најужи избор, жири похваљује следеће ауторе: Александра Марића из Краљева (шифра „Искандер“), Радојицу Перишића из Нове Вароши (шифра „Мир“), Љубишу Динчића из Лесковца (шифра „Адонис“), Душана Мијајловића Адског из Ниша (шифра „Лабудова“), Татјану Дебелачки из Ужица (шифра „23“), Ирену Јовановић из Зајечара (шифра „Усамљени песник 108“).

С посебном радошћу жири упућује подршку најмлађем учеснику конкурса, деветогодишњем Луки Максимовићу, учеснику ОШ „Цар Константин“ у Нишу, уз охрабрење да вреди наставити песничком стазом.

НАПОМЕНА И ЗАХВАЛНОСТ

Вредна је помена појава да се, у преко двадесет случајева, у циклусу нашла по једна изузетно успела песма, док су остале видно слабије. Немар, неселективност? С најбољом намером, жири је издвојио и обележио те песме, заинтересовани аутори могу о томе добити информацију. Жири, такође, изражава захвалност свим ауторима који су се на конкурс одазвали, делећи са њима наду да се увек може боље, радост због живе потребе за певањем упркос недаћама у којима смо и уверење да нас, уистину, песма и може одржати.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ОДЛУКЕ ЖИРИЈА

Слободан Лазовић оглашава се самосвојним и зрелим песничким гласом. Свака од пет приложених песама, а понајвише почетне, с насловима „Земљотрес“ и „Удица и вино“, одају рукопис формираног и даровитог песника који неусиљено саздаје упечатљиву атмосферу песме приступајући мотивима и доживљају на сасвим особен начин: финим, дубинским захватима и споља и изнутра, продубљивањем перспективе, изналагањем неочекиваног угла за осветљавање детаља од којих ће обликовати заокружену целину. Лазовићева песничка слика делатна је и као жива конкретна представа и као алузиван, слојевит метафорички говор: певање о кући погођеној земљотресом уједно је и певање о потресу душевном; медитација над забаченом

удицом и водом, скалом веома истанчаних покрета, усклађених у спољном и унутарњем свету, преображава се у откровење о вину као вековном мамцу пред човеком. Честитамо, и надамо се доброј песничкој књизи.

Тони Пердић испољава дар данас помало заборављеног заната: исписивања поетског кардиограма. Није лако унети новину у стих с тематиком љубави, рабљеном, вајкадашњом као и само вољење. Много песничке вештине и свакако високе осећајности потребно је да такав стих не западне у ефекат већ виђеног. Пердићево певање о Хани успешан је чин лебдења упркос тешким негвама данашњице: понад опште заробљености у телесно, и изван координата материјалног. Линију свога љубавног трепета песник исписује веома суптилним назнакама, стога њоме и може да закорачи, као по невидљивој жици, вољена какве није било или какве на свету нема, а опет је стварна, именована: Хана. Но нећемо је, упркос имену, никако побркати с опипљивом Давичовом *Ханом*, као ни с Андрићевом *Јеленом*, *женом које нема*, и Тонију Пердићу честитамо на томе.

Татјана Дан Ракић се већ уводном терцином поднаслово: „Повлачила прстом концентричне/ кругове на јабуци. Дошла до тачке./ Загризла. Тачку појела“ легитимише као песник надарен за луцидну песничку слику видног мисаоног набоја. Загледана као кроз магично око у слику музичког појма „квинтни круг“, која сугерише низ концентричних кругова као и спирални ток, песникиња исписује две песме успеле контеплативне лирике, усредсређене на исти мотив, круг, и на свеколику сферичност света. Но разуме се, није ту пред нама апстрактна, огољена мисао, већ песничка слика у покрету, може се рећи додирна тачка у којој се укрштају, прожимају сфера пролазног и непролазног, сфера мисли и делања, сфера свакодневице, односно људског усуда у кругу вечности, и сфера појавних облика саме вечности. Три преостале песме, међутим, иако остају у истој тематици, не досежу задати и успостављени ниво уметничког израза. Штета. Честитамо на ономе што је успешно и прижељкујемо одговарајући продужетак.

У Сврљигу, новембра 2012.

КУЛТУРНИ ЦЕНТАР СВРЉИГ
И
КЊИЖЕВНИ
СУСРЕТИ

„Дани Гордане Тодоровић“

ДОДЕЉУЈУ

ДИПЛОМУ

НАГРАЂЕНОМ ПЕСНИКУ

Слободану Лазовићу

прва награда

У Сврљигу
децембра 2012.

Председник организационог
одбора

A handwritten signature in black ink, appearing to be a stylized name.

Слободан Лазовић, прва награда

ЗЕМЉОТРЕС

кућица-кућа двоврата, са неодређеним улазом и излазом који, смењујући се у хоризонталном и вертикалном колу, окрећу се, наслеђивана је и пресељавана; не зна се тачно од када и одакле. Подсети нас земљотрес да не памтимо када смо је наследили и да немамо сва документа и сазнања о њој. А показао је и да је много пута доправљана, преграђивана, преуређивана, обнављана, да јој је мењан изглед и покућство. Земљотрес, прек радник и дуга дангуба, залепи у очи нове призоре и неочекивани распоред. И упосли нас.

до земљотреса нисмо превише обраћали пажњу на њу; шалили смо се са собом коју смо звали детињство, навраћали у собичак где су књиге и учење, задаци; поред је дечја соба; кухиња, трпезарија и дневна соба су заједно, остава и купатило на дну ходника. Сад је све то повезано сломљеним линијама земаљске силе, и другачијим смислом унакажених зидова, потрчале столарије и циглама засталим у лету.

и раније смо све послове око наше куће обављали најчешће сами. Одржавање и поправка имају своје захтеве, исписане у ваздуху, у пламсају, у трену. Земљотрес их допуњава, чак обасја, потврди. И потврди. Кад гледамо једна врата, видимо да је земљотрес прошао, кад погледамо друга, нешто протресе: тек ће.

УДИЦА И ВИНО

хитни послови пристизања на добро место, неге мамаца и штапова, и журни распоред забацивања струна са малим парчићима ветра у фијуцима, стишани су; на столочицу се спушта постоље стомака који је сконцентрисан на узнемиреност површине воде и упућује ме да се бавим данашњим даном: пратим површину, слушаам подводне знаке, гледам на колико се приближила течна постељица мојим ногама, к небу ће или натраг, и чекам, чекам, чекам да сваки слој реке, ваздуха и сунца уради свој послић; брзак додаје: без журбе, без журбе.

пеле су се рибице у чамчиће мојих удица, успињуће сунце их мокре и успротивљене утакало у мередов, столочица је неправилним распоредом губила свој садржај; задовољства било је више него риба и улова; за њу се побринула, рекло би се, ситница: река је имала недвосмислен доказ да надлази, пела се уз обалу за висину две једнокраке удице.

једна од њих уловила је мали вишак радозналости моје и, држећи потом, као штап под мишком, потребну пажњу, улов свој вукла по унутрашњости тела, или дубини уловљеног, ако је тако јасније, и та игра: горе-доле, испливај-потони, закачи се-пробај да се откачиш трајало је; и после, кад смо рибице опрали, очистили, испекли реш, принели им вино и своју приправност; мало сетан поправљао сам висину, или дубину, храни и ручку све чешће приносећи чашу са радозналошћу, вином. мада би тачније било рећи приносећи себе и све послове, хитне и мање налик таквим, вину, у ком, вековима, пливају забачене удице.

ТРЕН

све пева, у свом тренутку: светлеле су бројанице рафала који се забијају у приземље неба; спратовима лете авиони увијени у силу, извијају моћне осмице, шаре над умноженим ногама мрави и прозирним као надање крилима пчела; бежали смо у оближње међе од мртваца, одважно укоченог на столу; поп је свој понос бранио полутрком и стиснутим молитвеником.

све пева, и кад светли или кваси: цртали су обесно боре небу и нашој бризи, немоћи; обележавали свој наум, стене, камењем прецизних ракета и провалијама сјаја у фабрикама, мостовима, возовима; пчеле су износиле мртве другарице и сахрањивале их пагански, у околни простор; црни мрави су теглили настрадале у поворци, одлажући покоп за случај глади или доказа.

све пева, и стаје у трен: ми смо славили победу, а она, често коришћена девица, настанила се код њих; крилате жути мрави; малим, тужним пчелама отпадају крила; са паноа, из екрана, новина, чупају се отисци јучерашњих одјека и речи; велики чекић трајања помаже: сабијају се сећања, памћење гази по немаром обележеној земљи и по утеклом трену: био је рат, био је, био, и... и, ни, није, није био...

Тони Пердић, друга награда

ВАЛЦЕР ЗА ХАНУ

Тек, онај је воз
заувек завејан
негде између Брна
и Северног пола.
Мада зловници тврде
да туда никада никаква
није пролазила пруга.
(као да ја не знам
да су преко ноћи
декоратери и мајстори
расвете сна
демонтирали прагове
и уклонили челик).

Одред су погасили
рекламне лампионе
хотела Гранд.
Тако да је то сада хотел
са пет тамних звездица.
Блеште само раскошни мурали
од мемле
у холу одбеглог гламура.
Да. Одјавила се Хана.

У години Змаја и обичних дана
трепере пупољци лотоса и нара.
Несклад календара, светова, снова...
И ничу нови шпалири платана,
где је са лабрадором,
у кишном мантилу, шетала
и одшетала Хана.

И шкрт је месец.
Малавијски рам од аквамарина
од месечине чини бласфему.
Хана се сада огледа у њему.

Зарањам у хук силовите реке.
Присећам се опаког либрета
и Ханине музике сетне.
Мада више, не бих да јој сметам.
Ни ако је некад, случајно, сретнем.

ХАНА ИЗ ТАЈНЕ ЛАГУНЕ

дубоким водама бродим.
црне ми галије пучину безнађа кроте.
ја, Хана, живим у сенци твоје славе.
укрштам у снима наше животе.
и само те тада понекад имам.

влатима отровне траве
ја љуте ране видам...
уместо да ти хаљину скидам,
скидам прашину са свечаних ленти,
добитених у част победа лаких.
а овај славолук творим
лепотом пораза збуњен.

звездилишта твоја накит су од жада
и светлуцави прах комете хитре
који ми, к'о труње по очима пада.

а ти си, ноћас, Хана, засигурно, гусар...
заобилазиш стражу вазда строгог ума.
скрнавиш лире и презиреш цитре
и читав је свет сажет у фокус
твојих несташлука.

а ја сам, ето, безбрижан, Хана,
талично поприте мојих нежних рима,
трепери у ореолу овог свечаног сна.
премда знам, да милион разлога имам
да будем опрезан.

ПАЗИ, ПРОСТО ЈЕ, ХАНА

повремено сам узалуд стрепео, Хана,
да ће твоја непца формирати сугласнике
на мање спектакуларан начин него пре.
и да вене онај цвет што једне ноћи букну у Брну.

повремено су неку кокетну госпођу
у друштву хоровође пензионисаних бечких дечака
намерно мешали с тобом
докони агенти обавештајне службе.

Повремено, од тог замешатељства,
побегнем у ову увалу, Хана.
и гледам како се љуљају барке у марини.
време је смокава на Медитерану.
и таман помислим да јењавају ти чини,
а ти се дошуњаш.

али, данас нећу да ти причам о Кундери,
о томе како сам некад читао *руде право*
ни о Влтави. ни о Карловом мосту.
причаћу ти о песмама које нисам написао.
и о тајнама нашег размимоилажења...

пази, Хана, просто је:

у спирали универзума, множи се коефицијент чекања
са квадратом брзине светлости.
онда се индекс упорности извлачи испред заграде
са еонима. и све се то лепо подели са бројем твог телефона
у поузданом алгоритму решавања
нашег векторског несклада.

просто је, Хана, ево већ су открили и бозон.
остале су само неке ситнице између нас.

Татјана Дан Ракић, трећа награда

ОКО КВИНТНОГ КРУГА

Око дана, орао задржа у кљууну.
Животодајно и амбивалентно, топло
и даровано, округло и страшно...
Обарано стрелама, стварало угљен,
четири тигра све прождерала, четири
ветра однела и четири воде потопиле.

Моћ и страх, сјај и светло, љупко
и величанствено око дана. Сиђе до
подземља и не добије облик смрти.
Хоћу да пољубим наглас, око тигра,
око ветра, помилујем у ватри у капи
кише, роси, на крилу лептира.

Велики комад а за мене рекоше да сам
нема. Путујем на Платоновој кугли,
плешем ћутњом у розети, у году,
у Хегеловом кругу, у округлом плоду.

А круг се пише бесконачно. Пишем
и добровољно ћутим. Ћутим због
савршеног, личног круга који отварам
и затварам у тишини, због кругова лажи
и обмана, зачараних и оних најужих,
окамењених, почасних и последњих.

Ћутим и љушкам се полукружном
путањом. Вратим се у свет могућности.
Два су полукруга, узвишен, сунце и дан,
север. Други, таман и низак, ноћ и југ.

Око квинтног круга, обрће се дарезљиво
а опет страхотно и недоступно. Опчинило
лепотом и моћи а ипак нећу да гледам круг
унутар круга, потпун и бесмртан. Штићен
рутином и монотонијом понављања.

ОКРУГЛИНА

Пробудићу се једнога дана поново
у нутрини, љушкати у бестежинском
стању, везана сигурносном петељком.
Облост и пуноћа трбуха чиниће ме
потпуном, тек облина, кугла, колачара.

Када вече буде упливало у сав простор,
увући ћу се у мекану постељицу, и док
отац буде распевавао Рјабинушку а брат
додиривао мајчин трбух говорећи – а шта
ти је ово, она ће рећи – погледај, округлина
оивичена заштитом, линијом која се сама
у себе улива и нигде не излива.

Једном ћу се опет родити и можда ће
тај круг неко откључати, да не насрћем
силом и не излазим опет наглавачке.
Развезаћу сама петељку омамљена мирисом
сенабија и шећерлија. Мајчине руке ће ме
опет тргати од плешућих вилинских кола,
обујмивши ме обема.

Говориће, како је Аристарх из ноћи у ноћ
крстарио сводом мерећи округлине. И док
нам се кожаре буду расцветавале у устима,
прскале прозрачношћу лоптастих капљица,
знаћемо, да кад је Сунце над Сијеном у
зениту, над Александријом је удаљено за
педесети део круга. Дакле, све је круг.
Тада ће неко од нас умети да наслика
заокружену сцену круга наше породице.

Подсећања

Миодраг Сибиновић

ВЕЛИКИ ПЕСНИК ВЛАДИМИР МАЈАКОВСКИ

Кад говоримо о драматичним друштвеним догађајима из даље прошлости, врло често запенушамо критикујући носиоце и извршиоце једностраних осуда људи, указујући да су при томе били кратковиди, неспремни или неспособни за сагледавање целине појаве. Али, не ретко, нисмо у стању да приметимо како са неким својим савременицима и сами чинимо оно за шта, иначе, с пуним правом, критикујемо претходнике. Та појава је одувек имала посебно погубне ефекте у оценама импулсивних уметника код којих се, као што је познато, понекад из онога шта чине у свакодневном животу дубина њихових уметничких творевина не да наслутити. Један пензионисани београдски новинар ми је пре двадесетак година причао како писца Бору Станковића памти као вечито пијаног старца кога је, заједно с другим дечацима, знао да задиркује и, сакривен иза плотова кућа испод Бајлонијеве пиваре, био у прилици да баци за њим и по коју каменицу (Бора Станковић-старац је, иначе, подсећам вас, умро као 51-годишњак)... Али манимо се дечјих несташлука. За много дубље размишљање је, рецимо, податак да су и у ово наше време одрасли људи, исти они људи који су, уз одговарајућу помпу, с пуним правом вратили из Америке у родно Требиње мошти нашег песника Јована Дучића – смрт, а затим и стогодишњицу рођења значајног српског песника Оскара Давича пропратили мучним нецивилизованим муком (у Удржењу књижевника Србије поводом Давичове смрти није одржана чак ни најобичнија комеморација)... Тако је после 2. светског рата прошао Драгиша Васић, тако Радован Зоговић, као и многи други.

Сличну судбину могао је у својој земљи, па и код нас, доживети и Владимир Мајаковски, који је сам себе сматрао песником Октобарске револуције и после 1917. године, целокупно своје стваралаштво подредио афирмацији Револуције и совјетске државе. Али ипак није.

Александар Алексејевич Михајлов, аутор књиге „Тачка куршума на крају: Живот Мајаковског“, објављене 1993. у Москви, у једном свом тексту из 2000. године укупан живот и дело Владимира Мајаковског сумарно представља овако: „У чланку 'Умро је Александар Блок' (1921) Мајаковски је изразио жаљење што се Блок ипак није определио да ли ће служити револуцији или ће 'јадиковати над пожаром' спаљене библиотеке. Резултат тога је: 'дальше дороги не было' – 'пута даље није било' (ово је цитат из Блокове песме 'Пускай я умру, под забором, как пес...' – М. С.). Он је (Мајаковски – М. С.) још носио у души револуционарне идеје, померајући њихово остварење (како је у поеми „О томе“ – „Про это“ формулисао – М.С.) у 'комунистичку далеку будућност' и остављајући потомцима у аманет да сачувају у свом сећању лик 'агитарора, викача-телала, поглавице'... Али, преживевши тријумф револуције, прославивши њеног вођу и народ који је поднео много жртава у име будућег, праведног и светлог живота, песник се разочарао у њене 'резултате'. Финале песниковог живота (самоубиство) представља трагедију због раскорака између стварности и уверења. Реална стварност је поколебала веру. 'Дальше дороги не было' .“

Иако знам да би се у Русији, као и код нас, могли чути и другачији судови, засновани на различитим врстама политичке острашћености или и неким другачијим етичким назорима – не намеравам да се овде упуштам ни у какву расправу с њима. Овај цитат сам навео само зато да бих показао како се у руској науци данас о Мајаковском говори цивилизовано. Не бих ни да се бавим психологијом жртава које, чим им се за то укаже прилика, и саме постају целати, нити психологијом целата који постају жртве. Нећу чепкати ни по његовом приватном љубавном животу, иако бисмо се, вероватно, могли и забавити његовим необичним споразумним животом у троуглу са брачним паром Лили и Осип Брик (седамнаестогодишњим животом у истом стану), његовим љубавним везама у иностранству (Француска, САД) и сл. Све су то занимљиве теме, али ја говорим, пре свега, о уметности, и да управо из тог ракурса покушам да покажем зашто је Владимир Мајаковски велики

песник пред којим се и онда кад се с неким његовим идеолошким или другим животним ставовима не можемо сложити – ипак мора скинути капа.

Да бих што је могуће више рашчистио терен од наноса дилема око његове политичко-пропагандистичке активности и евентуалних оправданих или неоправданих реакција на ту активност, предлажем да се концентришемо, прво, на једно од његових великих дела које је написано и објављено још пре Октобарске револуције. То је чувена поема „Облак у панталонама“.

2.

У једној од својих најранијих лирских песама, написаној 1913. године, Мајаковски овако представља своје стваралачке интенције:

*Премазах мапу радног дана
пљуснутом бојом из чаше
у здели пихтија показаш
косе образе океана.
По крљуштима лимене рибе
прочитах да нова уста зову.
А ви, бре,
можете ли ноктурно
да одсвирате
флаутом олука на крову?*

Две године после објављивања познатог заједничког кубофутуристичког манифеста „Шамар друштвеном укусу“, а годину дана пошто је написао управо цитирану песму, Мајаковски ће 1914. у чланку „Сликарство данашњице“ изјавити да је „једини вечни задатак уметности“ – „слободна игра спознајних способности“. У области језика, пак, под утицајем промена које тражи ново време, према Мајаковском, неопходне су биле и следеће новине:

1. Промена односа речи према предмету, од речи као цифре, као прецизне ознаке предмета, ка речи – симболу, и речи – самоциљу.

2. Промена односа речи према речи. Темпо живота који се убрзава трасирао је пут од главне реченице до изломљене синтаксе.

3. Промена односа према речи. Повећање обима речника новим речима.“

Покушајмо да видимо шта побројане тезе заправо значе, како су оне оваплоћене и како функционишу на примеру поеме „Облак у панталонама“.

Да почнемо од „слободне игре спознајних способности“. Та „игра“, по логици ствари, обухвата више планова уметничког текста – од најширег филозофског, преко сужејно-композиционог, све до језичко-сликовног плана песничког исказа.

У предговору првог нецензурираног издања поеме 1918. Мајаковски као идејну суштину поеме истиче: „Доле ваша љубав', 'доле ваша уметност', 'доле ваш друштвени поредак', 'доле ваша религија' – четири су усклика четири дела.“ Али у уводним стиховима, својеврсном поетском предговору-прологу он резултате своје спознаје артикулише као еруптиван, наглашено провокативан протест младог, снажног човека против света у коме живи.

*Вашу мысль,
мечтающую на размягченном мозгу,
как выжиревший лакей на засаленной кушетке,
буду дразнить об окровавленный сердца лоскут;
досыта изъиздеваюсь, нахальный и едкий.*

*У меня в душе ни одного седого волоса,
и старческой нежности нет в ней!
Мир огромив мощью голоса,
иду – красивый,
двадцатидвухлетний.*

*Нежные!
Вы любовь на скрипки ложите.
Любовь на литавры ложит грубый.
А себя, как я, вывернуть не можете,
чтобы были одни сплошные губы!*

*Приходите учиться –
из гостинной батистовая,
чинная чиновница ангельской лиги.*

*И которая губы спокойно перелистывает,
как кухарка страницы поваренной книги.*

*Хотите –
буду от мяса бешеный
– и, как небо, меня тона –
хотите –
буду безукоризненно нежный,
не мужчина, а – облако в штанах!*

*Не верю, что есть цветочная Ницца!
Мною опять славословятся
мужчины, залежанные, как больница,
и женщины, истрепанные, как пословица.*

Коме се то лирски јунак Мајаковског обраћа? Људима који су оштећени тиме што не живе пуним животом. А кога издваја као своје опоненте? Људе, „упарложене као болница“ и жене „отрцане ко пословица“. Као потписник кубофутуристичког прогласа „Шамар дрштвеном укусу“ и Мајаковски је тражио да се с пароброда савремене уметности избаци Пушкин, али познаваоцима руске књижевности неће бити тешко да у прологу „Облака у панталонама“ препознају несумњиву кореспондентност са појединим стиховима из чувене песме Пушкиновог савременика и настављача Михаила Љермотова „Мисао“ (написане скоро један век раније):

*Са тугом гледам живот нашег поколења!
Будућност му је празна, ил' се мутно сиви*

*.....
На зло и добро срамно равнодушним,
Пре боја жеља ће нам спласти;
Пред опасностима мучно малодушни,
Само смо јадно робље тврде власти.*

*.....
Исушили смо ум од науке бесплодне,
Кријући, к'о да их од ближњих треба спасти,
Најлепше наде, гласове благородне
Неверовањем исмејаних страсти.
Једва дотицасмо задовољства чаше,
А снага младих нам увену пре рока.
У свему што је лепо, ситости се плашећ',
Занавек остајасмо без најлепшег сока.*

Међутим, осим тематско-мотивског надовезивања на део Љермонтовљеве поруке, у химничкој прокамацији пуног људс-

ког живота, у „Облаку у панталонама“ је још битнија једна подударна црта поетике младог футуристе с поетиком не само Љермонтова и Пушкина, већ и са поетиком романтизма уопште. Наиме, „слободна игра спознајних способности“ у овој, као и у осталим поемама Мајаковског, организована је као непрекидно супротстављање песника, односно његовог лирског јунака средини у којој живи, при чему се целокупан живот поистовећује са животом песника, при чему се песничково виђење тог живота заправо узима као једино право мерило за оцењивање живота уопште. За разлику од поетике већине најистакнутијих песника руске авангарде из фазе њихове стваралачке зрелости, за разлику од авангардних песника којима је и сам припадао, попут Хлебњикова, Пастернака, Мандељштама, Ахматове и др. у поезији Мајаковског нема потискивања личности лирског јунака у други план.

3.

На књижевној вечери, одржаној у Дому Комсомола поводом двадесетогодишњице свог уметничког рада Мајаковски је публику подсетио да је „Облак“ почео да пише 1913–1914, а завршио га 1915, под насловом „Тринаести апостол“. „Кад сам с тим делом дошао пред цензуру – испричао је том приликом – упитали су ме: 'Шта је, хтели бисте на робију?'“ Ја рекох, ни у ком случају, то ми никако не би одговарало. Онда ми они прецрташе шест страница, укључујући и наслов. Питали су ме како могу да спајам лирику и толику грубост. Ја сам им одговорио: 'Добро, бићу, ако хоћете, помаман, ако хоћете, бићу супернежан, не мушкарац, већ облак у панталонама.'“ У аутобиографији „Ја лично“ Мајаковски је о томе написао: „Објавио сам 'Флауту-кичму' и 'Облак'. 'Облак' је испао оперутан. Очекупала га цензура. Близу шест страница све саме тачке.“

Разуме се, у издању из 1918. почупани стихови су **враћени у текст**. Али, занимљиво је, **првобитни наслов није**. Зашто тај наслов није враћен? Сам песник свој поступак није директно објашњавао. Нама би, можда, као оријентир за одговор могао послужити његов полушаљиви коментар са те исте књижевне вечери. Поема „се тичала ондашње књижевности, ондашњих писаца, ондашње религије, а нашла се под таквим насловом. Људи скоро да је нису куповали, пошто су главни конзументи стихова биле госпођице и госпође, и оне је због таквог наслова нису могле куповати. Кад би тражиле 'Облак', питали би их: 'је

л' у панталонама?' Оне би на то из књижаре главом без обзира бежале, јер наслов је био незгодан.“ „Тринаести апостол“, дакле, нови апостол који проповеда праведнију веру, као обележје лирског јунака, у враћеним стиховима из трећег дела је остао и у коначној верзији поеме. Али песник је, изгледа, сматрао да је „облак у панталонама“ упечатљивији као наслов и да он више одговара основној интонацији целине – као борбеној и поетски експресивној провокацији трагично усамљеног лирског јунака („досыта изъиздеваюсь, нахальный и едкий“ – „сит ћу вам се изисподсмевати, дрзак и једак“). Тај наслов је, рекли бисмо, и семантички богатији: богатији значењем на широком распону од облака-испуштеног ваздуха у туру панталона, преко неопипљиве гасовите садржине у делу људске одеће која би требало да буде испуњена живим младим телом, или пак преко панталонама очовеченог **небеског** облака, до небеског облака „апостола“ који је проповедник праведније вере. То мноштво побројаних и других могућих асоцијација које куљају из оваквог наслова наговештава **сву снагу експлозивног пуњења** којим је набијена поема.

4.

Зиновид Паперни је у својој изузетној књизи „Песничка слика Мајаковског“ још далеке 1961. сматрао потребним да нагласи: „Кад би вам рекли да укратко препричате садржину Пушкинове поеме, то вам не би представљало никакву тешкоћу. Разуме се, препричавање не би никако представило све богатство садржине поеме, али би, у принципу, било могуће. А кад покушате да препричате 'Облак', одмах ћете осетити отпор материјала. Сlike се у поеми не развијају поступно, већ, пошто се изненада појаве, нестају, затим се опет појављују као да нису ишчезавале, и у исто време делују као да су неухватљиве.“ (48–49).

Ми бисмо, са своје стране, на ово могли рећи: ако је, како смо већ констатовали, наглашеним „ја-исказом“ остао у границама старе романтичарске праксе, оваквом композицијом поеме Мајаковски је, заправо, међу првима тако упечатљиво оваплотио авангардну идеју да стваралачки поступак нове уметности саобрази са динамиком и хуком савременог живота. Вратимо се његовој поетичкој тези коју смо цитирали на почетку анализе: „Темпо живота који се убрзава трасирао је пут од главне реченице до изломљене синтаксе.“ Испоставља се, дакле, да

се разбијање класичног сужеа-приче немотивисаним на експлицитан начин – низањем слика које у сваком од четири дела поеме-тетраптиха ипак аргуменују и осмишљавају своје „доле“ – ваша љубав, затим ваша уметност, па ваш друштвени поредак и најзад ваша религија – да се то заправо своди на „ломљење синтаксе“, на кидање класичне линије композиције! А треба ли данашњем искусном читаоцу уопште објашавати колико те белине, ти композициони „зевови“ активирају канале за промишљање, за асоцијативно понирање у семантичке и емоционалне дубине уметничког дела – колико та „недореченост“ заправо пуни, шири семантику и набија динамиком песнички исказ и песничко дело?! Мајаковски је, дакле, био један од водећих претеча те нове поетике, чије тековине су актуелне у светској поезији до данашњих дана!

Малочас сте чули како су већ цензори констатовали да је Мајаковски у својој поеми помешао лирику и грубост, а Паперни је истакао да песник у сликама које стално смењује, ми бисмо рекли, смењује их скоро филмском техником брзог низања кадрова, непрекидно варира тоналитет исказа, „мења тонове“ (није случајно и велики режисер Мејерхолд био фасциниран генијем Мајаковског)... Могли сте најаву тога „смењивања кадрова“ видети и већ из пролога који смо овде прочитали: срце лирског јунака поеме у првој строфи пролога је „окрвављени комад“ меса („окровавленный сердца лоскут“), одмах у следећој тај јунак је „моћан“, громогласан, без „иједне седе власи“ у души – као дрзак и једак лепи двадесетдвогодишњак, у трећој он се обраћа „нежнима“ – песницима који „своју љубав стављају на виолину“ и салонским „чиновницама анђеоске лиге“ које „усне своје прелиставају као странице куvara“ (дакле, према прописаним рецептима), обраћа им се с узвиком да „губи“ љубав „стављају“ на „таламбасе“, али да нико не уме као он толико да отвори своју душу и „сав да се претвори у усне“ („А себя, как я, вывернуть не можете, // чтобы были одни сплошные губы!“), да би се у следећој строфи већ представљао и апсолутно нежан, додуше, нежан „као облак у панталонама“, као човек који је, како се саопштава у завршним стиховима, на удару „мушкараца упарложених као болница“ и „жена, отрцаних ко пословица“...

5.

Свакако сте запазили да Мајаковски у програмској прокламацији коју сам цитирао на почетку ове анализе „ломљење синтаксе“ изводи, пре свега, из промене односа модерне уметности – према речи. За савремену поезију битна је, по њему: „Промена односа речи према предмету, од речи као цифре, као прецизне ознаке предмета, ка речи – симболу, и речи – самоциљу“, као и: „Промена односа речи према речи.“ Да би се илустровала та разлика, довољно би било упоредити стихове које сам вам ове вечери прочитао из Љермонтовљеве песме „Мисао“ с већ познатим вам текстом Пролога из „Облака“. Љермонтов је у своје време такође важио за песника оштра језика, оптуживан је за цинизам, због песме „Поводом песникове смрти“ лежао у тамници и, према многим ауторима, убијен у режираном двобоју од стране царске полиције, али носеће речи и синтагме из његове песме су: празна будућност, мутно-сива будућност, срамна равнодушност, мучна малодушност, тврда власт, јадно робље, исушени ум, наука бесплодна, скривање нада, неверовање у страсти, исмејане страсти итд. У стиховима Мајаковског носеће речи и синтагме су: мисао на омекшалом мозгу, задригли лакеј, масна софа, окрвављени комад срца, изругивање, душа без седе власи, заглушивање света моћним гласом, отварање унутрашњег бића и његов преображај у огромне усне, чиновница анђеоске лиге, чиновница која своје усне листа као што се листа кувар, па бесно, помамно месо, облак у панталонама, људи улежани као болница, жене отрцане к'о пословица... Основни утисак је: код Мајаковског је неупоредиво већа концентрација пути, крви и меса, самопоуздања, непосредности, као и (зашто не рећи?) буке и агресије.

Код Мајаковског, међутим, ту има и нечега чега код Љермонтова и његових савременика скоро да није било или, опрезније речено, чега није било у првом плану књижевног исказа: то су неологизми, новоковане речи. У Прологу је таква реч „изъиздеваться“, настала у нестандартном споју глагола „издеваться“ и додатног префикса „из“, чији би буквалан превод на српски могло бити „из-изругати се“. Таква је ту и реч „огромить“, сачињена од именице „гром“ („Мир огромив мошћу голоса“), што је код нас преведено без неологизма, као: „Свет сам заглушио снагом свог гласа“. Многе од новоскованих речи Мајаковског ушле су касније у руски језик и као веома

фреквентне, попут, рецимо, оне из наслова песме „Проза-седавшиися“, именице сачињене од префикса „про“ уз глагол „заседать“, од које је, као што по свој прилици знате, Радован Зоговић у свом преводу код нас сковао реч „конференцијаши“ (било је то добро решење за лексему Мајаковског која је у нашем језику, иначе, давала могућности за комбинацију и с глаголом „седничити“: рецимо, „седничари“, или пак за комбинацију с именицом „седница“ – „заседничари“, можда „заседари“, чиме би се укључиле и могуће асоцијације из семантичког поља глагола „засести“ – засети у фотељу, засести у грлу – и сл.)... Али већина од њих спада у тзв. околине неологизме, тј. у новосковане речи које се употребљавају само у том конкретном контексту и у том конкретном моменту, да би се њиховом нестандардношћу подигао ниво сликовитости, степен упечатљивости или набој звучности песничке слике. Тамо где би неко други у метафоричном исказу, вероватно, рекао да је киша уплакала градске тротоаре, код Мајаковског зачас искочи новоскована реч: „Дождь обрыдал тротуары“ – Киша **уридала** тротоаре“...

О неологизмима Мајаковског постоји обимна посебна специјалистичка литература. Кога то занима детаљније може се информисати и из одговарајућих лингвистичких студија, а ми ћемо сада прећи на још један релевантан за данашњу тему аспект новог односа речи према предмету.

6.

Паперни 1961. с правом констатује: „Слике стварности које песник уобличава изгледају невероватне, фантастичне. Фантастика ту уопште није плод књижевног поступка, није стилизација, није манир. Потресени песник све то што слика као да одиста и види... Оно што је раније тињало, претворило се у пламен – израсло је у пламтећи... 'пожар срца'.“ (48) Из релативно стандардне метафоричне синтагме „ватрено срце“ или „пламено срце“, у хиперболичном напону, код Мајаковског израњају слике попут ове из финала првог дела „Облака“, која представља јунакову реакцију на саопштење вољене жене да га напушта и удаје се за другог:

Хало!
Ко је?
Мама?
Вашег сина нешто дивно боли!
Мама!
Запаљено му је срце и вене.
Раците сестрама, Људи и Ољи,
он нема куда да се дене.
Свака реч,
чак и шала штура
коју избљују његове усне горуће
излеће као гола курва
из запаљене јавне куће.

Људи миришу –
Печења има!
Стигли су некакви.
Блистави!
Под шлемовима
ено!
Не може се у чизмама!
Реците ватрогасцима:
да се нежније веру по срцу запаљеном.

Сам ћу, знајте!
Избечићу сузне као бурад очи.
О ребра ми, да се опрем, дајте.
Искочићу! Искочићу! Искочићу! Искочићу!
Сурвава се и пуца.
Искочити нећеш из срца!

Из пукотине усана
на спаљеном лицу огуљеном
израсте парче пољупца изгорела.

Мама!
Да певам не могу!
Срца мога изгорела капела!
Поцрнеле су фигуре речи и бројева
из лобање,
к'о деца из запаљеног здања...

Овде смо, као што видите, из примера новог односа речи према предмету дошли и до примера функционисања онога што Мајаковски назива „променом односа речи према речи“. Данас ћете већ у многим приручницима из теорије књижевности наћи као илустрацију за тзв. реализовану или примењену метафору стихове Мајаковског из „Облака“, инициране релативно уобичајеним метафоричним описом човека у тренутку кад се нагло узбуди: „сваки нерв је у њему заиграо“. Дакле, ево у каквој напетости заљубљени лирски јунак Мајаковског чека своју вољену Марију:

*Чујем:
нерв,
тихо, као с кревета болесник,
подигао се.
И, гле –*

*у почетку је пошао
једва,
онда је усталасан,
јасан,
потрчао.
Сада је са друга два
очајно играти стао.*

Пао плафон на спрату ниже.

*Живци
велики,
мали,
многи –
помамно скачу
и већ –
гмижу.
Живци спали с ногу!
А ноћ се по соби глиби и око
отежало, одатле никако да се исправи.*

7.

Промена односа речи према речи, спојена са оним што спада у прокламовано „ломљење синтаксе“ довело је и до

значајних, карактеристичних за Мајаковског новина и у версификацији. „Права реч“ је захтевала, прво, разбијање класичне силабичко-тонске (тј. слоговно-акцентске) уједначености песничког исказа у стиху. Он је, за разлику од многих својих великих савременика (Блока, Гумиљова, Пастернака, Ахматове, Јесењина и других), ради афирмације говорне, колоквијалне интонације у поезији, утемељио и доследно се придржавао новог система версификације, који се заснива само на уједначавању броја акцената у стиху, а оставља слободу да између тих наглашених слогова може бити већи или мањи број ненаглашених слогова. Тај систем версификације се, иначе, назива тонским или акценатским системом версификације.

Међутим, и у оквиру тог система, поштујући значај речи као моћног изражајног средства самог по себи, поштујући реч и као „самоциљ“ – и тај тонски стих је почео да ломи: почео је своје стихове да пише „лествичасто“, како би разбијањем интонације стиха могао јаче наглашавати оне речи које су најбитније за смисао и упечатљивост песничке слике...

8.

Један од угледних данашњих професора московске Катедре за нову руску књижевност Људмила Алексејевна Смирнова с правом констатује: „Кад се говори о Мајаковском, најчешће се наводе његова формално-поетичка остварења. Она одиста запрепашћују необичношћу и креативношћу. Алитерације и асонанце песничком тексту доносе емоционално незабораван јек: 'И жуток шуток клюющий смех'; 'слезаюот слезы с...'; 'рука реки'; 'у вас в усах'. Неологизми теку као бујица: 'дикий обезумлюсь'; 'лица не выгрущу'; у рупи 'мышиться'; 'вытрепав ручонки-флаги'; 'мерзкая' (од мёрзнуть). Конкретно постаје уопштено, апстрактно се одухотворује. Интонација која преноси узбуђење уткана је у сложене инверзије: 'в неба свисшие губы'; 'сердце – с длинноволосыми открыток благороднейший альбом' (ово последње хтела бих чак да објасним: сердце – альбом открыток с длинноволосыми). А метафоре и метонимије су одиста као из легенде: 'в норах мистики вели ему мышиться', 'скомкав фонарей одеяла', 'враждующий букет бульварных проститутток', 'трамвай с разбега взметнул зрачки'. И све је то уклопљено у неповезан говор улице или њеног потресеног посматрача. Отуд пресеци ритма, подела на стихове повезане смислом речи, понекад чак смислом слогова, обиље непот-

пуних, асонантних и саставних рима (приближених колоквијалном језику).

Све је то тачно. Само, новаторства не би било да није било онога који је управо тако видео, доживео алогични свет и улио у стихове своје душевне патње. Иначе не би било страшно напетог песниковог лирског 'Ја'. Управо његово стање произвело је источнике, развој и природу формалних иновација: из мисли и осећања настале су промене у њиховом изражавању.“

А ево нам једног, рекао бих, импресивног сведочанства о историјату доживљавања и поимања Мајаковског у нашој средини. Наиме, један од наших значајних и, заједно с Радованом Зоговићем, један од двојице наших најбољих преводилаца великог руског песника, књижевник Бора Ћосић (познато је, иначе, да постоји и младалчки превод ове поеме из пера Бранка Миљковића, превод који такође није занемариве поетске вредности) 1962. у тексту „Мајаковски и ми“, поред осталог, бележи: „У прошлости, чинило се, лако је направити портрет Мајаковског:

– као скупоченог, блиндираног неповског лутана који попут гигантске машине за кобасице бљује ужарене ниске оловних речи, поклоњених револуцији за рођендан, а затим, као реакција на ово извитоперавање, ту је и

– Мајаковски баћушка љубимиж, љубавнички и лирски занесењак, двометраш, људска душа, несхваћени, напуштени меланхолик, довољан разлог дерту и пијаном булажњењу овдашњих 'верних' кафанских вулгаризатора.

Између жанровских поједностављења и јевтинозанесењачких кривотворитеља, Мајаковски је остао готово потпуно стран за сваку озбиљнију анализу, а његовог искуства клоне се скоро сви наши значајнији песници, као ствари одвише познате и одвећ јевтине и нештедимице прокоцкане.“ Ћосић нас у том тексту, не случајно, обавештава да је, после књиге превода Мајаковског испуњене његовим песмама насталим након октобарске револуције, први пут наишао на једну поему из предреволюционарног, футуристичког песниковог периода. Наишао је на њу као на прегршт искиданих листова из неког часописа, међу којима се нашла и једна песма Растка Петровића. „Неком мешавином танкоћутности, финог пробираштва и вандализма непознати цепач је половично истргнутој поеми додао једну целу песму Растка Петровића. „Тако сам“ – пише Ћосић – „једним случајним циничнио скептичним чином у глувој учурености године хиљаду деветсто четрдесет седме, саздане све

од бригадирских усклика и бескрајних скојевских састанака, дошао, готово налетео, челом у врата истинске поезије. Јер, поред Растка који ће нам отворити целу неразумљиву, неразговетну и ћутљиву поезију међуратне модерне литературе, песника који ће нам дати први појам о вишеспратности метафоре, о слободи, разуђености и пребогатим спектрима поетске слике, биће баш, нимало случајно, аутор те необичне, неразговетне поеме, која ће се... доцније идентификовати као... преводилачки рад неког Ж. Петровића на *Облаку у панталонама* Владимира Мајаковског.“ (Реч је, заправо о не нарочито успешном преводу Живојина Петровића, објављеном 1939. године.)

Ово „налетање“ – „челом у врата истинске поезије“, према Ћосићевом признању резултира следећим: „Главна амбиција постала је: поново превести *Облак*. То се десило јануара 1953. Издавач је био 'Омладина'.“ Ћосић бележи: „*Облак* је био необично вољен, рецитован, памћен, учен напамет. Налазио се у различитим џеповима. Знам да ми је једна учесница неког кривичног деликта причала да је једина књига коју је читала у затвору био *Облак у панталонама*.“ (181) Ћосићево „налетање... челом у врата истинске поезије“ резултирало је, најзад, 1962. Ћосићевим избором и преводом поезије Мајаковског, објављеним под насловом „Нови облак у панталонама“. Тим Нолитовим издањем Владимир Мајаковски је, заправо, враћен у језгро, укључен у онај основни корпус светске књижевности, преточен у нашу културно-језичку ризницу, у корпус који су српски модерни песници имали у свести кад су стварали своја оригинална дела и у постсоцреалистичком раздобљу развоја наше књижевности. Треба рећи да се то догодило управо у деценији кад је наша култура добила и знамените преводе поезије Хлебњикова, Манделштама, петотомно издање Сабраних дела Јесењина, књигу песама Заболоцког „Бездани огледала“, „Заштитну повељу“ Пастернака...

Актуализовању „новог Мајаковског“ у широј тадашњој јавности допринела је и појава на нашем језику младих руских песника с краја 50-их – поч. 60-их година прошлог века, Јевтушенка, Рождественског и, посебно, Андреја Вознесенског, о којима се писало као о настављачима традиције младог Мајаковског и целокупног Јесењина.

9.

При томе се и у Совјетском Савезу и код нас веома често нови квалитет тог тока совјетске поезије проналазио у својеврном споју, у синтези поетике ове двојице песника: Јесењинове меке лирске осећајности и самоуверене непоколебљивости лусидог естрадног исказа Мајаковског. За такво противстављање Мајаковског и Јесењина давале су основа и неке изјаве самих песника. Ја сам и већ цитирао реакцију Мајаковског на Блокову смрт: „жаљење што се Блок ипак није определио да ли ће служити револуцији или ће 'јадиковати над пожаром' спаљене библиотеке“, уз констатацију да га је то довело у ситуацију: „дальше дороги не было“. Широко су познати завршни стихови песме „Сергеју Јесењину“ коју је Мајаковски написао поводом Јесењиновог самоубиства:

*За весеља
тле је наше планете
и сад жешко.*

*Отмимо
радост
од дана
што нам спјеше.*

*У овом животу
умријети
није тешко.*

*Створити живот
неупоредиво је теже!*

Али само коју годину касније, Мајаковски ће у уводу поеме „Во весь голос“ („Из свег гласа“) већ писати:

*Ја сам ђубретар
и водоноша.*

*Револуција је
мобилисала мене,
на фронт сам
из господских вртова пошао
поезије –
каприциозне жене.*

.....

И мени
 од агитпропа
 трну зуби,
 и ја бих
 за вас
 романсе да трубим –
 уносније је то
 и дражесније.
 И ја сам
 себе
 смиривао,
 грубо
 стајући на грло
 властитој песми.

.....
 Мој стих ће доћи
 преко кичми
 векова
 и глава влада и песника.

.....
 Личим сад, с репом година
 што ме руже,
 на репатог чудовишта
 фосил.

 Стиховима
 нисам
 сакупио гроша,
 трговци ми нису
 у кућу слали мебл.
 И осим свеже
 опране кошуље,
 рећи ћу искрено,
 ништа ми не треба.

А затим је Мајаковски учинио оно што и Јесењин (уколико нису тачне претпоставке да је Јесењиново самоубиство инсценирано после његовог убиства). Мјаковски је, као што је познато, 14. априла 1930. извршио самоубиство и, како рече Михајлов, на све ставио тачку куршумом у чело, оставивши вољеној жени, или својој Револуцији двосмислену поруку:

*Већ прође један. И сигурно си легла.
 Ко сребрна Ока Млечни пут студи.
 Не жури ми се. И муња-телеграм
 нема због чега да плаши те и буди.
 Као што кажу, инцидент је решен.
 Љубавна барка о стварност се здружи.
 Ми смо пречистили. И што да се дреше
 узајамне боли, увреде и коби.
 Погледај само какав је мир над светом.
 Ноћ звезданим сјајем небеса скроз осу.
 У тај час устајеш да протумачиш све то
 историји, вековима и космосу.*

Данас се, додуше, ту и тамо провлачи теза да је и ово самоубиство заправо плод вешто исплетене интриге из Лубјанке, слично својевременој посредној ликвидацији „немирног“ Александра Пушкина...

10.

Ћосић је 1962. цитирао импресиван Пастернаков прозни портрет Мајаковског на одру: „Он је лежао постранце, окренут зиду, натмурен, крупан, под чаршавом до браде, упола отворених уста, као да спава. Поносно окренувши леђа свима, он је чак и лежећи, чак у овом сну, тврдоглаво некуда стремио и одлазио. Лице је враћало оном времену када је он сам себе називао лепим, двадесет двогодишњим, зато што је смрт скаменила мимику, која никада готово не доспева у њене шапе. Био је то израз с којим се отпочиње живот, а не онај с којим се завршава. Он се дурио и негодовао.“ Занимљиво је да је сјајни преводилац „Новог Облака у панталонама“ објективну вредност поезије Мајаковског дефинисао овако: „необичне, парадоксалне и хиперболичне слике, ритам уличне фразе, поскочице, реферата, псовке, новинске реченице, који намах смењују њекрасовљевска или брјусовљевска музика, одсуство предрасуда пред темом (*све може бити предмет или учесник једне песме*), један реалистичан однос према занату песника (који може бити пропагатор здравствене акције, исписивач реклама за пиво, цуцле или сијалице, *ћубретар и водоноша револуције*). Због чега се, крај свих тих елемената, који нам могу бити изузетно блиски, присуство Мајаковског овде осећа све мање? Због тога што се читав његов рад одвија, на жалост, у једној

патетичној, патетизованој и високотемпературној равни која је све мање савремена и све мање наша. Разбијач језичких конвенција, један од оних који су после Рембоа највише учинили да песник 'изгуби лепо понашање' да би што потпуније могао да се позабави прљавим *братором животом*, није умео да раскине са конвенцијама темперамента, са ритмом добоша, који му је био за ухом. Тако ћемо од њега добијати највише тамо где се појављују пукотине у оном општем систему исфорсираног надгласавања и једног патриотског урлаторства. Поуке које ће долазити од њега тицаће се наднаравних и неуобичајених слика, језичких слобода и стално присутног јетког каламбура, надреалне маштовитости и хуморности.“ (186–187)

Ми данас, међутим, знамо да Бора Ћосић није био сасвим у праву. Време га је донекле демантовало. И он сам у есеју „Ми и Мајаковски“ прича о изузетном одјеку још 1956. представе драме Мајаковског „Купатило“ (тј. „Хладни туш“) на сцени београдског студентског КУД „Бранко Крсмановић“ (представе у којој су учествовали тада млади будући водећи српски позоришни, сценски, музички и филмски ствараоци Олга Савић, Дарко Тадић, Милутин Бутковић, Зуко Џумхур, Војисла-Воки Костић и Душан Макавејев, а режирао ју је тадашњи студент четврте године глуме Дарко Тадић). Није могао знати какав ће ефекат у студентским немирима на БУ 1968. и 1971. имати бунтовни стихови Мајаковског из „облака у панталонама“, када их је по факултетским слушаоницама и салама говорио тада млади студент, данас наш познати писац и публициста Рале Дамњановић (ти немири су без сумње били у духу паролe – данас би се рекло „слогана“ – са београдске представе „Хладног туша“: „Нек нас не ломи призма // ниједног изма!“). Ћосић 1962. није знао да ће се 1975. на нашем језику у едицији „Светски класици“ појавити и „Изабрана дела Мајаковског у пет књига“, да ће и 2000. године поему „Облак у панталонама“ поново превести данашњи српски песник Владимир Јагличић... Није знао да ће професор Стојадин Костић за тему „Мајаковски на српскохрватском језичком подручју“ имати грађу да напише књигу од близу 800 страница, као ни да ће Ивана (Нана) Богдановић написати монографију „Мајаковски и Маринети“ која спада у низ највреднијих књига о великом руском песнику....

Кад је цитирао Пастернаков прозни портрет Мајаковског на одру, Ћосићу, вероватно, још није била позната и Пастернакова реакција на тај призор у стиховима, упркос томе што се није

слагао с схватањем Мајаковског функције уметности и што је и писмено затражио да се његово име избрише из списка присталица ЛЕФ-а:

*Спаваш, прегрмео све, и сад тих –
Леп, двадесетдвогодишњак, у муку,
К'о што предсказа твој тетраптих,
Спаваш са образом на јастуку,
Спаваш, док се из жила петних,
Урезујеш изнова, све више,
У низ легенди живих, полетних.
Урезујеш се тим брже, више,
Што их у једном скоку стижеш...*

Међутим, данас нам није тешко да схватимо и аргумен- тацију коју је Ћосић изнео у образложење своје тврдње да нашој савременој поезији 60-их година Мајаковски постаје све мање занимљив. Јер, као један од наших заговорника и носилаца постмодернистички оријентисане књижевности, как- вим га данашња књижевноисторијска наука види, њему је мора- ла бити неприхватљива и као могућност претензија Мајаков- ског на тумачење и беспоговорно афирмисање било ког новог друштвеног уређења на основу објашњења света под окриљем једног универзалног филозофског система. Ћосићу као да даје за право и савремени руски аутор занимљиве монографије „Борис Пастернак“, објављене 2007. (а код нас изврсно преве- дене 2008 – преводиоци су Мирјана Грбић и Људмила Јокси- мовић) Дмитриј Биков. Биков констатује: „У времену које је уследило после перестројке Пастернак је из свести читалаца неповратно истиснуо Мајаковског; Мајаковски се нашао одбачен у прошлост, заједно с целокупном совјетском импе- ријом с којом је желео да се поистовети.“ Међутим, Биков у наставку о Мајаковском додаје: „Нема сумње да ће његово вре- ме опет доћи, због цикличности руске историје – у 'курганима књига што сахранише стих' још ћемо налазити изванредне примере трагичне лирике. Мајаковски и Пастернак излазе у први план наизменично... У постсовјетско време 'заузет је став', како је иронично говорио Пастернак, демистификујући општа места – да је Мајаковски почео генијалним стиховима, а завр- шио недаровитим, да од 1921. до 1930. није написао ништа вредно и да, осим овог преображаја из бунтовника у вођу-бу- кача, никакве друге еволуције код њега није ни било. „Међу-

тим“, наставља Биков, „у совјетском периоду Мајаковски је створио приличан број правих ремек-дела – и поему *О томе*, и *Лубиларно*, и *Разговор с финансијским инспектором о поезији*; најбољи његови стихови, ако се одвоје од агитационих, у најмању руку не заостају за Пастернаковом лириком двадесетих.“

Биков сматра лажном доста честу антитезу „окоштали Мајаковски – Пастернак који се и даље развија“. Он признаје да су та два песника „били два пола, јер је Пастернаков развој увек био оријентисан на живот. Његов задатак био је да преживи и пређе у нов квалитет. Мајаковски, пак, увек једнако упорно бира смрт, и чини то у свакој ситуацији, чак и онда када га, рекло би се, ништа непосредно не угрожава; од свих стратегија, он интуитивно бира ону која је најсамоубиственија.“ Мајаковском је, према овом тумачењу, смрт „потребна као тема за лирско самонавијање... Његове славопојке новом животу утолико су обесније и смелије, уколико тај нови живот он сам мање види, тако да пред собом имамо благослов на смрт осуђеног, који у буквалном смислу заповеда дуг живот; смрт, самоуништавање, самоубиство, представљају главне лирске теме Мајаковског, а Пастернак је, вероватно, прилично кратковид у *Људима и ситуацијама*, кад говори о самоубиству као самоосуди, о прецртавању прошлог живота. За њега би то заиста било тако, али за Мајаковског је то, напротив, оправдање и смисао свега.“ (287, 288)

Тако мисли Биков. Он за то мишљење даје и одређену аргументацију. Има, међутим, истине и у, по њему, лажној антитези „окоштали Мајаковски – Пастернак који се и даље развија“. И његова теза и теза коју он одбацује тачно фиксирају чињеницу да однос према животу, па дакле и укупна садржина и природа њиховог уметничког дела представља два супротна пола. Питање је, само: шта је у корену те супротности? Неко ће рећи: догматизам и недогматизам. Други, можда: стаменост и савитљивост... Забележено је да је писцу Асејеву Мајаковски за Пастернака, који му је, без сумње био драг, ипак рекао: „Он је непоуздан...“ Пастернак, пак, у *Заштитној повељи* о Мајаковском, поред осталог, констатује: „Он је у већој мери него други људи у целини био у појавном... Његова егзистенција као да је почињала сутрадан после огромног душевног живота, великодушно проживљеног за касније, за све будуће прилике, и сви су га затицали у сплету неповратних последица тог живота. (...) Иза његовог држања назирало се нешто попут одлуке, чије је извршење започело и чије се последице више не могу отклонити. Таква одлука била је његова генијалност, а сусрет с њом

га је својевремено толико потресао, да је она за сва времена постала његова тематска директива.“

А мени у овом тренутку пада на ум мисао којом бих могао и завршити ово излагање. Они од вас који чешће прате предавања вероватно су већ запазили да постоје и два основна типа предавача: једни наступају с већ готовим чврстим констатацијама о теми, трудећи се да вам их пренесу као последњу реч којој нема поговора; други у обради теме пред вама отварају питања и одговоре на њих као да траже и проналазе ту, заједно с вама. Они први, могли бисмо рећи, спадају у предаваче-проповеднике, а ови други у предаваче истражитеље. И једни и други могу бити и неуверљиви, и просечни, и сјајни. Тако је и с песницима: једни су проповедници-трибуни, а други трагачи. Пастернак је тип песника трагача, а Мајаковски је трибун. И ми се као слушаоци или читаоци делимо на оне којима су ближи проповедници и оне којима су дражи отворени мислиоци. Крећући се између та два пола, једни од нас ће радије читати Пастернака, а други Мајаковског. И обојица ће увек наћи своје читаоце. Али, мора се имати у виду да се мењају и времена: историја нам показује да су ширим слојевима читалаца некад ближи песници трибуни, а други пут песници трагаоци. У томе одиста има неке цикличности.

И шта рећи у закључку? Ако се „после перестројке... Мајаковски... нашао одбачен у прошлост, заједно с целокупном совјетском империјом с којом је желео да се поистовети“, шта нам казује текст из биографског енциклопедијског речника „Руски писци 20. века“, објављен на почетку XXI века (Москва, 2000), у издању савремене „Велике руске енциклопедије“ где се Мајаковски квалификује овако: „Мајаковски је ушао у руску књижевност као трагични песник огромне снаге с неисцрпним залихама нове изражајности, који је објединио народну говорну стихију, 'квргови говор' улице и оригиналне неологизме; новина сликовног система Мајаковског је у еластичности и ударној снази речи, у најширем дијапазону асоцијација, у блискости градској атрибутици, у органском споју фантастике и свакодневице, неземаљски апстрактног и материјалног, у проширењу ритмичких структура стиха, у потпуној слободи лирског исказа.“ (?) И овај текст потврђује да поетско дело Владимира Мајаковског, упркос својој трибунској аподиктичности која га може везивати само за време кад је настала, садржи унутрашњу енергију, уметничку снагу и поруке универзалне вредности које га и данас чине одиста великим руским, а самим тим и великим светским песником.

Стојан Богдановић

ПРИЛОЗИ ЗА БИОГРАФИЈУ ВЕСЕЛИНА ИЛИЋА

ТО САМ ХТЕО

После једног састанка редакције у *Просвети*, где је професор др Веселин Илић био главни уредник, а кога смо ми сви звали Веса, пришао ми је и скоро на уво ми рекао: „Дођи сутра код мене“. То је значило да дођем код њега у деканат, јер је он био и декан Филозофског факултета. Обичај је био да се после састанка редакције нешто попије и поразговара неофицијелно, уз шалу. Док је то трајало ја сам све време био одсутан. У глави ми се вртело, зашто ме је Веса позвао. Помислио сам, да нисмо нешто забрљали у вези са неком књигом. У држави су била велика превирања, свима су сметали интелектуалци и њихове књиге. Није се још увек могла објавити књига тек тако, приватних издавача није ни било, тако да су многи упирали прст у *Просвету*, а то значи првенствено у главног уредника. Сећам се одлично, био сам неким послом у Београду, а мобилни телефон ми је непрекидно звонио, звао ме Веса, каже: *опет ме ови зову да ме учлањују у партију, ко да ја имам седамнаест-осамнаест година, па да ме учлањују. Замисли, учлањују у партију човека пред пензијом и то у ону партију из које су га здушно истерали, ти исти га сада зову да га учлане, сачувај Господе!* Помислио сам да није у питању опет такав неки притисак, из тамо неког комитета. Ти су се комитети сада претворили у одборе, а било их је сијасет. Нисам престајао да мислим и комбинујем зашто ми је рекао да дођем ујутру код њега. Ујутру, то је подразумевало да будем испред његове канцеларије тачно у осам сати, када он долази. Водио је рачуна да га странке не чекају. Нарочито је водио рачуна о својим колегама. Целе ноћи сам размишљао, у чему је проблем. Ујутру сам био тачно у осам сати испред деканове канцеларије. Био сам сав изможден од неспавања, ево га он, насмејан ко да је добио главну премију на лутрији. Поздрављамо се, он се поздрвља са особљем из деканата и успут издаје упутства шта треба да раде, редом полако, али јасно, без замуцкивања, ко да је то целе ноћи учио напамет. Улазимо у деканов кабинет. Свлачимо капуте, слажемо их у ор-

ман. Седамо, свако на своје место, он у деканску фотељу, ја на једну од столица око округлог стола, где обично седе чланови колегијума. Долази кафа. Сами смо, али ја не питам ништа. Чекам да Веса први започне причу. Коментаришемо бомбардовање. Опсовасмо и он и ја „савезнике“ који нам са неба помоћу „милосрдног анђела“ спуштају бомбе. Разговарали смо и о томе како теку припреме за „Отворену књигу против агресије“ нишких интелектуалаца, која је требало убрзо да се појави, двојезично, на српском и на енглеском. Замисао је била да се књига достави свим амбасадама у Београду. Сложили смо се да је то добра идеја и да смо то добро урадили. Неки подрепашу су нас оптуживали да је то подршка режиму. Те су оптужбе биле срамне, а тога је било у нашој историји и раније. Шта ћеш? Пита ме да ли сам за то да попијемо по једну ракију. Прихватам предлог. Добра препеченица. Из Лабукова, каже. Тих дана сам доста времена проводио по кафанама, пошто сам остао сам, јер је моја супруга преминула непосредно пре бомбардовања. Разговор се продужавао. Добили смо и нову кафу и нову ракију. Другу, трећу. Секретарица је заказивала нове тајминге за странке, за сутра, јер је декан био заузет. Скоро да је било подне, и нисам више могао да издржим а да га не питам: „Па не рече ми, овај, молим те, зашто си ме звао да дођем?“ „Слушај Стојане, добри смо пријатељи, немој се љутити што ћу ти ово рећи“. Напето сам ишчекивао, гледајући га право у очи, као шарка, колико год је то било могуће кроз онај дим који се извијао из његове луле као дух, да ми коначно каже о чему је реч. Узео је ваздух, одмерио ме и одважно, у свечаном тону, рекао ми је: „Драги Стојане, ти не умеш да живиш сам. То сам хтео да ти кажем.

ФОТОГРАФИЈЕ И УЧИТЕЉСКИ ДОМ

Док је Веса био главни уредник *Просвета* је издала више од сто четрдесет универзитетских уџбеника. Тако жива издавачка делатност није остала незапажена у Београду. Код нишке *Просвете* су се све чешће појављивала дела чланова САНУ. У Нишу су своје књиге штампали академици: Стојанчевић, Ивић, Павловић, Цветковић... На позив члана наше редакције чувеног кардиолога професора Љубомира Хаџи Пешића гости нишке

Просвете су били академик и бивши шеф државе писац Добрица Ћосић, потом је дошао и председник САНУ Дејан Медаковић. Ове две посете је забележио фото-апаратом професор Факултета уметности у Нишу Слободан Јовановић. На фотографијама су чланови редакције са угледним гостима. Ове фотографије су красиле зидове просторија редакције чије седиште је било у згради Учитељског дома, а који је *Просвета* реновирала у договору са учитељима, а опрему, столице и столове, за велику салу на спрату где су вршене промоције књига, обезбедио је Веса посредством свилајиничког народног посланика Добривоја Будимировића Бице. У приземљу зграде била је велелепна књижара, најбоља у граду. Дошли су кризни штабови. Кризни штаб *Просвете* је најурио директора Божидара Марковића из Доњег Матејевца и забранио му улаз у Штампарију. Чланови редакције *Просвете*, проф. др Веселин Илић, проф. др Љубомир Хаџи Пешић, проф. др Будимир Соколовић и проф. др Стојан Богдановић напустили су *Просвету*. Ова група, којој су се придружили проф. др Недељко Богдановић и мр Јован Пејчић, основала је нову редакцију при издавачком предузећу *МБ Графика*, али смрћу професора Илића и Соколовића ова редакција се угасила. Фотографије српских академика са члановима редакције *Просвете*, које су красиле просторије Учитељског дома, бачене су од стране јадних и неких чланова кризног штаба на ђубре, са којег су их покупили, наравно тајно, тадашњи технички директор Петар Остојић и Жарко Јовановић, технички уредник. Она са академиком Ћосићем је код писца ових редова, она друга је код бившег директора *Просвете* Божидара Марковића, а рамови су нестали, тј. опљачкани. То није последња пљачка *Просвете*, ова угледна издавачка кућа и штампарија је будзашто продата „чувеном“ бизнисмену Нинију који је ставио тачку на њено постојање. Нини је сада у затвору, али од тога нема вајде. Учитељски дом који је под патронатом *Просвете* сијао на задовољство свих Нишлија био је једини кутак за разне културне и просветне садржаје учитеља Ниша и околине. Дом је заслугом, тј. немаром, *неких људи*, отет учитељима и препуштен пропадању. Јасно је да ти *неки људи* нису слушали свог учитеља, иначе не би дозволили да пропада народна имовина. Не, не предлажем никаква хапшења. Подржавам предлог Веселина Илића да се праве нови факултети и нови учитељски домови.

МУРЦА И МИКА

Веско је био народски једноставан човек. Много је волео своје Лабуково и врло често је одлазио тамо. Дружио се са својим сељацима. Доносио је оданде разне занимљиве приче. Једном приликом када је дошао из Лабукова испричао ми је виц који је чуо у селу. Искидао сам се од смеха, и тако заразно сам се смејао да је тај мој напад смеха изазвао и Весу па смо се дуго заједно смејали да ме је стомак заболео. Тај лабуковски виц је сиже следеће приче коју сам написао Веси у част.

Један јачи домаћин из Лабукова, Стевча се звао, имао је расног бика Мурцу, тако су га звали, јер је био сивомаслинасте боје, кога је држао за приплод. Сви сељаци су знали за тог бика, јер су му подводили своје краве; доводили су краве сељаци и из других села, сокобањских и сврљишких. Знали су сељаци и за Мурцину врло незгодну нарав. Та грдосија тежила је скоро осам стотина килограма. Кад је пролазио поред тебе чинило ти се да се земља тресе. Очи буљаве, помало кржаве, (закржавео као бик!), кроз ноздрве проденута му гвоздена алка везана са два конопца, сваки од конопаца је држао по један муж, кад бик мрдне на лево, онда онај муж са десне стране цимне мало свој конопац да исправи бика. Њега то заболи и он се упростоји и иде кротко, тако са њим управљају кад га припуштају кржавама. Кад осети краву којој је дошло време, он се узбуди, ушили га као сврдло и брзо је заскочи. Љуља, љуља, фркће, стење, буши, набија. Кад се испразни клецају му слабашна колена, уморан и покисо, једва сиђе. После само дува и миран је ко буба. А кравица весела и чила махне репом публици и оде иза куће да пишки па да пасе. Обично томе свечаном догађају присуствују околни сељаци, који помало навијају, али увек су на опрезу, после тог чина попију по неку ракију и размене своја искуства у вези гајења крава и бикова, крава за млеко, а бикова за месо. Услуге бика се плаћају када се види да је крава стеона, тј. бременита, у том погледу Стевча је био поштен, није хтео да узме човеку ни пару све док се не покаже. У тој гомили сељака окупљених да посматрају чин парења, јер за њих је то свечаност, нашло се и Циганче Мика. Мурца се нешто узнемирио, ко зна зашто. Цимнуо је снажно, уплашени људи који су га водили су испустили конопце привезане за алку на ноздрви бика. Разјарени Мурца је сумануто јурнуо, присутни сељаци су се разбежали куд који, неки су се попели у оближње дрвеће и отуда посматрали чудо. Мика је скочио у бунар.

Јурњава је трајала што се каже, летњи дан до подне, све док из Бање или из Срљига није дошао марвени доктор који је Мурцу смирио тако што га је гађао, и погодио, неким пиштољем за успављивање. Али с обзиром на величину те але, морао је да га погоди неколико пута како би људи били сигурни. У тој фрци и ишчекивању док није стигао доктор-марвењак скупило се цело село, начичкали се по дрвећу. Кад су сељаци некако успели да савладају дрогираног Мурцу, онда Микина мајка приђе бунару и поче да кука и да куне дан, кроз сузе је дозивала Мику: „Ајде, бре Мико, сине, излази отуда, ће да озебнеш!“, а Мика ће њој: „Јес ђавола, па после да будем стелан“.

Милијан Деспотовић

НЕСАЖЕЖЕНО ДРВО ЖИВОТА

Постоји поезија која стално тражи свог уклетог песника, јер нису намирили једно другом духовне рачуне. Као да су заједно проживели само део апокалипсе. Ипак, Артур Рембо је то добро решио у „разуданости свих чула“, где песник кроз речи доживљава пуну реинкарнацију јер је њима подарио божански огањ снаге. Тако је и са песником Радем Томићем³, где се његово духовно име састаје са песничком књигом „Ливење звука“.⁴

Ово је само један од сусрета јер, док се песник и у оностраном још бори са супротстављеностима животу које је понео са овог света, његова поезија упорно прикупља рестлове из затурених рукописа које треба придружити већ познатим. Песник Раде Томић је умро „сликајући небо“ а да му се данас не зна ни гробно место где почива. Зна се само да тамо негде у суснежици „литија небеса подупире“ и да истрајава у том труду.

Књигу „Ливење звука“ отвара циклус „Лепота света у ме се улива“, у коме се доживљаји и слике преко којих се, узалудно, сасвим, и данас преливају гласови у „планинама и бивацима где фосфор гори“. На моменте то је календар пастира са обронака Старе планине где су се сакупљале „око ватре гласоноше са срповима“, Данас тамо бивакује она упорна тишина која је стигла у слутну митску фазу обнављања коју, на свој начин, постхумно, чини и Раде Томић. То је поетичка кохезија смисла у којој он узалуд покушава да састави сенке са објектом.

Зашто се тек сада објављује ова књига, додуше допуњена сјајним избором приређивача Радомира Виденовића Равида и Обрена Ристића, којом је песник за живота узалудно обијао прагове издавача а онда се појавила 1986. под називом „За звуком“. Напросто, вео заборав који је „набацила“ породица,

³ Раде Томић (Папратна, код Књажевца, 1934 – Нови Сад, 1986) је писао поезију, за живота објавио три књиге.

⁴ Раде Томић: „Ливење звука“, Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Књажевац, 2008.

скинули су „синови младе вечери“, поезија сама собом.⁵ Она је сву лепоту и ужас живота од оног ствраног до халуцинантног „ухватила рукописом“. И ево прилике да се суочимо са њим који није пророчки али делује као „глас из сна“ који је песника обмануо, јер се покајао што је напустио след природе и прихватио модус романсе.

Раде Томић је стално покушавао да буде у равнотежи са светлом“, мада је и оно увек бивало иманентно деловању случаја, као да се удаљавало. У филозофији провиђења песник је трагао и за одговором на самопитање: „Чији ли сам глас“ јер је слутио да све је податљиво злу које се спрема.

*Свет пуца попут стакла
И гуши се у сопственој крви
Сунце се гаси гледамо се лице у лице
Не препознајемо се.*

И кад се не успостави равнотежа са светлошћу, може се увек живети у духу њеног унутрашњег значења, што је вид реакције по осећању. Доведен у то стање песник је саопштио: „Живећемо одсад од песме до песме“ и тиме је песми обезбедио моћ да изводи стални перформанс језика. Тако се и објашњава да је језик „посебан облик комуникације.“ За Рада Томића поезија је „дуговечна машина“ која поправља наш духовни статус „спреман да све каже и поднесе“. Он се, на неки начин, обраћа њој у циклусу „Што ме носила, што ми приносила“ са свешћу да је она могла да запамти све његове љубави и да га је она искрено слушала док јој је записивао све као у аманет. Томић је био рођен да буде песник јер у њему се налазила особа која је лако прихватила књижевну конвенцију речи, музике и слике. Разумео је напор који је морао издржати и отићи у непознату оностраност како би ишчезао „уместо њене контуре“. Уз његову поезију остало је само песничко име, душа се претопила у речи да нас окрепљује „ко рудар зраком“. Ипак, туговао је бивајући свестан да га нико неће вратити у његова права

⁵ У Књажевцу се од 2002. додељује књижевна награда за поезију, прво за циклус песама, а од 2007. за књигу у рукопису, која носи име Рада Томића.

коначишта не слутећи да и она у којима борави нећемо знати где су:

*Врати ме брегу, врати ме бедему
Иза којег се невреме спрема
Јеленима, раковима, свему
Где ме је било и где ме нема.*

Томић је био свестан пролазности, попут, такође уклетог песника Пауна Петронијевића, да људски живот наличи животу лептира који ће се васкрсли пробудити „прозебли и гладни“ а не „оспоравани“ или сувишни. Тиме је он поетички полемисао са Т. С. Елиотом, али је слутио и сопствени крај у самоћи, без ње. Створио је све осим нечег топлог „где бих скрио своје руке“. Кад из песама пожели да оде у свој гроб, да почива мирно, никога нема ко би знао где је покопан а јесте⁶ показује. „Има ли тежег проклетства за једног уметника??“⁶ 'запитао се Радомир Виденовић Равид и додао:

„Оставио је (Раде Томић) записан свој дубоки етички принцип: *Ја хоћу да будем чист пред онима који ће ми судити (...)* Успешно је летео изнад опасне уметничке зоне – у српској поезији немамо судбоноснијег певања и уклетије појаве од Рада Томића. Песмовао је онако како је живео, трпео је и патио за својим песмама, женама, децом – чезнуо за топлином породичног гнезда, из којег је онако кукавички избачен да дуго пада низ литице апсурда и заборава сваке врсте.

Био је Раде Томић особито даровит, тајновито даровит за несрећне вртње животне збиље и уклетости у тоталним референцама и сваке носивости. На његовом црном гробу, слегла се црна земља, сатрулео црни дрвени крст и остала да зјапи црна пустош са црним дивљим растињем. Сатрвио је свој кратки и мучни живот да би деци и ближњима осветлио лице, а они њему ни пламичком свеће нису осветлили загробну таму. Људска судбина овим није затворена!“⁷

⁶ На 126. страни књиге „Ливење звука“, штампана је фотографија са сахране Рада Томића на којој се види књижевница Даница Вујков, супруга Миреј Робенс, кћи Дуња, синови Ив и Далибор.

⁷ Радомир Виденовић – Равид: „Раде Томић или стихована бука у ливници звука“, из предговора књизи „Ливење звука“, стр. 18.

Није ни песник дозволио да судбина буде затворена. У помоћ њему, баш, стижу стихови из његове песме „Настајање песме“ у коме друга реч понавља: „Ту сам да продужим сене уплашене ноћи/ Измигољих се сањана“. Живот и песме Рада Томића нису припадали тајни, од истовременог опажаја делило их песниково губљење снаге и сигурности, и нема разлога за тишину и незнан. На то је и песник упозоравао за живота, да: „Све што је имало тајне тоне без гласа“. Његов глас очувала је света чуваркућа истине – песма. То Што она на моменте боли, само казује да је то стање које је песник слутио да ће доћи „мастила када нестане“.

„Ево ме пред сопственом празнином“, вечног коначишта записаће Томић слутећи смиреност у земљаном дому, где је све на свом месту и измирено до краја. Само „деца ветрова“ куцају на прозор „трсја“ кроз који време развејава пепео. Символичност слутње или виђеног присутна је у свим песмама ове књиге, па ће се и овде испод пепела појавити жар: „Ко год опази жар под пепелом“ (нови циклус).

Пауново „Оздравићу изненада“ (Паун Петронијевић), срећемо овде у Томићевој изјави „Жив сам“, која после толико година од настанка песме има ритуалну интенцију према чињеницама које су пратиле живот песника: „Заборављам хиљаде обмана и лажи“. Песнику и није потребно да буде жив, ако је поезија кадра да га чува од заборава. а ту снагу има Томићева поетика. Она је чак постала снажнија после дистанце у времену, зато што је песник за живота знао да „песму треба писати срцем“ и не бринути што време пролази, једнаки смо „пред сунцем и вечношћу“.

У преиспитивању сопствених живота не учествују сви они, посебно они који легну уз „Камен под којим више нема млива“ (нови циклус). Томићево мливо је тај глас кога он не чује али изговара његове речи које су Томићевог преданог тумача и приређивача Радомира Виденовића, натерало да викне, па „где је Раде Томић“?! Читајући његову поезију ми непрестано водимо дијалог с песником не схватајући да смо у нереалној стварности крвотоком су отпловиле беле лаже, то су чињенице а ова књига може бити један перформанс ради одговора на питање: Где је Раде Томић?!

Песма „Ливења звона“ затвара ову, истовремену, књигу у завршном циклусу „И бруј звона покуљаће небесима“, којом је,

некако пророчки, најављена судбина ливца Рада Томића који је умео да стане пред стену и слуша њен глас. Ми данас слушамо звона звука, од поезије изливена. То је језик музике тишине чија магична бука узнемирава до поштовања. Уистину, ова поезија је песничко дрво живота, несажежено дрво, које својим лисјем као духовним еликсиром понавља песничке молитве, које ће божанском вољом земни звук оплодити. Можда је овде у тој мисији „Крушедолски анжео“ јер још „звона вечерња одјекују“. Сада се, некако стапа и то сјајно песничко ливење звука Рада Томића.

Узванице

Ристо Василевски

ЛЕТОНСКИ ТРИПТИХ

1.

СТАРА РИГА

Бисер у шкољци Града,
у којој се штедело на простору.

Зграда на зграду належе,
прозори, кад се добро отворе,
прелазе на другу страну улице
и завирују у туђе собе.

Фасаде – иконе!
Лепе за себе погледе,
отапају хладноћу
поплочаних улица,
као корита
којима тече живот.

На њима нема трагова
невештих рукописа,
ексера, четака, спрејова;
порука које руже
њихова чиста платна
и много говоре о другима.

Виде се само руке неимара
и боје што брину о њима.
Бисер који нема куда
и неће из своје шкољке.

Рига, 20.6.2010.

2.

ДОУГАВА

Као змија
која је потрошила снагу
а ноге неће да покаже,
гамиже ришком равницом,
готово мирује –
као да је доживела нирвану
и не слуги
да ће ускоро завршити у чељустима
хладног Балтика.

Ко зна колико је слободе
сама освојила
прелазећи границе од извора до увира,
колико је свесних смрти намамила,
гладних уста нахранила
ширином и дужином.

Нема песка ни клепсидре
у којој би се приче о њој просејале,
уставе којом би се њена бистрина зановила
и невина предала Мору.

Дах који шири око себе
спаја је с њеним предизвором,
мења све на њеним обалама
и хрли к небу
коме све, без остатка, припада
да би доживело вечност.

Јурмала, 21.6.2010.

3.

ЦРКВА СВЕТОГ ПЕТРА

Из ширине
отишла у висину;
врхом торња
додирује облаке
разређеног неба.

Заустављени дах
не стиже до свих зидова,
поглед једва све обухвата.

Нема икона и иконостаса,
већ само саће од цигала
прошараног белим платнима малтера,
металних затега које је држе усправном,
сјајних витража на прозорима
кроз које се цеди светлост
да би се у њој све видело.

С терасе високог торња
види се цела Рига –
испресеца на воденим токовима,
прошарана храмовима и споменицима
на којима се види старост
и осећа њена младост.

Олтар готово неприметан.
Мраморни молитвеник у углу
прима молитве,
да би се свака окаменила
и вечно трајала.

Дуж бочних зидова – галерија.
Наниз слика савремених аутора
хоће да преузме патину цркве.
Подијум и гледалиште у њеном срцу
одзвањају божјим гласом.

Израњавани масивни стубови
израсли из негдашњих рушевина
грле плоче, слике и поруке
оних који су уграђени у њиховим темељима.

А свети Петао на улазу
над свим тим бди –
све буди
или му не да да заспи –
да нико ни на шта убудуће не заборави.

Рига, 22.6.2010.

Добривоје Станојевић

РАНО УСТАЈАЊЕ

Има и горих мува
Од печата на визи.
Рецимо, столарске деценије у орману грофа Цепеша.

Ко, усталом, разуме
Да је касно ноћас
Неко престао да лупа на прозор неурастеније?
Уморила се, гњида, шта ли?

Песници су искривљене стидне усне,
Песникиње вруће пиво
И ништа их млако као реч неће загрејати.
Чекају свануће,
И досад је свањивало, па пиф, паф, пуф.

Стихови односе крила и оквире,
Доносе рано устајање
И нежељену трудноћу.

ОБИЧНИ ДАН

Биће то сасвим обичан дан
Са чичком безбожне копије.

Кроз тело прође за трен трзај
Женствено као писак локомотиве.

Биће то сасвим облачан дан.

Јабукe ће ходати у лагумима цветова
Несвесни предстојеће анестезије,
Са куратим гмазовима и мазалицама поноћи.

НЕИЗГОВОРЕНА РЕЧ

Опет нисам изговорио ни речи (а хтео сам, Јонеска ми) о,
рецимо, вагиналном диму.

Довољно је већ записивача стварности, превише сношаја,
недовољно мегафона,
песама које ће Неко слушати.

(Опет нисам говорио о, рецимо, шапату гениталија.)

Јутрос сам извршио дератизацију гласова.
Много рима је излетело.

На хладноћи се ширим, на топлоти топим
Са астматичним славистима у златном руну досаде.

Татјана Лазаревић Милошевић

ТРГ

I

Није могуће пробити трооки обруч који стеже мој кућни Трг.
Страх од сванућа сасвим је неуместан,
али звезде у нереду напуштају висину над Доњим градом
и буде сумњу у драгоценост златног пресека
којем је поверена судбина света.

Низ ветар бацио си црно и бело семење
хоћеш да посејеш поред реке сеновите нови град
а да се не преточиш ни у претке ни у потомке:
сиви град поред сиве реке
која неће испљунути твоје сидро
зато што *нису ни врућ ни хладан*.

II

У међувремену
магла се спустила на Трг и сакрила трооки обруч.
Јер, кад дођеш у неке године, затвори се треће око
и нема прозира у ону страну.

Ипак, тада можеш да се претвориш у усамљено уво и да
ослушкујеш лет
семења
белог и црног: *ево к теби натраг хуји*.
Прво семе кад на тебе слети –
постаћеш сиви стуб који означава вечну равнодневницу.
Иако знаш: равнотежа, симетрија, ред нису увек врлина.

III

Мирно је сада у твом слуху
ветар се клупча у твом подножју
које је до мало пре било стопало
верно и снажно
коров ти звечи у потиљку
споља сиви си стуб изнутра зелена биљка
не треба ти сидро ако имаш корен
путуј у круг
Тргом

као јединим светом
Јер
Шта ће ти летеће семење
Шта ће ти нови град
у гомили на Тргу сам си
сасвим сам

Драгољуб Перић

ОДНОС „МИ“ И „ОНИ“ У СЕЛЕНИЋЕВОЈ ДРАМИ „РУЖЕЊЕ НАРОДА“; ПРОБЛЕМ ЕТНОЦЕНТРИЗМА И ИДЕОЛОГИЗАЦИЈЕ

Тражење херменеутичког кључа за ову драму олакшава нам сам аутор – бар три кључа постоје за адекватан улазак у дело: етничка припадност, идеолошка, као и карактеризација ликова оделом, чему аутор посебно поклања пажњу, указујући чита – оцу/редитељу на костиме одмах после пописа ликова.

Костими и говор су прво што публика перципира, па да кренемо од њих.

Питање идентитета ликова се разрешава костимима и говором тако да су ликови сукобљени социјално (Славољуб и Стеван су господа, интелектуалци, док су остали сељаци), идеолошки (Чапајев – ако га признају, Боштјан, Уча и Ђока су партизани, а Јездимир, Обрад, Стеван и поп Сава четници, односно њихови симпатизери), а самим тим и верски: партизани су атеисти, а четници, углавном, православни (одступања има на обе стране: Обрад не верује у Бога јер му он ништа није пружио заузврат, а Чапајев, односно Радосав прихвата слављење Божића, не могавши да се одупре усвојеном традиционалном начину мишљења – веровању да неадекватно понашање на празник може да нанесе штету заједници). Значајно је још и то да постоји етнички антагонизам (сви су „наши” – Срби, сем мајора Атертона, Андре и Боштјана, који су странци, „они”).

Али, сви затвореници су полутани, индивидуе немоћне да се разабере у оном што јесу и оном шта су били (сви носе део својих цивилних одела, али и робијашка – чак и поп – пругасту затвореничку капу). Славољуб, једини лик за који се испрва чини да не припада овде, својом појавом сведочи о гротескности калупљења, свођења под исти оквир – његовом „књижевном београдском језику” и појави не стоје гумењаци, као ни затворско одело. Сада Славољуба, професора доктора, председника сељачко-социјалистичке странке, левичара, социјалисту, јегуљу, неког ко, по Стевану „пиша уз ветар”, за кога је и сам друг Моша рекао да има две душе, цене не по томе шта је био, него колико је година добио. Он за Јездимира, са само 9 година „строгог затвора са принудним радом” је „ники и ништа”, „политички пиљеж”.

И поред новоуспостављеног система вредности, носталгија за прошлим их разапиње.

Сви, по томе, теже да се остваре као индивидуе, а нико то заиста није, опет осим Славољуба, који се већ тиме обрео у трагичном положају усамљеног појединца наспрам групе, дакле, по Учиним речима унапред осуђеног да се сломи. Поред Славољуба, још се један лик нашао сам према групи, Стеван – осуђен на нешто другачију казну – потпуно губљење свог идентитета, духовну смрт, праћену и падом свих етичких вредности. Он издаје због страха од казне, бива целат своме пријатељу из страха од батина, одриче се своје идеологије за недопушену цигарету.

Али и он је, као и сви други ликови заражен вирусом хетерономије – несамосталношћу воље, разума, губитком свог „ја”, при чему се онда изјашњавају као неко идеолошки, верски, етнички, социјално различит од неког другог. Одређивање себе као неког од „наших” бива из потребе да се појединац разликује, али и због потребе за сигурношћу, заједништвом у оквиру групе. Зато се прибегава национализму.

Има га подједнако и код партизана, и код четника. Зазивањем националне мисије, свете вредности се утиче на митски слој психе; психологија сенке, како би већ Јунг то назвао. Национални мит треба да их подржи у осећању супериорности сопствене нације – сви декламују *Почетак буне против дахија* као доказ свог етничког идентитета – српства, али се, чак ни тад, по први и једини пут сви уједињени не сећају.

Наш антрополог, Загорка Голубовић, даје у својој књизи *Ја и други* интересантно виђење националистичке идеологије:

„Националистичка идеологија се позива на осећање оштећености, ускраћености, на нагон за самоодржањем, на тражење кривца, на заверу против *наше* нације, на претензије према *другим* народима, на освету и одмазду која оправдава мржњу, на жртву и жртвовање за „националну ствар”.

Најјаче идеологизовано место у тексту драме је наведени део Титовог говора поводом захтева за распуштањем ОЗНЕ:

„...јер сваки такав који уноси смутњу у редове радничке класе, он је *наш* непријатељ. Тјерајте такве из *наших* редова.”

Као реакција на Титове речи са радија, покреће се расправа о томе одакле је Тито. Четници су убеђени да мора бити да је Рус, значи од „оних других”, туђ. Јездимир плане кад чује да је наше националности. Зато га партизани пијетично, као вођу прихватају; Чапајев додуше условно:

„И мој је, ако ме још буду хтели.”

У сталном антагонизму група, где свако спорадично или трајно ратује са сваким није чудо да странци не могу да се снађу. У том хаосу антагонизама, Стеван покушава да унесе ред, употређујући идеологије четника и партизана, свестан при томе свог све већег отуђења од народа :

„*Наша* зверства била су понекад осветничка, а често пљачкашка, приватна. *Њихова*, готово по правилу верска, фанатичка. Ма колико једнаки, фанатички злочини се привидно оправдавају вишим циљем. Е, тим вишим циљем, њиме су комунисти победили дух руље. У четницима, руља је победила нас... Четник, то је српски сељак пуштен из мог кавеза, пун мржње према граду, господи, култури, без иједне свете ствари у времену некажњивог насиља. Надвладао нас је. Багра нас је прогутала, то хоћу да кажем. Замрзео сам Славољубе, не четнике, не партизана – већ народ – Србе. Додуше, не подноси ни народ мене. Одмах осети да нисам народ.”

А Стеван, духовно и физички мртав, који се своди сад још само на анимално, некада је био типичан Србин интелектуалац, недовољно самосталан, али зато довољно етнички утемељен. Управо зато – из осећања обавезе према свом народу, Стеван приступа четничком покрету:

„Шта друго савестан Србин да учини четрдесет прве него да приступи герили. Било ме је страх, знао сам за испаштања која ми предстоје, али нисам могао друкчије.”

У време етноцентризма кога Цветан Тодоров дефинише као тенденцију да се *наше* уздигне на ниво универзалних вредности, '42 – 43, када се партизани не осећају у народу довољно као наши, па је и сам Тито долазио у Србију, очекујући и тражећи од Срба много, и при том знао да ће Срби имати одлучујућу улогу у том рату, приступање четницима појединци које представља Стеван доживљавају као једино етнички и морално исправним.

За распад четничке идеологије пресудан, озбиљан ударац темељима четничког покрета био је позив Петра II са ВВС-ја августа '44, упућен четницима да напусте Дражу и да приступе партизанима. После се тврдило да то није био глас Петра II, који је тад имао осамнаест година, а по Селенићевом виђењу се јавља као митски, светлосни лик, али и као слабачак дечак од пет година (рађен по архетипу Уроша Нејаког из наше народне песме), неспособан да било шта спасе. Побуна против њега је побуна против усвојених вредности у колективној свести.

У тренуцима када се распадне идеологија, као код четника, код Јездимира, етницизам и национализам једино остају као уточиште, колевка, окриље својих. Отуд и она очајничка потреба за слављењем Божића у затвору, грчевито присећање *Почетка буне против дахија*.

Дотле партизанска идеологија надилази националне оквири, утврђује јединку ненационалним идентитетом. Наведеним Титовим говором, Селенић је направио тек благу алузију на, у то време, распрострањени процес идеологизације и индоктринације.

Међутим, Селенић није тежио за тим да прикаже какви су партизани, а какви четници. Он као да је хтео да представи Србе са свим контрадикцијама којима се одликују. По речима Јована Ћирилова „Селенићу није стало да се бави конкретним историјским током левог и десног покрета и свим њиховим конкретним историјским намерама, поступцима, датумима, биткама, пактовима и преговорима са непријатељима. Њега занима нешто друго – судбинске карактеристике нације којој припада, трајне особине из којих произилазе различита историјска опредељења, али често исте методе, исте мане, разлози за превелика раслојавања, превише братоубилачке крви, што такође произилази из историјских особина српског народа.”

Половични људи, негде између, питају се „Ко сам?“ Одело, остатак њихове прошлости говори им ко су – и једно и друго, на прелазу између два света, овог и затворског, а казна се доима као казна за зло које ликови носе у себи. Кожни капут ту постаје симбол некадашње моћи за Чапајева, и тренутних благодети власти за Учу. Карактеристично је то да су девојчице голе – очишћене од етничких и идеолошких стереотипа, националних предрасуда. Ђока има „шарену” партизанску униформу, што је, можда, блага алузија на партизанско очијукање са разним странама. Али, све су то карактеристике индивидуе. Слободан Селенић би да сазна суштину националног бића. Одговор не даје, али га сугерише, на пример, када Стеван говори: „У четницима нико није био заједно. Срби смо ми. Свака вашка обашка.” Одговор је поражавајући, открива мрак који је узрок несреће: *Blood and destruction shall be so in use*, а делује профетски у односу на Славољубов чин. Славољуб, једини лик који носи наду у могућност поправљања, такође је део овог етноса са нечим мрачним, покопаним у себи. Тако се трагична кривица у драми обелодањује као немогућност ликова да схвате, прих-

вате, признају своју кривицу. Ко је убио девојчицу и мајку, Атертона? Одговора нема, или се од њега бежи.

Увек је крив неко други, *они*. Они мрзе Србе и убијају их. Они су: Енглези, руски комунисти, Турци, потурице, Мађари, Арнаути, Бугари, Немци, Италијани, Хрвати, који и нису народ, него (по Виловићу) одрођени Словенци кајкавци и „Срби који су у Далмацију дошли из Босне”, штокавци. Поп Сава стилизацијом средњовековног житија говори Обраду о Каину и Авељу (Вукану и Стефану). Вукан у сукоб доводи и странце, од којих је сво зло, разједињеност. У његовом виђењу поново оживљава она позната мит тема о кривици других.

Селенићево поимање сопственог народа, је индивидуална интерпретација која драстично одудара, нпр. од Цвијићевог схватања динараца. Цвијићев динарски човек „себе сматра као Богом изабраног за извршење националног задатка.” Селенићев се управља према ситним, личним интересима. Дужност до проливања крви за извршење националне мисије Селенић сагледава у огледалу које изобличава – у нејасну потребу за испуњењем ситних себичних интереса скривених иза маске идеологије, опште крвопролиће у којем постају нејасне, колебаљиве границе између добра и зла. Отуд и потреба да се убацују и сцене из доба Милоша Обреновића – не да би направио поређење, јер свако доба је по себи јединствено, већ да би указао на нека понављања у историји која узрокује исти менталитет. Питања да ли је Милош био у праву када је убио Карађорђа, који би довео до нових крвопролића у народу, или партизани, који су наставили борбу и поред све већег прилива немачке војске са разних фронтова и жестоких одмазди за своје убијене, у оваквој визури све више делују као реторска. Која је тачка гледишта права? Вероватно нека између.

Драган Мрдаковић

ГРАДСКИ ВЕСНИК

(Недавно откривени службени лист Поглаварства града Смедерева)

Од 1875. године до данашњих дана у Смедереву је покренуто више од стотину периодичних публикација. У фонду периодике Завичајног одељења постоји више од деведесет наслова завичајне периодике. Информативни и друштвено-политички листови, разни билтени, листови основних и средњих школа, предузећа и установа права су ризница података о штампарско-издавачкој делатности.

Народна библиотека Смедерево онедавно поседује примерке службеног листа *Градски весник* који је деценијама чуван у приватној колекцији.

Градски весник, орган Поглаварства града Смедерева за привредна, социјална и културна питања, почео је да излази у Смедереву 1939. године. Власник (издавач) *Весника* био је Милан М. Рајаковић, председник Градског поглаварства града Смедерева, а одговорни уредник Божидар Ковачевић. Штампан је месечно у штампарији *Напредак* у Панчеву. Сачувани су бројеви 2, 3 и 4, објављени од октобра до децембра 1939. године и бројеви 5 – 15 који су штампани од јануара до децембра 1940. године.

Градски весник је серијска публикација која није забележена у библиографијама и каталозима српске и смедеревске периодике, па је јасно да је у питању раритет. Података о *Веснику* нема ни у online каталогу Народне библиотеке Србије. Међутим, на основу записа у online каталогу Месне књижнице Љубљана сазнајемо да су 1941. године штампана још три броја – 16, 17 и 18.

У библиографијама српске штампе и фондовима наших великих библиотека нисмо нашли податке о овом смедеревском листу.

Наравно, познаваоцима политичких прилика у Смедереву, пре Другог светског рата, познато је да је Милан Рајаковић био бански већник и председник смедеревске општине у периоду од 1939. до 1941. године.

Милан Рајаковић је био угледни индустријалац, власник Парне стругаре и млина у Смедереву. У *Гласу Подунавља* бр.

326, од 30. маја 1937. године, проналазимо оглас Парне стругаре и млина Бајино-баштанске индустријске банке Смедерево којим се представља њихово успешно пословање. Слични огласи (скоро истоветни) штампани су касније, 1938. и 1939. године у *Смедеревском журналу* и *Градском веснику*.

Рајаковић је био добротвор смедеревске Гимназије. Као председник општине, био је и међу лицима и установама који су издржавали кухињу.

Примери Рајаковићевог добротворства забележени су у *Гласу Подунавља*, смедеревском недељном листу који је излазио од 1928. до 1940. године. У тексту *Помоћ породици несталог стражара* проналазимо податак да су се на апел листа да се помогне породици настадалог градског стражара, која је живела у веома тешким условима, одазвала само три грађанина. Један од њих био је Милан Рајаковић.

У то време Рајаковић је био члан Управе Аеро-клуба Смедерево, за чијег се члана утемељача уписао вредним улогом. *Глас Подунавља* доноси и текст *Стрељачка дружина у Смедереву*, којим се најављује друга, годишња наградна утакмица коју стрељачка дружина организује на свом стрелишту. Један од пријатеља овог витешког спорта и оних који су приложили награде био је Милан Рајаковић. Сличан пример забележен је у вези са Наградним турниром Смедеревског шах-клуба, за који је међу шахистима владало велико интересовање. Прва од четири награде била је награда г. Милана М. Рајаковића.

Успешног смедеревског индустријалца, није заобишло ни политичко ангажовање. У предизборној кампањи 1938. године, подржао је листу Југословенске радикалне заједнице. У првом броју друге серије *Смедеревског журнала*, у тексту *Смедеревски привредници на предстојећим изборима*, забележено је да је Милан Рајаковић, индустријалац и бански већник, подржао кандидатуру Милана Јовановића Стоимировића за народног посланика, на конференцији привредника, одржаној у Смедереву, октобра 1938. године у згради Градског поглаварства града Смедерева.

Смедеревски журнал је објављивао Рајаковићеве текстове о привредним, друштвеним, комуналним и другим проблемима Смедерева који су обједињени у књизи *Смедерево под призмом социјалних, привредних и културних потреба*. *Журнал* у свом последњем броју доноси приказ поменуте књиге. Вреднујући Рајаковићево деловање у Банском већу, *Смедеревски журнал* оцењује: *Бански већник г. М. Рајаковић несумњиво ће као и до*

сад бити у Банском већу веран тумач жеља и потреба Смедереваца.

Штампарија Маринковић издала је у Библиотеци *Глас Подунавља* бр. 2, са надсловом *Реч скромна али напредна, Говор Милана Рајаковића индустријалца и банског већника*, на седници Банског већа у Новом Саду, 23. фебруара 1939. године.

Милан Рајаковић постао је председник смедеревске општине 1939. године. Пријем дужности честитао му је телеграмом Милан Јовановић Стоимировић, народни посланик за срез подунавски, и обећао да ће у убудуће заједно радити на напретку града *водећи у првоме реду рачуна о сиротињи која мора увек бити наша прва брига.*

Исте године Рајаковић је покренуо *Градски весник* како би се преко овог листа регистровало све што се односи на рад Градског већа и администрације. На тај начин остварена је његова идеја да *Градски весник* буде „огледало рада смедеревске општине“.

Весник је објављивао изводе из записничких извештаја са седница Градског већа Општине града Смедерева на основу којих су грађани могли да виде *шта је стављано на дневни ред појединих седница и шта је конкретно решено по свакој тачки дневног реда.* У сваком броју штампан је месечни извештај – *Приходи и расходи благајне Градског поглаварства Смедерево.* *Весник* се бавио и проблемима градске управе (смањење броја службеника Градског поглаварстава, одсуствовање градских већника са седница Градског већа и немогућност усвајања важних одлука...), али и конкретним проблемима са којима су се грађани Смедерева у то време суочавали.

Рубрике: Комунална хроника, Социјална хроника, Здравствена хроника, Персонална хроника, Омладинска хроника, Друштвена хроника...

Један од сарадника *Весника* био је Драгослав Младеновић Горски, уредник *Смедеревског журнала.*

Градски весник је једини сачувани смедеревски лист који је излазио током целе 1940. године, па самим тим и једини извор о тадашњим друштвено-политичким приликама у Смедереву.

Град Смедерево је 1940. године задесила велика поплава, несрећа какву житељи Смедерева до тада нису доживели. Поред опширног прилога о том догађају и његовим последицама, *Градски весник* је забележио и посету Бана Дунавске бановине поплављеном Смедереву. Према наводима *Весника*, бан г. др Јован Радивојевић је са председником Градског пог-

лаварства Рајаковићем обилазио куће које су пливале у води. Бан је показао пуно разумевање за потребе Смедерева и предао Рајаковићу значајну суму новца као помоћ сиромашним грађанима који су настрадали од поплаве. У *Веснику* је објављен и говор којим је председник Рајаковић поздравио Бана приликом његове посете Смедереву.

Заузимањем Бана Дунавске бановине г. Радивојевића, Министарство социјалне политике и народног здравља одобрило је помоћ од 40.000 динара, која је, преко Градског поглаварства, подељена грађанима, који су настрадали од поплаве.

Други светски рат на простору Краљевине Југославије и сукоб идеологија одредили су судбину Милана Рајаковића. Према сведочењу његове ћерке Љиљане Здравковић, страдао је 1941. године, у близини Севојна. Његова имовина конфискована је после Другог светског рата. Породица је живела у Смедереву до 1953. године, када се Рајаковићева супруга и две ћерке селе у Београд.

Чланови редакције смедеревског часописа *Mons Aureus*, академик Ристо Василевски, др Добривоје Станојевић, мр Татјана Лазаревић Милошевић, мр Драгољуб Перић и Драган Мрдаковић, главни и одговорни уредник, љубазно су се одазвали да гостују у овом броју часописа *Бдење*. Редакција *Бдења* им се и овим путем захваљује.

УПОЗНАВАЊА

Герман Гецевич

КАРТА У ЈЕДНОМ ПРАВЦУ

ПУСТИЊА

Читав пустињски простор прекри сув песак, јесте:
пешчани океани, и жуд за пићем несита,
као да воља Творца штедрошћу руке десне
безброј пешчаних сати на површину пресипа.

Пресахнуше извори, у грлу горчи дамар,
пулс и фантомске слике лудилом зароњени,
можда је овде Аврам први пут видео Агар,
бегунци из Египта овде су прогоњени?

Време се стропоштава у помен празносвета,
а дине манускрипте и сановнике отисну,
јара пустиње прима у клопку сваки детаљ:
од боја на тапетама до кактуса на симсу.

За хумом – вода! Храбро! Не чекај! И бос крочи! –
Опет судбина гони и наду нам удваја,
ал неће ми, док живим, засути песком очи
ниједна од пустиња, лукавштином бескраја.

ПАВЛОВСК

Јевгенију Рејну

У летње јутро, када природа лице стиче,
кад прошеташ Павловском, види се кроз заранке
да одражени профил класичног дворца ниче
у зрцалном одразу ослепеле Славјанке.

Види се: прах збацивши и плоти терет узан
прилећу усни сувокрили лептири трулних промена
у чијим свестима цвату имена пијерских муза:
Калиопа...
Еутерпа...
Уранија...
Мелпомена...

Чак сред мрака, у штриху најавгустовскије кише
кроз европејског ветра чврстећу паучину,
у трен пуноте вида, у трену пажње више,
види се, отприлике, слика која тек мину:

лист лети из простора,
као из текста - зарез -
час се прилепи к земљи...
И час се вине увис - јер на махнитост приста...
А борове иглице висе над њим ко старе
бујночеткасте косе зачудних симболиста.

ЗИМСКА ВИКЕНДИЦА

Вече. Тарасовка. Зимска вила зрачи.
Снег над терасицом, у маглини, кружи,
мада за уметност то ништа не значи –
на прозору склапа колаж налик ружи.

Ко питање које одговор не доби,
наочиглед свију стисну веће плаве
гипка грана, скрита од ветра и коби,
у опустошеном врту од мећаве.

У кући налик на тонућа пловила,
аутор „Цусиме“ с белог зида гледа,
где све, од фотелја до књига, овија
прашина старине и давног нерета.

Одједном у тами, ко трен поринућа:
аплаузи, суза потоци, пред крај...
Кроз прозор – чајанка, опет кипти кућа,
тамо привиђења послужују чај....

Тамо, над плећима онемелог вриска,
миром снегови се целатски обруше:
вече. Тарасовка. Викендица зимска.
Потпис трага, а кроз врт – ни живе душе.

КОКТЕБЕЛ

Линија хоризонта – проширен кутак вида,
море тугује, али прошлост вратити неће.
Таласи, напунивши шумом собу до зида,
повезани међ собом, ко што с предлогом реч је.

Пробудивши се, сјутра, у тесној соби хотела,
прво што видим: брежја, обалом Карадага...
Сваки је нерв увијен конопачке до тела,
а облаци над морем – ко папирна рњага.

Међутим, у Коктебелу јесен је небивала.
Расипа се... У ствари – то лето се преслика.
Камелеонске боје... То плавет, преостала
од свилене сезоне, лије на Дом Песника.

Ветар о јакне брише усне слане и скрите,
то с тугом саопштава, до сутра ће да мине:
из Симферопоља, ноћу, он полеће у Питер:
могао би и возом, ал не подноси шине.

И наста крај свечарству... Допуст стиже до краја...
Ал вратиће се, опет, надам се, омамица:
сваки фрагмент пејсажа, одсев сваког детаља...
Ко у склопљеној књизи пронађена страница.

СЕРГЕЈУ ЈЕСЕЊИНУ

Читавим својим бићем – ја сам човек из града,
 све живо је у души сетва, не залуд, спремила:
 ко дете, памтим, читах, јад стихова ме свлада,
 стихове забрањене Сергеја Јесењина.

Он ме то научио да живот дубље схватим,
 да на судбини чиним урезе, све снажније,
 да се значење речи: хлеб, отаџбина, мати
 узнесе на највиши степенник поезије.

Помогао ми лицем у блатиште не пасти,
 ал не волим га ради ветра што с бреза дува,
 већ за дрскост сељачку, због бунтовничке страсти:
 ипак, он рано оде, и себе не сачува.

У њему сплетоше се нежност и крчмин тон,
 не жалим епигоне његове, с руком слабом,
 ал толико је руски, толико наш је он,
 да је венчао ружу белу са црном жабом.

Јесењинске су сете с годинама ми ближе,
 и мада није штима његовог моја Лира,
 још грање оскоруша по гробљу дана клиже,
 ко да прстима својим Рихтер дирке пребира.

ЗИМА

По читању песме Томаса Транстремера, ВЕРМЕР

Успомени Јосифа Бродског

Зидове дигне јануар по *Крстовима* вејаве,
 у ћелијама срца већ круг је кобног јутра,
 али поред свих зидова који се споља појаве
 израсли су и тајни, који деле изнутра.

Чак и зидови имају уши. Ноћ шкљоца резом.
 Мисо о бекству гледа у црну тишину вида.
 Стражари сећања ходе ходницима, с опрезом
 упијајући разговоре са оне стране зида.

Страху у ланцу зала један је циљ, у самици:
 кариком неприметном да напусти пустињску Меку.
 Јер представља опасност – не човек у тамници,
 већ једино тамница, засела у човеку.

Снег свуда навалио. Допустимо, да умеш
 ко махнит Монте Кристо пробити камен ледени,
 под зидом несхватања да прокопаш свој тунел...
 Ал шта ћеш учинити за зид ћелија следећих?

Скроз се не могу пробити. У невидљивом свету
 зрак је чвршћи од зија. Јер смисао, умножен
 на стотине случајних речи прошлих у лету,
 крај уха – не досеже истину. А зид то – може.

Зид на зид: све осваја зима, у свом корпусу,
 све – од слободног текста до забрањених тема:
 чини се, нећеш наћи такву тачку на глобусу,
 ни у простору такво место где зида нема.

Крстови – затвор. Бродски га подробно описује у својим разговорима са Симеоном Волховом.

(Превео са руског ВЛАДИМИР ЈАГЛИЧИЋ)

Герман Александрович Гецевич рођен је у Москви 1961. године. Прве песме објавио је 1992. године, од тада објавивши неколико књига песама за децу, као и збирке „Лична имена“ (1995), „Седам“ (1997), „Скалпел“ (2000). Преводи са француског и грузинског, а пише и есејистику, углавном меморијалног карактера, о песницима које је лично познавао, а који су преминули (Галич, Хољин, Сапгир, Вегин, Дидуров, Чудаков). Његове песме су превођене на енглески и немачки језик.

Џемс Џојс

ИЗ „КАМЕРНЕ МУЗИКЕ“

Bahnhofstrasse *

Ругајуће очи мом путу дају знак,
Туд куда ћу проћи у вечерњи мрак.

Пурпурни сигнали крај сиве су стазе,
Ту двострука звезда и шифре се налазе.

Неће се поновити бујна младост та,
Ах, ти звездо бола, ах ти звездо зла!

Нит ће мудрост старог срца знати,
Знак што ругањем моје стазе прати.

**Прим. прев – позната улица у Цириху*

ПОПЛАВА

Златно-браон изнад пуног тока,
Диже се, њише, дивље лозе грана,
Над водом трептавом крила широка,
Младунчад смркнутог дана.

Ту проћердано вода цури,
Диже се, пени, гаравом гривом,
Где замишљен дан над морем зури,
Тупошћу презривом.

Њиши се, дигни, лозо позлаћена,
Над реком љубави грозд твог плода,
Округна, титрава, огромна је њена,
Ко ти несигурна вода.

ЗАСТАВЕ И СВЕТЛИХ КАПА СЈАЈ

Заставе и светлих капа сјај,
У празнини он се песмом јави,
За свим што волиш из љубави,
Нек ход ти крене, крене.
Сањарима снове дај,
Да се после спокоја,
Након песме и поја,
Баш ништа не покрене!

Он пева дрскије
Уз врпце искидане,
Гомила уз њега стане
Ту се дивље пчеле роје.
Време снова више није
Готови су снови
Ко љубавник кад љубавнику плови,
Стижем драго моје!

ЦЕО ДАН СЛУШАМ БУКУ ВОДА

Цео дан слушам буку вода
Што јецање роде,
Тужне су ко морска птица
Што сама даље оде,
И слуша јаук ветра
Над једноличношћу воде.

Ветрови хладни, ветрови стари јако
Мој пут секу.
Слушам доле многих вода
Јеку.
И дан и ноћ их чујем како
Свуда теку.

МОЛИТВА

Поново!

Дођи, и жетву свих твојих снага ми предај,
Стиже далек дах лоших речи сломом мозга овог,
То сурово смирење, покорности беда,
Разнежити страх њен, ко души предодређен.
Заустави љубави немо, пропаст моју!

Заслепи ме мраком твоје близине душману вољени,
Не смем одбити хладни додир ком дадох страву,
Тихо однеси мени
Мој живот спори! Пресавиј дубље на мене претећу главу,
Поносна на мој пад, памтећи, жалећи,
Њега што јесте, њега што беше!

Поново!

У ноћ обгрљени, заједно леже на тлу,
Чујем њен дах лоших речи сломом мозга овог,
Дођи, дубље се свиј уз мене! Ја сам ту.
Не напуштај ме! Тлачитељу! Радости и муко,
Узми ме, спаси ме, ублажи. О, смилуј ми се!

У ТАЈ САТ

У тај сат кад ништа без починка није,
Небески стражару, усамљени,
Чујеш ли ветар ноћни, да л' те плени
Кад љубављу харфа, јутарње капије
Отвара уздахом њеним?!

Да л' си будан, да тишином слушаш ону
Музику умилну коју прави
Харфа пред њим, из љубави,
А ноћни је ветар у антифону
Док ноћ не клону?

Свирај за љубав, харфо невидљива,
Њему, за стазе што небом сјаје,
У тај сат кад мек сјај дође и нестаје,
Музику нежну што ваздухом се слива
И доле над земљом траје.

(Превео са енглеског БОЈАН БЕЛИЋ)

Џојсова збирка *Камерна музика* појавила се 1934. У оригиналу, имала је 34 љубавне песме. Иако се слабо продавала, Паунд је рекао да се у њој осећа „узвишен, префињен, темперамент“, а Џојсу се чинило да „чухе армију док маршира“. Збирка је занимљива, јер се за разлику од својих романа, у којима је потпуно разбио структуру класичног, наративно-приповедачког поступка, у збирци држао строгих, дисциплинованих облика версификације. *Камерна музика* данас се убраја у једну од најлепших збирки лирске поезије 20. века.

Хариванш Раи Баћан

КРЧМА⁸

Тражећи вино, онај ко пије, у крчму одлази, ни дом му драг није.
Збуњен пита: „Који ће ме пут одвести тамо?“
Људи му показују путеве разне, ево шта ја имам рећи само:
Одабери пут и њиме настави – крчму ћеш пронаћи ти!

Слушај! Вино клокоће и прска кад из пехара излије се.
Слушај! Звучи као звончићи на нози девојке опијене.
Тамо стигли смо, на корак од крчме смо.
Слушај смех пијаница, док кроз ваздух мирис крчме шири се!

Не називај то лавом, иако је попут ватре плама црвена,
не називај то срцем од мехура, то је само вина пена
изгубљене успомене служе вино што се болом напи
ако у патњи срећу пронађеш, у моју крчму дођи ти!

Онај ко својом ватром унутарњом свете књиге запали
ко безбрижним одрицањем храмове, цамије и цркве сруши
ко врпце учитеља, мула и свештеника пресече
само тај у моју крчму добродошао је.

Онај ко својим жудним уснама вино пољубио није
онај ко, устрептао од радости, до врха пун пехар дотакао није,
онај ко чедну девицу винску себи примакао није
ову крчму Живота, медом испуњену, изгубио је.

Вољена девица винска као свештеник изгледа,
вино је њено чисто попут воде Ганга,
непрекидно бројанице ниже: „Попиј још! Попиј још!“ у молитви пева,
„ово је храм мој, ја сам у Шиви⁹ оваплоћена“.

⁸ Песма „Крчма”, у оригиналу *Madhushala*, одломак је из збирке поезије истоименог назива; овај одломак из збирке поезије *Madhushala* постигао је велики успех; у многим приликама песма је извођена уз музику и кореографију, а за једно од најатрактивнијих извођења ове песме заслужан је син Хариванша Баћана, икона боливудског филма Амитаб Баћан.

⁹ Једно од три највиша божанства у Индији; у хиндуизму бог Шива, уз Брам и Вишну, представља свето тројство *Тримурти*.

Само једном у години, ватре Холија¹⁰ запаљене су,
само једном у току игре, венци од светилки упаљени су
но, ви који у свету изгубљени сте, у крчму дођите било када
крчма сваког јутра Холи, а свако вече Дивали¹¹ прославља.

Какав год да је укус на уснама мојим, има укус вина
која год да је посуда у рукама мојим, као пехар да је,
ишчезава свако лице, и поприма црте моје винске девице
штагод да је пред очима мојим, испуњавају их само визије крчме.

О, Лепотице, попут кугле кристалне је твоје дражесно лице
чији драги камен – лепота твоја – попут слатког, опијајућег вина светлуца.
Ја сам винска девица, гост сам ја,
тамо где заједно седимо, заправо је тамо крчма.

Пуна три дана гостила ме је, но девица млада сада дури се,
мој пехар пуни, и брзо ми га додаје
њена кокетност и шарм сада су вештине изгубљене
оно што цела крчма од ње жели је да испуни што од ње тражи се.

Живот кратак је. Колико љубави могу да дам, колико могу да попијем ја?
Кажу, кад неко умре, одмах и роди се,
још док га ишчекују, видех да опроштај спрема му се,
чим би била подигнута, окна на крчми спустила би се.

О, девице! Које се горуће срце пићем умирило?
Сваки пијанац само: „Још, још!“ узвикује,
тражећи задовољство, остале жудње је напустио.
Да ли крчма ова, од нада сачињена, гроб је?

Доћи ће Јама¹² и тад ће винска девица црно вино донети.
Попиј и на свесност заборави, о, ти, безбрижни!
Ово је занос последњи, последња девица винска и пехар последњи.
О путниче, пиј разборито јер никад више крчму нећеш видети!

¹⁰ Пролећни фестивал којим Индуси прослављају крај зиме; Холи се још назива и „фестивал боја” јер се Индуси, током уличних прослава, уз музику и игру, гађају разнобојним прахом.

¹¹ Такозвани „фестивал светлости” који се у Индији слави крајем године. За Индусе, ово је један од најзначајнијих празника током године када се окупља породица, обављајући различите традиционалне обреде.

¹² Бог смрти код Индуса; јавља се у такође у иранској и кинеској митологији.

Сваког дана, о, сапутниче, проливај више вина из живота мог!
Сваког дана, о, срећниче, пехар овај, тело моје сагорео је.
Сваког дана, о дивна жено, ова девица винска – младост моја – од мене све даља је.
Сваког дана, о, лепотице, ова крчма – живот мој – све више пресушује.

Кад се из земаљске боце мога тела, вино живота испразни,
кад последња девица винска у свом бокалу отров донесе,
кад рука моја заборави на додир чаше, а усне моје на укус вина
ти ми шапни: „вино, чаша, крчма!“

Када умрем, нека ми усне не дотакне туласи¹³, нека их вино дотакне,
када умрем, нека ми усне осете укус вина, а не укус воде Ганга,
носачи, када тело моје понесете, ово запамтите:
Божје име не спомињите, већ истину која у крчми је.

Над телом мојим пролијте сузе, ако уместо суза вино можете пролити
тужно уздишите за мном, ако сте безбрижни и опијени,
несите ме на својим раменима, ако успут посрћете пијани од вина
кремирајте ме на оној земљи где је некад крчма била.

По пепелу мом не проспи *gu*¹⁴, већ вино проспи,
виновом лозом не увежи крчаг за воду већ пехар за вино увежи
и када, драга моја, на ритуалну гозбу госте мораш позвати
ово учини – позови оне који ће пити и због којих ћеш крчму отворити.

Ако ико пита за моје име, реците: „Пијанац био је“.
За моје дело? Пио је, и свима пехар додавао је.
О, Вољени, ако ме питају за касту, само реци да луд сам био ја.
Реци да се вера моја клањала пехарима, и уз бројаницу пој: „Крчма, крчма!“

О, сунце, на последњем обреду мом не подижи воду, већ вино на длановима својим
и седи негде, Ганг вином напуни,
ако негде земљу можеш да напијеш, душа ће моја бити задовољна
попи за покој душе својих предака, без престанка читајући: „Крчма, крчма!“
Из збирке *Madhushala*, 1935.

(Превод с енглеског и белешка – мр АНА СТЈЕЉА)

¹³ Света биљка код Индуса за коју се верује да представља инкарнацију богиње Лакшми.

¹⁴ Врста пречишћеног путера који се користи и у религијским ритуалима, посебно погребним. *Gi* се први пут спомиње у старим индијским текстовима – *ајурведе*.

Збирку поезије *Madhushala* чини 135 рубаија. Ово дубоко метафорично дело славу је стекло захваљујући суфијској промисли и филозофском контексту. Представља значајно дело индијског књижевног покрета *Chhayavaad* који се првенствено односи на поезију, а који се у индијској књижевности развијао у периоду између 1917. и 1938. године. Ово дело је и самом Баћану донело славу након што је по први пут угледало светлост дана. Иако су се појавиле критике на рачун тематике овог дела, у Баћановој *Аутобиографији* наводи се да је Махатма Ганди тврдио да су те критике биле неосноване. Збирка рубаија *Madhushala* део је триологије која је у целости инспирисана рубаијама Омара Хајама. Други део триологије под насловом *Madhubala* објављен је 1936. године, а трећи под насловом *Madhukalash* 1937. године.

Хариванш Раи Баћан, славни индијски песник, сматра се великим романтичним гласом индијске поезије који је дао значајан допринос индијској књижевности. Рођен је 1907. године у граду Алахабад, у индијској држави Утар Прадеш. Други је Индус који је стекао докторат из области енглеске књижевности на универзитету Кембриџ. По повратку из Енглеске, предавао је енглеску књижевност на универзитету Алахабад. Био је запослен у Министарству спољних послова Индије, посебно радећи на томе да индијски језик постане званични језик. Такође, остварио се и у области преводилаштва. На хинду је превео Омер Хајамово дело *Рубаије*, Шекспирова дела *Отело* и *Макбет*, као и дело *Багавад Гита*. Умро је 2003. године у Мумбају.

Погледи

Слађана Ристић Горгиев

ТОЛЕРАНЦИЈА И/ИЛИ ПОШТОВАЊЕ У СВЕТЛУ ХУМАНИЗМА

Најузвишенији идеали човечанства заснивају се на филозофији мира која говори о складним и хармоничним односима између људи. Али је отворено питање да ли се и како мир може постићи? Сведоци смо чињенице да су највећи ратови и сукоби настајали управо као последица нетрпљивости према туђој различитости. Зашто је човеку тако тешко да поднесе туђу различитост? Почевши од различитих карактера па све до различитих вера, нација, пола, раса... човек често има разлоге за сукоб са другим човеком и упркос настојању да до сукоба не дође, сукоби су чешћи него што би то ико желео.

Можда је овај став најбоље изразио филозоф Ж. П. Сартр речима „Пакао то су други“. Јер Други је онај који одузима мој простор, моју егзистенцију, то је онај кога морам да подносим и трпим, онај који угрожава мој простор по принципу, – ако је за Другог више – за мене је мање!

Но паралелно са овим у човеку постоји и друго осећање које каже: „Други је онај кроз кога доживљавам најузвишеније осећање, осећање љубави, онај кроз кога се моје биће проширује... онај кроз кога добијам шансу да додирнем Бога.“ О томе нам говори П. Флоренски: „Апсолутна вредност, познање Бога, не зависи од нас, оно се не среће кроз огледало у загонечи – у немирном коловрату симбола поезије и филозофије...! Додирнути Бога руком, ако је то могуће, – мислим да је могуће само кроз душу **другога**, Друга; и тиме све испунити сазнањем

стабилности, ухватити се руком за мишицу Силнога... Остало ће све бити благословено, свето, добро...¹⁵

У нашим животима и у нашој души једно осећање смењује друго, и одвија се стална борба између тога ком осећању дати предност?

* * *

Све декларације о људским правима и теорије савременог друштва заснивају се на идеји толеранције. Данас веома често чујемо овај израз јер се он користи као парадигма људских односа у савременом свету. Толеранција је појам из области друштва, културе или религије који се односи на појединачну или колективну праксу прихватања и сарадање са особама које нису исте вере, не мисле на исти начин, имају другачији политички став, или се разликују по неком другом основу. Толеранција укључује свесну одлуку да се поступи ненасилно и уздржано, и установљава право на различито мишљење и неугрожавање појединаца.

УНЕСКО је дао и дефиницију толеранције у којој се каже да је толеранција прихватање различитости у нашим и светским културама, форма изражавања и начин да будемо људи. Толеранција је врлина која доприноси мењању културе рата у културу мира.

Термин толеранција потиче од латинске речи *tolerare*, што значи подносити, сносити, трпети, допуштати. Дакле идеал савременог неконфликтног друштва свој једини излаз налази у толеранцији тј. подношењу и трпљењу туђе различитости. Но зашто баш толеранција а не, рецимо, поштовање? Зар све што можемо поручити другом човеку јесте да га можемо или морамо подносити зарад мира и заједничких интереса. А где су разумевање, поштовање и љубав? Зар су они резервисани само за индивидуалне и личне односе док на колективном плану можемо очекивати само толеранцију? Али као да се данас и ти индивидуални и породични односи регулишу правом и толеран-

¹⁵ П. Флоренски. *У Основи православног васпитања.*, А. Радовић, Братство св Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 2000.

цијом, па говоримо о праву жена, деце, животиња. За који простор је онда остављено поштовање а за који љубав и разумевање? Јер очигледно је да постоји велика разлика између поштовања и толеранције. Има ли веће увреде за човека него рећи му: *Ја те толеришем!* И признаћете сасвим је другачије од оног: *Ја те поштујем!* Толерисати неког значи свесно га поставити на маргину своје личности и ставити му до знања да је неважан и недостојан поштовања. У реалности, свакако, наша осећања према различитим људима или групацијама људи осцилирају од поштовања, преко толеранције до мржње. Чини се да је толеранција минимум подношљивих односа који могу да постоје између људи и да то није баш права мера за коју треба да се бори човечанство. Да ли је бирање управо овог појма дијагноза савременог света или свесно постављање минимума као једино могућег? А шта се постиже трпљењем и подношењем другог? Најчешће, само супротан ефекат – јер све што свесно претрпите на једној, несвесно изађе на другу страну, па изгледа да толеранција није ништа друго него свесно потискивање негативних осећања, која не могу тек тако нестати. Потискивање негативних осећања према другима суштински говори о нашој немоћи да сагледамо и позитивнију страну другог човека. Оно на шта нас обавезује толеранција јесте – Поднесите друге ради заједничких интереса и „мира у кући“. – Овим чином се људско биће омаловажава јер му се поручује да није у стању да се бори за узвишенији однос са другим људима. Шта се постиже толеранцијом као друштвеном парадигмом савременог света? Колективна неуроza која у сваком тренутку може да се претвори у бујицу отворене негативности и мржње!

Сасвим је другачије ако би уместо термина толеранција ниво међуљудских односа дефинисали као поштовање. У принципу у нашим очима поштовање може да заслужи само особа или групација која за нас представља неку вредност. Кроз друге ми најчешће потврђујемо наше вредности али их и проширујемо. Страх од различитости, од друге културе или расе често је условљен нашом немогућношћу да свет доживимо као јединствену целину, а различите културе и вере као једну истину која има многа врата. Поштовање указује на свест о универзалној вредности коју носи друго биће. То не зависи од тога да ли је та особа вредна поштовања, већ од свести да се у сваком бићу налази нешто што је непоновљиво и вредно – да би смо то постигли морамо да знамо да се у сваком човеку поред биолошке и

психолошке постоји и онтолошка димензија. Ова онтолошка тј. боголика димензија отвара се неговањем љубави и поштовања за све што је створено. И само они који су прогледали очима љубави могу љубав да виде у другима – односно да у другима пронађу вредност достојну поштовања.

Изгледа да то што савремени свет почива на толеранцији а не на поштовању јесте директна последица секуларистичког хуманизма који занемарује човекову онтолошку и боголику реалност. Без свести о томе да свако људско биће у себи носи слику Бога не можемо говорити о поштовању већ само о толеранцији.

Од почетног идеала човека који није био одвојен од Бога и који се може назвати хришћанским хуманизмом, хуманизам се полако претворио у етички систем који је често праћен истинским секуларизмом. Тако је хуманизам постао покрет који данас подразумева само секуларни хуманизам и који се заснива на стимулисању индивидуалности.

И управо у овоме лежи суштина хуманизма без Бога тј. секуларизма. Зарад слободе коју је човек добио као дар, човек је поверовао да може да живи без Бога. Секуларизам говори о савршеном човеку али без Бога, покушава да објасни човека без његове трансцедентне основе. Човек је и даље подложен патњи и страда због смрти, али спас не тражи од Бога, већ од човечанстава. Данас се спас и помоћ траже у људским правима, различитим хуманитарним организацијама итд., које по себи имају позитивну мисију али ограничену моћ деловања без Божје помоћи. Сви ти савремени идеали хуманизма, како каже руски филозоф Соловјов, подсећају на секту рупољаца, који говоре: „рупо моја, рупо спаси ме“, а рупа је празна, у њој само одјекује човеков глас и вапај.

Та празнина је можда највећа одлика савременог света, а она је директна последица одсуства Бога из људских живота. Човек мора своју изворност и своју основу да налази у Богу ако жели да оствари своје људске потенцијале.

Чини се да ни у једном добу у историји човечанства човек није толико кроз своју призму објашњавао свет у целини, па и себе. У старијим цивилизацијама све до 14. века, човек је себе увек доживљавао као део неке веће и значајније целине, као део

космоса, природе или свеопштег тоталитета. Тек секуларистички хуманизам своју филозофију своди на антропоцентризам, и преко човека жели да објасни свет па и самог човека. Човек данас зато пати од велике усамљености духа, и од бремена слободe која му је дата од Бога, али коју због затворености за своју небеску димензију, најчешће користи против себе.

Јер без узимања у обзир човекове небеске тј. трансцендентне димензије човек није цео и није интегралан.

Ако погледамо савремене научне дефиниције човека онда заиста не можемо наћи ни једну која узима у обзир човека у целини са свим његовим психофизичким карактеристикама Свака наука из своје перспективе дефинише човека. „Нигде интегралног човека у инослављу, сав је разбијен у атоме, у делиће. И то све у славу величине човекове. Али колика је бесмислица уметност ради уметности, толико је бесмислица и човек ради човека.“¹⁶

* * *

Вера у човека представља свакако један од важних позитивних импулса које човек треба да негује у своме животу. Али се поставља истинско питање, у којој мери је вера у човека могућа без вере у Бога? Ако је човек мера свих ствари, и ако се он поставља као последња вредносна парадигма иза које нема више ничег, онда се човекови идеали фактички завршавају у њему самом. Ако је човек критеријум истине, који је тај најбољи човек међу људима, или који су ти најбољи, да би се човек њима руководио?

Суштина вере у човека своди се на трагање за савршеним човеком, у супротном морали бисмо у идеале хуманизма да укључимо и слабости којима човек подлеже, а које су последица човековог првородног греха. „Адамов грех није у томе да је он извршио неки злочин, већ жеља и корак ка одвајању човека од Бога, дакле хуманизам. Човеков дух не може сам за себе пос-

¹⁶ Ј. Поповић, *Основна истина православља*, Пастирски глас. Бр. 1, Београд, 1937. интернет издање. стр. www.svetosavlje.org, 2.

тојати и делати. Њему је потребно стално доливање с неба од Духа Божанског.¹⁷

Трагање за истинским идеалима у хуманизму доводе нас до Бога, јер је хуманизам у својој основи боголик, боголикост је онтика човековог бића, у њој је суштина човека. Човекова природа не може се објаснити само биологијом и само материјом, човек поседује и надматеријалне тј. натприродне димензије. Човек је сав натприродан, његова природа је натприродног порекла. Не објаснимо ли човека Богом не можемо објаснити ни порекло доброг у човеку, ни човекову потребу за сазнањем и савршенством.

Став, човек ради човека, заправо доводи до тога да врховни идол постаје човек. Ако човек самом себи постане идол, тада пада у гордост, што је напругнија девијација како за појединачног човека, тако и за човечанство, секуларни хуманизам негује гордољубље и самољубље на колективном плану. Када човек заборави своје божанско порекло и одрекне се божје помоћи, он се одриче и божјег у себи и неминовно се суочава са својом пропашћу.

Зато се хуманизам уколико није теохуманизам исцрпљује у свим својим подухватима и на свим нивоима – човекова снага и моћ су ограничене ако човек себе не повеже са Богом – неисцрпним извором снаге и моћи.

Као последица рационализације и материјализације живота, долази до све већег везивања за технику и различита помагала, човеку се намећу квази-потребе које он доживљава као нужне. Као последица таквог начина живота јавља се осиромашење духа, јер човек слаби своју веру и помоћ очекује искључиво споља из материјалног света. А шта је са оним што нам поручује апостол Павле: *Када би имали зрно вере... и горе би премештали...* (Кор. П. 13.2) или са причом када Исус храни гладни народ умножавањем пет хлеба и две рибе. Ми смо данас суочени са светском економском кризом, а библијски одговор на ту кризу јесте: *Ко не сабира са мнош – расипа* (Мт. 12, 30)

¹⁷ Исто, стр. 184.

Човек не може да има правилан однос према својим материјалним потребама ако кроз Бога не погледа у себе, јер само кроз истину можемо сазнати истину.

* * *

Једна од основних прокламованих вредности хуманизма јесте и индивидуализам. Он наглашава људску слободу и настао је као отпор великим рационалним филозофским системима, који су желели човека да сместе у шаблон. Идеја индивидуализма настала је из потребе за наглашавањем човекове личности и њене тајне. Индивидуализам је добро осећао да је човек тајна и да као такав мора да буде третиран као нешто посебно и важно, али је у одгонетању човекове тајне заборавио да у човеку постоји и део Бога, преко кога је човек повезан са сваким другим човеком и са сваким другим створеним бићем.

Мотиви хуманистичког индивидуализма су разумљиви, али човек није монада него биће које је по материјалној и духовној потреби упућено и повезано са свим другим бићима. Прави однос разумевања и поштовања између људи тешко се остварује ако не постоји јасна представа о погубности личног греха на себе и друге. У име људске слободе, али без Бога, без онтолошког критеријума, лако се пада у релативизацију истине и релативизацију добра и зла. „Где нема греха и врлине, ту је све дозвољено. Јер је све с ону страну добра и зла...”¹⁸

Како би сагледали праву природу односа између човека и осталих бића, ми морамо да пођемо од оног најузвишенијег односа а то су: љубав и поштовање, а не од оног најнижег који говори о толеранцији. Али љубав и поштовање па и толеранција остају само декларативна начела ако се не спроведу у живот и ако их не спроводе они, који окупани Божјим енергијама и Божјом љубављу, могу сами несегично да љубе, упркос свему. Љубити упркос свему, упркос патњи, упркос увредама... то је хришћанска порука индивидуализму. То можда изгледа неуверљиво човеку данашњице, али сва житија светих су сведочанства да је то могуће, и да је то истина свих оних који су

¹⁸ Ј. Поповић, *На богочовечанском путу*, Манастир Ћелије, Београд, 1980. стр. 155.

живели у саборности са другима. Индивидуализам у својим крајњим консеквенцама доводи до тога да друге људе доживљавамо као бића која угрожавају наш простор и наше постојање.

Из потребе да сачува свој интегритет човек себе мери идејама, идеалима, закопава се у свој сопствени вредносни систем, поставља се као навијач: партије, фудбалког тима, нације... „Себична заслепљеност била индивидуалног, националног или класног карактера затвара људски дух у уске перспективе, и отуда се он мучи у своме сопственом паклу. Излаза из њега нема јер човекољубља нема... Само еванђелска, христوليка љубав савлађује све врсте људске себичности и саможивости. Та љубав увек значи самопожртвовање. Не може човек изаћи из свог пакленог солипсизма, ако подвигом саможртвене љубави не пренесе душу своју у друге људе, служећи им еванђелски предано и искрено“.¹⁹

Живећи у времену све већег индивидуализма, човек је све отуђенији од других људи, па упркос прокламованој потреби да помаже другима, људи су све мање осетљиви на туђе потребе и проблеме. „Зашто ми не осећамо патње, и муке, и невоље својих ближњих, осталих људи, човечанства као своје? Зато што се сваки одвојио од целине, одцепио, откинуо од општељудскога, од свељудскога, од свечовечанскога, од адамовскога. То резултира овим: неспособни смо за свеосећање, које би проникло и обухватило многе, или све људе; неспособни за свемисао, која би мислила за све и о свима; неспособни за свељубав, која би волела човечанство као целину“.²⁰

Јер ако нема суштинског односа који се заснива на поштовању других и то управо неговањем божанског у себи, онда долази до потребе да се односи између људи регулишу правима и законима. Човекова права биће увек угрожена ако нису у правом односу са Богом, јер само узајамним прожимањем Бога и човека, може се сачувати мир и поштовање међу људима, а не толеранцијом коју прописују закони, права, декларације и покрети.

¹⁹ Исто, стр. 192.

²⁰ Исто, стр. 169.

Бранко Горгиев

О МИСИЈИ И МИСИОНАРЕЊУ

Мисија, посланство, разликује се од било ког задатка као небо од земље. Задатак – обавиш и – толико. Мисију – вршиш – и то трајно; увек, свуда, на сваком месту и у свакој прилици; мислим, кад се осетиш призваним. У суштини реч је о призвању. Кад кажем призвање мислим на призваност од неке више силе, или од неког феномена који је довољно велик, узвишен, дубок и снажан, који те превазилази у сваком погледу и који је теби лично – свет. Међутим, проблем са мисијама и призвањима је у томе што треба увек да знаш КО те призвао: Бог, отаџбина, нација, patria, одређена култура... Тачније КО или ШТА те је призвало? Или си се можда ти сам призвао?

Други, немали, а можда и већи проблем своди се на питање: да ли си ти уопште достојан да преузмеш ту мисију за коју и сам не знаш ко ти је и када тутнуо у руке, ко ти ју је поверио на чување и коме треба да полажеш рачуне за њу. Човек је често несвестан својих слабости, мана, страсти и пристрасности, а преузео је „задатак“ и – ето проблема. Тако он сикће, шкргуће зубима, баца ватрене муње, дели лекције, просипа тешке речи, вређа и гледа с висока оне за које мисли да су сметња остварењу идеје коју заступа, а не зна да је и он сам у власти онога чега се сам гнуша.

Ипак, да не буде неспоразума, не кажем да човек треба да живи без унутрашњег осећања за мисију, без посвећености неком вишем, узвишеном, племенитом циљу. Напротив, без тог осећања човек није у стању ни да мре, а камоли да живи. Није овај доживљај сопственог пута и смисла који он даје човеку, нешто чега се треба клонити. Кажем само да треба бити веома опрезан са мисијама и мисионарењем уопште. Мисија промовише, истиче идеју, а промовисање било које идеје значи идеологизовати саму стварност. Тамо, пак, где завлада одређена идеологија, тамо не цвета ни слобода, ни правда, ни једнакост, ни братство, ни љубав. Па чак и када су нам у самом фокусу свих наших идеја били и слобода, и правда, и једнакост, и братство, и љубав. То је доказала и Француска буржоаска револуција, на сопственом крвавом примеру; и она бољшевичка из 1918.

у Русији; и она кинеска, тзв. „културна револуција“. Пропале су јер њени мисионари нису били ни слободни, ни праведни, ни једнаки, нити су знали да живе у братству са другима, а још мање у љубави са собом. Сви су они били у власти идеје, а идеја не зна за оно што је индивидуално, лично, непоновљиво – идеја не зна за личност. Штавише, идеја је против личности, сваке! Она је против сопства човека – и када се бори за човека. У крајњој линији, идеја је против Бога, јер Бог је – онај који јесте – личност.

Тумачења

Гордана Влаховић

ДОЋИ ОПЕТ

(Владимир Пиштало: ВЕНЕЦИЈА, *Агора*, Зрењанин, 2011)

Владимир Пиштало, професор опште историје на једном америчком универзитету, писац хваљених романа *Миленијум у Београду* и *Тесла, портрет међу маскама* написао је нову књигу коју је насловио *Венеција*, у издању „Агоре“ из Зрењанина. Још је додао, да ли појашњења ради, или збуњивања читалаца ради, да је у питању Bildungs roman, роман о образовању.

До пишчеве шеснаесте године методе образовања у одрастању били су родитељи, учитељи, празнични ручкови... У својој седамнаестој посећује Венецију и она га затим узима под своје, оправдавајући у имену позив заљубљенику *Veni etiam* – дођи опет, који аутор прихвата по неколико пута годишње. Зашто баш Венеција? По пишчевим речима зато што је била појам лепоте, која може бити „аветињска“ али и непоновљива. Она својом лепотом подстиче на исповест, растеређујућу, без грча; аутор без журбе, са задовољством и уживањем, готово доконашки, као да је све време света сливено у његово борављење у лепотици на води, заљубљенички али не и неспретно у наглости (како знају заљубљеници каткад), шета, загледа, седи на степеницама мостова, љуска се каналима, призива сенке прошлости. Минуциозно описује венецијанске излоге, посету Бијеналу, прати разуданост карневала, изузетност уметничких дела по црквама и музејима. „Онда сам одлучио да је боље уздисати на Мосту уздисаја него уздисати тек онако.“ Потпуна фасцинација Венецијом и опчињеност Медитераном не умањује ни страшни смрад осеке, ни разматрање порекла тврдње да су Латини варалице. Занимљив детаљ је о поклапању мишљења о Латинима у

пословици народне песме „Женидба Душанова“ – Латини су старе варалице, и у Шекспировом Отелу када се овај обраћа Дездемони: „Узех те из те лукаве курве – Венеције.“ Те је остало у зраку да ли је она опаска претка му Трпка „Е, неће ме преварити“ потврда народне казалице или је, то само пишчева могућа претпоставка. Која не умањује пишчеву фасцинацију јер је Венеција у његовој књизи естетичких лирских казивања (па нека их зове и романом) гола купачица, и град тишине, и „делује као да си делимично у прошлости.“ Кад њено име замењује заменицом ОНА, увек примећује – реч коју би требало писати другом бојом. Заточен је, још у младости, сазнањем да Венецијанци као и сви други, иако усред чудеса и лепоте, живе обично. Гледају телевизију у својим домовима, а кад из њих излазе, стављају маске за посетиоце, залуднике и радозналце.

Аутор прави омаж Казанови, неуморном трагачу (да ли за лепотом) кроз ненабројива женска тела. Сазнаје се о Казановиној спретности, популарности и рафинираности која нестаје у зајапуреном напору доказивања мушкости. Сцена омамљујуће еротизације са Казановом и лажном Кинескињом лишена је сваке баналности и простоте.

Питање мимо свих питања јесте веза предака и Венеције. Прича о прецима не може без враћања на кавге, крвне освете, нестанке породица, промене имена... Ко се све није од имена (бело)светске и наше елите, првенствено књижевничке нашао на воденим и иним стазама венецијанским. О свим местима похода и боравка славних (и оних са нешто мање славе) Владимир Пиштало зна, и обавештава читаоца кроз лични доживљај (Бајрон, Хенри Џејмс, Жорж Сандова...). Када су у питању српски ствараоци, њихова веза са Венецијом је разнолика. Многи задивљени (Лаза Костић), неки скептични (Дучић), трећи су је напросто прећутали (Андрић), а понеко у подсмешљивом маниру здраворазумски је дефинисали (Симо Матавуљ). На ову тему уочљиве су две ауторове опасности. Прво, најлепша песма српске поезије о цркви на почетку Великог канала је Костићева *Santa Maria della Salute*. Затим, занимљив је и контраст: како један од ликова *Горског вијенца*, војвода Драшко, види Млечане, и начин на који Његош гради свој венецијански путопис (опис венецијанске собе).

Пиштало, осим fine, рафиниране реченице, доживљаја преточеног у сазнајну причу, метафора које наглашавају естетизацију текста („предвече, облаци су обрасли коралима“ или „са тишине би отпало дно...“), поседује и фини смисао за хумор

који каткад постане духовита причица. На пример, говорећи о чувеном мотиву кад свети Ђорђе убија аждаху, и који је обрађиван у низу реплика, види на свечевом лицу у једном трену досаду, које као да каже: – Увек ја! Зашто нису послали св. Михајла? Или духовито подсмешљива опажања о лавовима. У овај део бих уметнула и кратак одељак са стране 125. Зове се „Одлазак“ и говори о различитом доживљају чудесног града (али не само о томе). „Са мношвом у авиону летео радник из Зворника. Обећали су му посао у Италији. Он је дошао, али су га преварили.

– Јеси ли био у Венецији? – питао ме је. – То ти је исто као кад се наш Дунав или Дрина разлије. Кад повуче Сава доле око Шапца. Вода прљава, жута, ни на шта не личи.“

Суштина ауторовог односа према Венецији је у следећем одломку:

„Као Манов јунак увек сам мислио: – Лепо је... Али зар само ово?

Али не – кад сам видео Венецију. Тада сам по први пут рекао 'добро је и довољно је.'

Само да ли сам то био ја?“

Ово последње, често понављано питање чини бит синтагме „Књига метаморфоза.“ Преображај кроз одрастање, мењање кроз допуну искустава, трансформација виђеног, те сопствена, унутрашња а онда и промена облика, форме писања, на коју би се могао применити и цитат древног песника употребљен у књизи: „Прсти времена нас свијају сумњивом вештином која на крају поквари све форме.“

А ако је позив *Veni etiam*, дођи опет, у ствари мит о вечном повратку, форма за исказивање робовања миту ће се наћи, макар привремено, или повремено, макар у привиду; у ма какав облик наше фасцинације уобличили. Као што је вешто учинио Владимир Пишталo, не ускраћујући читаоцу сазнајни и естетски ужитак.

Мирослав Радовановић

АУТОНОМНА ЛОГИКА БИЋА И СТВАРИ

(Радослав Вучковић: ОДАБРАНЕ И ДРУГЕ ПЕСМЕ, *Културни центар Сврљиг*, Сврљиг, 2012)

Радослав Вучковић у „Одабраним и другим песмама” јасно увиђа да се аутентичност човековог положаја у датој реалности животних токова не може регулисати начелима нити оставрити уверењем да човек може измирити у свом времену идеале са духом епохе којом је заробљен. Нажалост историја се не може поновити, али песник покушава да је оживи у сасвим новим условима друштвеноисторијског кретања. Евоцирајући дубоке кризе и потресе који су погодили његову епоху, сукобе верског и политичког карактера, песник трага за гласовим прошлости у себи желећи да очува трошну грађевину успомена и историјских наслага. Чин постојања и трајања у историји не потврђује се само рационалним сазнањем већ и привидом, тежњом ка веродостојношћу без обзира на цену:

*Не дам вранцу очи вроне,
ноћас белог ата јашем,
бистро јутро да осване,
ноћас чемер-сабљу пашем.*

*Нећу нежност са узглавља,
ноћас калим крхке руке,
у мени се прадед јавља:
ноћас идем у хајдуке.*

(Ноћас идем у хајдуке)

Човек је склон да у ефермном и привидном види трајно и реално, врло често нисмо у стању да мисаоно антиципирамо облике реалности чији се темељи налазе у тренутку у којем живимо. Вучковић у својој поезији инсистира на комплексности људске природе и природе ствари, на аутономном постојању бића и несводљивости на заједничке одреднице. И појаве и бића у његовој поезији носе мерила своје посебности и несводљивости само на законе логике. Песник инсистира на комплексности природе ствари, на аутономној логици бића и ствари и

њиховој несводљивости на заједнички именитељ. Ствари и бића носе мерила своје посебности, многообразност и зато човек, односно песник доживљава бића и појаве у непосредној датости њихове емпирије и везаности за нашу примарну људску аутохтоност. У Вучковићевим песмама човекова природа дата је као неухватљива и разноврсна, врло често у превирању привида и суштине, норме и спонтаности:

*Реку моје тишине ноћас неко начиње,
испрва далеко па све ближе,
видим јој усне
загњурене у наличје моје сенке,
осећам целу ко своје лажу,
госпођицу са насловних страна.*

*Ноћас је неко луд, госпођице позната
користим тренутак да кажем,
твоја је утроба
ућуткала поплаве мојих скитања,
па ипак ...*

(Ноћас је неко луд)

Вучковић нас уводи у мисаони хоризонт случајности, неодређености, непредвидљивости, а човекова суштина и унутрашња хармонија огледају се у случају, луцидном самосазнавању, тражењу среће и пуноће у границама самога бића. Песник трага за изворним реалитетом среће, испуњености и људскости који не може надоместити апстрактни идеал. Предмет разматрања је његово биће у замкама срећног случаја. Спознајући себе он се усаглашава са љубавим зовом, интимним хтењима и љубавним захтевима. Човекови свесни и задовољни кругови шире се из њега самог и обухватају оне просторе који га надахњују вредностима појавнога света.

У Вучковићевој поезији видљив је култ изазовне сензуалности, тежња ка еротизованом и лепом. Он спаја успешно сензуално и спиритуално, страсно и мисаоно, желећи да оствари могуће облике трајне хармоније између човекове духовне тежње и његове животне ситуације:

*Бистро је ово око, жено,
 прожиже у тебе пре погледа
 тражећи твоје мудре беседе –
 реч немушту.
 Све твоје руке
 из којих се продужава додир
 ватру да подстакне.
 Твоје око,
 пре цвета изникло,
 да замку разапне.
 Твоје груди,
 као крупно камење,
 што искру носе као непогоду.
 (Сустрет последњи)*

Љубав је афективни елан у коме се често чулне сензације претварају у чисте поетске слике. Иако понекад љубав избија као сећање на дане среће или биланс разочарења она је незаобилазна тема, носталгична тежња ка идеалу и испуњености. Човек не може избећи неминовност свог биолошког и духовног бића, а живот и љубав кристалишу се као суочење са искушењима, опасностима, непредвидљивостима, изазовима, култ бола и разочарења, туге и меланхолије често је присутан у љубавним темама ове збирке. Животне опреке отварају просторе песниковог сазнања у коме је много простора за бол, меланхолију, апсолутна свест говори о неминовности расанка и туге, механике којој се људско биће не може одупрети. Изневерени сањар постаје често у поезији меланхолични и разочарни сликар човекове фаталности:

*Понекад суботом увече,
 док двојници ме мимолазе,
 видим те у кафани.
 И док у мени буде се старе глади,
 размишљам о глаголу губити.*

*Још јесени прошле,
 док трошисмо се љубећи,
 језик срца беше на твојим уснама.*

*Одлазим а остаје нејасно
да ли је живот који се живи
трагање за сузама,
или само ти која разумеш живот,
а не разумеш љубав.*

(Понекад суботом)

Вучковић у „Одабраним и другим песмама” успева да оствари кристализацију песничког искуства као облик симболичне трансформације реалности која барата успоменама, историјским чињеницама, чулним сензацијама. Материјални и конкретни свет историјски заснован и потврђен јавља се као нова чињеница инкарнације духовног принципа. Песнички свет, његове слике и представе проширују границе свог концепта и указују на неизмерно богатство представљања. Песничка слика тежи савршенијем облику представљања, новој изражајности, евокативној чаролији која обухвата нови искуствени домен. Свет реалности и свет маште се прожимају и добијају изглед творевине новог, аутономног значења. Вучковић твори свет сугестивне магије, појавног и суштинског. Његова имагинација је основни облик и елементарна снага трансформаторског елана у коме се историјске заснованости и одређења претварју у симболе и затворене светове нове лепоте. Стваралачка имагинација је доминантна одлика и претпоставка истинског стваралачког импулса који преображава и спаја различите просторе искуствених и имагинарних сфера. Искуствени облици Пенелопе, Одисеја, Тантала, Сизифа, Дедала, Прометеја, Орфеја, Јефимије, Симониде, Светог Саве... преображавају се у имагинарна подручија песничке надградње. Сфера симболичког сугласја, мешање облика реалнога и имагинарнога постаје одлика ове поезија преображених духовних захвата. Бића и потонуло време представљени су у метафоричној прозачности у којој се песнички сан остварује као предмет и његов одсјај, тајно сугласје и симболична подударност:

*По очевој вољи у Велика кола
упрегао Сава атове небеске.
Нагнут над Србијом, забринут до бола,
долеће са неба, силази са фреске.*

*Васкрсао Сава, пресрећна му браћа:
све духовне књиге отвара им широм,
заблуделе опет правом путу враћа,
учи их чистоти, заклиње их миром.*

*Сишао је Сава да дарује хлебом,
ноћи да озвезда, да ублажи зиме,
руком да дотакне, да овенча небом.*

*Да подучи Србе клонуле и босе
како сачувати и славу и име
и кад своје главе у торбама носе.*
(Свети Сава)

Вучковић поседује свест о мисији поезије и песника у свету нарушених вредности. Мисаоно сажимајући животна искушења песник се ослања на снагу стиха, моћ својих речи, доследност свог уверења. Истина о човеку, свету, историји, злом удесу, националној трагедији осветљена је светлом стваралачког елана који се уздиже над условностима судбине. Активно певање је Вучковићев одговор на изазове времена и света, суштинско одређење његових животних и песничких уверења. Песничком луцидношћу, својим сонетом, он се одупире суровој механици света и злом удесу свог национа. Стихији реалности Вучковићева поезија се одупире песничким чином, поетизацијом ставрности, жељом за имагинацијом у другом смеру, луцидном халуцинацијом и прекрајањем историје и личности у њој:

*Шта је сонет кад још немилице
земљом газе нечастиве чете:
(док мајке и сестре нагрђују лице
Дамјанове руке над Србијом лете)!*

*Шта је сонет пред злом које влада
кад гробови ничу далеко од куће:
(срамно слово свеопштега пада)!*

*Шта је сонет у болноме свету
кад у људској свести умире будуће:
ипак, света тајна лежи у сонету!*
(Повест о сонету)

Ранко Павловић

ОСЛУШКИВАЊЕ ШУМА

(Над збирком хаику пјесама *Шум и лахор* Мирослава Тодоровића)

Један хаику Мирослава Тодоровића из збирке *Шум и лахор* гласи овако:

*Радост је трешња
коју засадих. Сада
цветамо заједно.*

Можда потпуније него аутопоетички есеј на десетинама страница, ова терцина исказује пјесников однос према свијету чија је честица, посебно према природи чији је нераздвојиви дио и из чијег непатвореног бића црпи оне најживотодајније сокове, да би јој их још облапорније враћао, обнављањем те исте природе и душе новим садницама и пјесмом. Лирски субјект, присутан у својим стиховима колико и у свакодневном животу, ако не и више, налази радост, али не било гдје, него – у трешњи коју је сам засадио. И, бар у поезији, цвјетају заједно он и његов рукосад, сједињени тако снажно да их ништа не може раздвојити.

Док ишчитава ову књигу, ову својеврсну „пјесмарицу природе“, читалац се не може отети утиску да Тодоровић не пише пјесме већ да их, заправо, ослушкује у природи гдје су од Постања и отуд их само преноси на папир, записује, оловком или кљуном дјетлића, сасвим свеједно. Јер, док *пламти пролеће, на сломљено стабло* (колико пјесник жали та сломљена стабла, као да се и сам у њима осјећа покршен неким животним олујама!) слетјеће дјетлић и почети да куца. Слика добро знана из живота и литературе. Али, код Тодоровића, она се, чудесном алхемијом или неком другом мистичном и митском појавом коју само пјесник истанчаних осјећања може запазити, претвара у пјесму. Његов дјетлић, једноставно, *улази у пјесму*. Тиме је један обожени обред у природи завршен: пјесма је записана (погрешно би било рећи – написана).

У Тодоровићевим хаику терцинама човјек (читај: пјесник, или љубитељ поезије) осјећа, а природа мисли:

*СЕНКА храста и
сенка стене у тишини
размењују мисли.*

А баш та исконска тишина, тај васељенски мир који траје од великог праска, јесте амбијент у коме пјесник, као цвјетове ранопрољећних циклама, убире своје стихове. У том еденском зују тишине, како запажа сензибилан пјеснички дух, чак и мирис пупољка који се расцвјетава постаје – громогласан! У природи и (помирен) са природом, човјек је најпотпунији кад је сам, а пјесник има свог „коаутора“, некога или нешто ко му или што му шапуће стихове које ће записивати: *ВРХ планински, / у плаветној даљини / све више моја песма*. У том амбијенту и таквом расположењу стихотворац начас оставља перо и лаћа се четкице, постаје сликар, па док урања поглед у расцвјеталу трешњу слика *белу ватру*. И док на тој чудесној фресци раног прољећа грије промрзле прсте, послушкује шум природе па, можда не својом вољом већ вођен Провиђењем, у ноте, у фуге и етиде, претаче зуј васељене:

*ПРХНУ птица.
Само шум крила
оста у жбуну.*

И док, у камерној атмосфери, слушамо тихо треперење меког шума крила неке птице којој је шибље што крије њене птиће у гнијезду блискије од сестара које високо лете, одједном у читаочево осјећање, више него у свијест, упловљава рапсодичност јесењско-зимске симфоније:

*ДЕЦЕМБАР у пољу.
Беспослен ветар
расправља са шибљем.*

У завичајној разведрици (узгред, попут посвећеног травара Тодоровић брижљиво бира ријечи за своје хаику пјесме, узимајући из богатог цвјетњака само оне најљепше, најмирисније, попут оних које уносе *разведрицу* у наше расположење) пјесник најлакше и најљепше дише, ту се, мада често засут сјетом, осјећа најсрећнијим. На својим горама, између земље и неба, када га „задеси“ *ЛЕТЊЕ подне*, сасвим јасно, душом а не оком, види како *Уз стабло пландује / сенка крошње*. Могло би патетично

завучати кад би се рекло да „види“ како ту пландује и његово дјетињство, како се у ту сјенку склупчао и сав његов живот, али пјеснику не треба ускратити могућност да у старцима које сусреће у родном селу препознаје своје школске другове, па и да на прашњавом завичајном друму „препозна“ давне караванције:

*СЕОСКИ пут.
Ветар витла прашину и
сене бивших путника.*

Зна пјесник Мирослав Годоровић, у неким ранијим пјесничким књигама веома распјеван и „распричан“, кад се удаљи од завичаја, послушквати и шум пучине, праћен мирисом мора, зна ону палету завичајних боја пренијети у нове пејзаже и стварати нове, „звучне“ слике (*ТАЛАС и стење. / Расу се писмо пучине / у пену светлости.*), али исто тако веома увјерљиво, без имало напора, овлашним потезима, попут најпознатијих француских импресиониста, разастире пред читаоца „уље на платну“, „гваш“, „акварел“, ријечју – слику која би могла да се наслика у било којем крају свијета, а ипак завичајну:

*СТАРА фуруна,
сред ђубришта.
Греје се на сунцу.*

На том истом сунцу, у пјесниковом (и нашем) сјећању, умјесто да се грију, зебу сјећања на дане када су овај дио Балкана засипали челик и осиромашени уранијум из ескадрила срамно названих „милосрдним анђелом“:

*ПОНЕЛА у сколониште
цео свој живот.
Албум са сликама.*

У бићу народа коме и пјесник припада, и чије било послушкује па га преноси у стихове, инат је „биљчица“ која успијева и на најнеплоднијем тлу. Човјека који пркоси олујама, срећом, ништа не може сломити, а Годоровић то исказује врло непретенциозном, лирском сликом:

*ИЗ СКРШЕНОГ стабла
расцвала грана...
Пркоси злу.*

То је, можда, на неки начин, и порука ове књиге која представља значајан допринос српској поезији, не само оној која се исказује у хаику форми. Зато њеној складности, љупкости, стишаности, музикалности, ритмичности која замјењује оно строго правило да се тренутак или трептај душе исказују у три стиха и седамнаест слогова (5-7-5), треба пожељети добродошлицу.

Бања Лука, 29. 5. 2012.

Бошко Ломовић

ОПСКУРНО ПОРТРЕТИСАЊЕ ЖИВОТА

(Виолета Јовић: *Одмица живот* и Зоран Вучић: *Пројдѐ живот*; „Медивест“, Ниш, 2012)

Двоје песника – једна збирка. Од једне корице до средине: Виолета Јовић и *Одмица живот*; од друге корице до средине: Зоран Вучић и *Пројдѐ живот*. Простор, (све)време и мотив заједнички. Песме према особном сензибилитету аутора. Но, поетике су им се сусреле, прожеле и спојиле у резултанту са безнадежним, горким укусом. Ко иоле познаје тишину села између Сврљига и Беле Паланке, безмало исконску пустош коју је произвела цивилизација, упловиће сетно у њихове песме-душе. Управо тако, јер у њима тумарају душе људи, ствари и збивања којих више нема или нису више онакви какви су били. Живота нема – или *одмица* или *пројдѐ*.

Аутентичности песничких слика, слика стварности, кључно доприноси, код обоје песника, језик завичаја. У је науци именован као призренско-тимочки дијалект, још ближе – сврљишко-заплањски (код Јовићке) и тимочко-лужнички говор (код Вучића). Мање разлике уочавају се и у говору самих песника јер Јовићка је са западног руба (Мечји До), а Вучић је рођен у источном делу поменутог дијалекта (Бучум).

Основне карактеристике: сачувани полуглас „б“ (дњ, самџ, цвѣтење); непромењено „л“ на крају речи (петљл, сејал, собрал се); изостало јотовање (дојде, снајде, раскрсеје); „јат“ увек само „е“ (несам, жутеје); заменички облици су: кој, овеј, онија; зависни падежи се граде помоћу акузатива и предлога; само је један нагласак, он је експираторни (издисајни) итд.

О квалитету који овој поезији доноси језик, најбоље је навести оцену рецензента Владе Ценића (и сам писац дивних стихова на дијалекту свога краја): „Речи лепе и прелепе, знане а заборављене и поново откривене, речи које радују и којима се радујемо, живе и неуништиве, светиљке из неких нама непознатих предела, као корење, као трава троскот која расте поред путева и неуништива је“.

О чему говоре песме Виолете Јовић? Пролазност живота, као универзална тема од искона, у темељу је сваке. Мноштво детаља, прекрасних поетских вињета, тужних као увели цветови, сликају речену пролазност и печални живот. Ту су да поткрепе познати ајет из *Кура'на* да је „инсан вазда на губитку“.

На селу, које је „у жижи пера“ песникиње, то је голим оком видљиво; није ни у урбаном простору боље, само тражи другачије метафоре да би се показало. *Што ти је живот*, наслов је Виолети прве песме са одговором у завршној поенти: *До пола/ Сас себ састаљање/ Од пола/ Сас себ растаљање*. У њеним песмама готово да нема људи, само су предмети који су надживели људе па дуго и споро умиру грижени зубом времена: *У ћош кудеља* (преслица)/ *Предиљу надживела*. А живот одлази ни у шта: *Траг се замéта/ Прну у небо/ не врну се*. А ако се у селу затекне покоја жива душа, она је само у ишчекивању коначног мира, јер: *Од старос лек нема*. Пустош и тишина је као на почетку *Књиге Постања*. И неизлечива усамљеност. Атмосфера села у овим песмама (и у стварности, дакако) најбоље је дочарана у песми *Лелају се лејке* (*Њишу се љуљашке*). Кућа и двориште без чељади, дотрајавају зграде и ствари, самује свака за себе у свом сну, а ваган (дрвена посуда за жито) израста у прекрасну метафору неподношљиве самоће: *Чьми празан вагáн/ на басамак/ распукал надве/ да не сам*.

И док по Виолетиним песмама пада нежна пелуд тишине и самоће или неуслишивог ламентa као у Рациновој збирци *Бели мугри*, код Зорана Вучића се сусрећемо непосредно, готово опипљиво, са дејством коби на човеково (не)бивање. У дијалекту свога краја проналази драгоцене речи и синтагме да докаже да је „инсан вазда на губитку“: *Туј више ништа и никој не сврта; Све има да штукне* (потоне) *у мьглу длбоку; Кьд се стьвни* (смрачи), *мука и тегоба,/ ладни дувари, ко гроб дојде соба; Дошло време само за ровáње* (плач, ридање); *На праг седи и муку мукúје; А скоро че и сьн да замине/ у тьвницу и штукне у ништа...* Рекло би се да песник снажно проживљава човекову судбину која се, нимало весела, најзад *скута* (скрије) *негде горе у оној модрило*. То је исходиште љубави и мржње, храбрости и страха, славољубља и скромности, добротинства и злодела – неминован мир као „коначна вредност живота“, како примети рецензент Недељко Богдановић.

Исписујући повесницу завичаја суптилном и сувислом поетском речју, Вучић (В. Јовић, такође) досеже свеопштост, свудашњу и свагдашњу човекову мисију у кратком, у ствари, дугом животу којој је аршин печал и *муковање*. У сећање на људе, пределе и предмете је уткано много људске топлине, много саучешћа за човека чији се живот, често, сведе на максимум из песме *Епитаф* сарајевског песника Јакова Јуришића: *Живот прође, а ја сам се бавио ситницама*.

Милица Миленковић

СИЛАЗАК НА ЗЕМЉУ ЉУБИНКА ДУГАЛИЋА

(Љубинко Дугалић: СИЛАЗАК НА ЗЕМЉУ, *Културни центар Сврљиг*, Сврљиг, 2012)

Пред нама је четврта књига поезије Љубинка Дугалића (1958, Краљево), насловљена *Силазак на земљу*, реализација награде *Гордана Тодоровић* за 2011. годину.²¹ Уједно, овом збирком песама отворено је четврто коло библиотеке *Бдење*.

Књига *Силазак на земљу* састоји се из четири циклуса тематски повезаних: *Промена таме*, *Силазак на земљу*, *Тело за прихват*, *Интезивна нега*.

Промена таме почиње истоименом песмом базираном на миту о Фениксу: *...моја мајка, усред сна/ додирнула је птицу/ из пепела узлетелу*, затим се постепено прелази из метафизичког у реални свет: *...заплакали смо мајка и ја:/ она од првог материнства/ ја због нагле промене таме*. Разбокореним поетским сликама, уз ритмичност и мелодизацију, Дугалић сачињава увертиру свог поетског говора, обележавајући лирски субјекат као потомка Феникса и стављајући у први план песнички језик:

*претвараћемо се да смо срећни,
рекао је отац из куће износећи
алатке за тесање дрвета.
не треба му колевка, он ће
међу кукавице и јастребове.*

*и узалуд му крила
ако не пропева.*

(Промена таме)

Позиција лирског субјекта често се мења. У песми *Рачун за исплату* субјекат ће бити именован: *након силаска на земљу сазнао сам/ како се завршава свечано додељивање/ имена*.

²¹ И претходне две Дугалићеве књиге су награђене: *Умивање кишом* – награда *Александар Лесо Ивановић*, *Квадрат* – годишња награда Књижевног клуба *Краљево* за 2010. годину.

Гвозден је име које носим/ вероватно по грабуљама за згртање/ сена и иглама за плетење пуловера. Наведеним стиховима мотивисана је карактеризација лирског јунака што се апострофираном последњом строфом у песми доказује: Боже, једино ти од криштења знаш/ како је мекана и како се лако обликује/ моја усијана глава. Песниково Ја присутно је и у другим песмама: ја сам солитер на обали Ибра (Солитер на обали Ибра) или

*ја нисам од такве сорте,
ја сам голуб – припадник
непоуздане врсте,
по начину оглашавања
сличан небеском гласнику.
у промрзли облак умотан
преживљавам бистрећи
плитке и неверне воде.*

(Голуб на грани)

У наведеним стиховима јасно је и директно објашњена позиција лирског субјекта, што, када је у питању песма *Голуб на грани*, разјашњава употребљени мото на почетку књиге, стихове Васка Попе: *Поље као ниједно/ Над њим небо/ Под њим небо...* чиме се поглед голуба, увек искошен и другачији, нуди као позиција коју заузима и сам аутор (колектив је, овде, ваља напоменути, дефинисан као *питоми врапци*):

*по дану неприметан посматрам
питоме врапце. захваљујући
навици да живе на земљи
бивају награђени намештењима
у државној служби или
блиндирани блистају
у подземним гаражама.*

Отвореност ка свеобухватности разних димензија, од којих се уводи и подземље, као доњи свет, добија на значају по томе што се тежи разједначавању реалног света са учесницима у њему и једне посебне индивидуе, јединке која себе осећа одвојеном и другачијом – отуда поистовећивање са Дон Кихотом, највећим лудаком пркосником кога је светска литература икада имала:

*једино не знам шта ћу са млађаним
Дон Кихотом. Лаура би да је ближе
просторијама са постељама, ја бих
да поведе још један крсташки рат.
али – ни себи ни њему не налазим
противника достојног таквих
надметања.*

(Неупотребљене године)

Једно од абнормалних поистовећивања налазимо у песми *Облак* где се поентизованом ироничном сликом отвара простор интезивно-емоционалне димензије у којој су смештени "лудаци" необичног кова:

*у кревету поред прозора
освануо јутрос
облак умотан у пицаму.*

*окренут према зиду
сања своје
небеске снове.*

*чекам јутарњу визиту
да чујем
дијагнозу и терапију.*

*да напoкoн сазнам од које
болести болују
безбрижни и лаки.*

(Облак)

Ако је у цитираним стиховима песама *Солитер на обали Ибра* и *Голуб на грани*, она раван, у којој се спајају аутор и његов актер у песми, била директно отворена и понуђена читаоцу као тврдња, у *Облаку* је та раван вешто прикривена и употребом метафоре доведена до поенте.

Мотив промене таме односи се на прелазак аниме из света идеје (Платон) у димензију материје. Циклус *Силазак на земљу*, у коме налазимо истоимену песму, претпоставља налажење и кретање душе у и кроз земаљски простор – урбани простор поезије Љубинка Дугалића. Песме овог циклуса уобличавају животну свакодневницу и полазе од мотива којима се најједноставније приказује реалност: кафа без шећера, четвртак (*Ускоро ће четвртак*), кутија (*Празнина у кутији*), геометрија

(*Нацртна геометрија*), доручак. Прелажење са поља земаљског простора у временски и месно неограничена поља, лако се уочава у стиховима неколицине песама:

*лако је чишићење векова: уместо
јабука у рају засадим јасике и липе.
у градовима на седам брежуљака
саградим азил за вучице-луталице,
магарцима забраним улазак
у Јерусалим...*

(Велико спремање)

*страхују ли градитељи
да ће открити да границе путева
нису подједнако удаљене*

.....
*само наизглед бескрајне увек се негде
дотакну и пресеку.*

(Нацртна геометрија)

Често је апострофирање Бога: *Боже, зашто сам уобразио/
да су ми израсла земаљска крила/ да је могуће остати непри-
метан (Другачији одушак)*. Комуникативна раван проширује се
и на саучествовање других лица, од којих је једно Лаура (*Соли-
тер на обали Ибра, Површине*), а друго доктор (*Тровање ват-
ром*). Обраћање Лаури, чије име је у функцији обележавања
модерне идеалне, свемоћне драге, лирском субјекту дарује
могућност спознаје самог себе:

*прореди. Лаура, измаглице
живота. избриши нека сијају
огледала и остале површине
за емитовање верних слика.*

.....
*– све очисти и просветли.
свуда и свакодневно
у своје очи загледан
одговоре да припремам
за Страшни суд.*

(Површине)

Иронизација стварности честа је одредница поезије *Силас-
ка на земљу*, до ње се долази кроз незадовољство овешталим,
монотоним стварносним догађајима, често и немогућношћу

анимине адаптације и асимилације на земљи. Песме *Силазак на земљу*, *Велико спремање*, *Почетак говора*, репрезентативни су примерци Дугалићевог поигравања са стварносним оквирима. Нит ироније провлачи се кроз песму *Тарабић*, где је име познатих српских пророка полазна основица за пребацивање на банални ниво вере: мобилни пургаториум Свете столице где тастери означавају различите грехове, а тастер ТАРАБА прекид везе. Као велики грех који осуђује вера јавља се писање поезије: *...какав сте неподношљив грех/ починили без нашег знања/.../ невероватно, пишете поезију! (Тарабић).*

Покушај успостављања везе између трансцедентног и овоземаљског простора, између материјализоване и духовно-идејне стварности, са циклусом *Тело за прихват*, долази до конкретизације и хтења великог *тела* као јединог могућег контекста за поимање Душе и њено утапање у тај и такав просторни план:

*када се судије врате из шетње
затражићу премештај. верујем
да негде постоји пространо тело
слободно за прихват праха
и пепела. неуморног.*

(Тело за прихват)

Ова тачка до које стиже лирски субјекат – тачка прикривене исцрпљености – отвара последњи циклус књиге, насловљен *Интезивна нега*.

Стиче се утисак да неузвраћена реч која је тражена од Бога доводи до јединог и коначног исходишта и разрешења мукотрпних духовних песникових лутања: интезивна нега и боравак на психијатрији отварају врата последњем Дугалићевом напору да његов *animus* негде буде исцељен. Мотив *коме* у песми *Интезивна нега* јесте у функцији разрешења јединог могућег балансирања између духовног и материјалног света, које, по свој прилици, тражи умртвљење душе и тела, живљење душе у умртвљеном телу, природном саркофагу. Могуће је да песник у вегетирању проналази могућност васкрсења:

*и још нешто: пазите шта говорите.
ја све чујем, све разумем, само тренутно
не успевам да реагујем.
у привременој занемелости речи су*

*врло ризичне намирнице,
фаталније од брзих отрова.
(Интезивна нега)*

Анимистички говор поезије Љубинка Дугалића бива затворен песмом *Терапија* у којој мотив пилула има главну улогу, он је у служби дејствовања на аниму чијим се опијатом она задржава у стању свести и мировања, али се последњим стиховима: *у овом (свету – М.М.) ништа не зависи од мене/ већ од пилула које свакодневно гутам/ и болничарке са маљавим ногама/ која редовно касни са испоруком (Терапија)*, упућује на свет идеје као изворишта надахнућа и креативности из кога песник црпе поетску мисао надокнађујући својим језиком/певањем губитке које душа трпи/добива променом таме. У Дугалићевој поезији нема светлости, постоји једино вештачка светлост неона и пролазна светлост репатица. Она природна светлост коју често доводимо у везу са душом и метафизичким светом уграђена је у урбани мотив солитера. Поред доминантних урбаних мотива, пасторални се, као по неком обрасцу, јављају у љубавним песмама.

Оно што само по себи препоручује Дугалићеву поезију управо је начин уградње свепостојећег и давног мита силаска душе на земљу, њеног оваплоћења у материном телу, рађања и бивствовања – сума свега је преплитање урбаних тема и идеја са универзалном и традиционалном темом о човековој души.

Иновативност коју налазимо у поезији Љубинка Дугалића тиче се смештања душе у земаљски простор, у модерно савремено доба, где је изложена вечитом неспокоју и жељи за променом. Прелажење на нове месне и временске оквире, окренутост урбаном простору и времену, јесу важније одреднице Дугалићевих песничких успења и оне, саме по себи, елиминишу постојање Творца познатог из општекултуралне лектире и предочавају га као *тело* које би могло исцелити душу, прихватити је након промене таме и силаска на земљу.

Томислав Ђокић

ИГРА ХОМОНИМИМА

Књига Русомира Д. Арсића **ИСТО А НИЈЕ ИСТО** пружа одличну могућност за акценатске вежбе и усвајање овог теоријског појма.

Током стицања основног образовања ученици треба да усвоје и бројне појмове из језика и теорије књижевности. Просечан ђак требало би пре поласка у VIII разред да препозна следеће појмове и да овлада одговарајућом терминологијом: **ДЕМИНУТИВ, АУГМЕНТАТИВ, АРХАИЗАМ, ПЛЕОНАЗАМ, АНТОНИМИ, СИНОНИМИ, ХОМОНИМИ...**

За већину ових појмова лако је наћи примере и у говорној ситуацији и у литератури, али за неке су примери ређи. Рецимо, за **СИНОНИМЕ** с лакоћом откривамо мноштво примера (најближи деци: **УЧЕНИК ~ ЂАК**). Да не помињемо пример из искуства наставника практичара, који је открио чак 22 **СИНОНИМА** за појам **КУНИНА** (оно што остане кад се окруни клип кукуруза): **кунина, кордељка, шапурика, отучак, кумуша, шапурина, кордељка...** Међутим, примери за **ХОМОНИМЕ** су знатно ређи. Наставници српског језика деци овај појам најчешће приближе указујући на значењску разлику између речи **ГРАД** (насеље) и **ГРАД** (лед), или **ЛУК** (поврће) и **ЛУК** (као полукруг, рецимо онај за стрелу).

На срећу, и ученицима и наставницима српског језика сада у помоћ притиче Русомир Д. Арсић, инвентивни и искусни песник из Ниша. У издању нишког „Свена“, он је недавно објавио песничку збирку **ИСТО А НИЈЕ ИСТО**. Она је цела саздана од **хомонима** и намењена је основцима. Уз помоћ ове, злата вредне књиге они ће не само усвојити појам и термин **ХОМОНИМИ** већ ће и знатно обогатити речнички фонд.

Ова књига је душу дала за одличне лексичке вежбе на часовима српског језика, али и у раду литерарне или лингвистичке секције. Зато ћемо покушати да вам је бар донекле приближимо.

Играјући се речима као кликерима, Русомир Д. Арсић је испевао чак педесетак песама, а свака од њих је прелепа ниска **ХОМОНИМА**. Тако његово разиграно перо бележи да „љупкој **ЦЋРИ** носић **ЦЋРИ**“, да је „мрављи **СКЋП**“ одлучио да сагради

„мостић СКЎП“, да и данас га „боле РАЊЕ“ кад се сети „трешње РАЊЕ“, па док један „Шаров РЕЏИ“, стиже унукова заповест деди: „дрва РЕЏИ“, на „баштенски СТÔ“ меће се чаршав са „цветића СТÔ“ (ни мање ни више). Овде једна мама свог сина упорно „ЗÔВЕ“ на „чај од ЗÔВЕ“, а кроз дечје срце „радост ТÊЧЕ“ због „бебице, тете, ТÊЧЕ“. И тако, скоро унедоглед! Врло симпатично и врло поучно! Наравно, главни дистинктивни фактор (кључ за разликовање) скоро сваког од опозиционих парова јесте акценат (најчешће различит), али се понекад разлика у значењу открива тек на основу контекста. Зато је аутор ове књиге, унапред рачунајући на њену педагошку употребу, сваки од ХОМОНИМА и акцентовао. Тако се, уз помоћ означених акцената, сваки читалац (и деца и одрасли) лакше сналази. Ученици се уједно упућују и у суштину четвороакценатског система српског језика.

Да се мало конкретније позабавимо битним одликама ХОМОНИМА из ове књиге и самом концепцијом аутора. Опозициони пар ХОМОНИМА најчешће чине ИМЕНИЦА и ГЛАГОЛ. Ево примера:

Као младе
ЉЎБЕ, (именица)
Жедно поље
ЉЎБЕ. (глагол)

Или:

Стеже ме
у ГЎШИ. (именица)
Врућина ме
ГЎШИ. (глагол)

Следећи по учесталости је опозициони пар ИМЕНИЦА – ПРИДЕВ. Изаберимо:

И данас ме
боле РАЊЕ (именица)
кад се сетим
трешње РАЊЕ. (придев)

И још један (само обрнутим редоследом):

У горици
на брест КÔС (придев)
распевани
слете КÔС. (именица)

Следи опозициони пар ПРИДЕВ – ГЛАГОЛ:

*Један деда
стари, СЕДИ,* (придев)
*на столици
стално СЕДИ.* (глагол)

Додајмо и:

*Начинићу
зид мој ЛЕПИМ,* (придев)
*јер шарени
тапет ЛЕПИМ.* (глагол)

Постоји и опозициона релација ИМЕНИЦА – ИМЕНИЦА:

*Хладан, крупан,
леден ГРАД* (именица, значење: ЛЕД)
*сручио се
на мој ГРАД.* (именица, значење: НАСЕЉЕ)

Приближно исто толико заступљен је и опозициони пар ГЛАГОЛ – ГЛАГОЛ:

*Док наш Шаров
скаче, РЕЖИ,* (глагол у презенту)
*хајде, деда,
дрва РЕЖИ!* (глагол у императиву)

Откривамо и опозициони пар ИМЕНИЦА – БРОЈ:

*Баба шапну
брачном ДРУГУ:* (именица)
*Чупкај мене,
немој ДРУГУ!* (број, редни)

И још један:

*Узећу и чаршав
са цветића СТО,* (број, основни)
*Заиста је леп
за баитенски СТО!* (именица)

Пронашли смо малобројне примере за опозициони пар ПРИДЕВ – ПРИЛОГ:

*Свитну нешто
ситно, МАЛО,* (придев)
*ал' ме прође
тик за МАЛО!* (прилог)

Још су ређи примери за следеће опозиционе релације хомонима: ИМЕНИЦА – ЗАМЕНИЦА:

И дан-данас
мостом ТИМ (заменица, показна)
вредно гази
мрављи ТИМ. (именица)

Регистровали смо пар ИМЕНИЦА – ПРИЛОГ:

Пут небеса,
увис, ГОРЕ, (прилог)
залепрша
изнад ГОРЕ. (именица)

Потом опозициони пар ИМЕНИЦА – УЗВИК:

Добио сам кеца,
јао мени, КЎКУ (узвик)
Окачићу свеску
о рђаву КЎКУ! (именица)

Затим пример за опозициони однос ГЛАГОЛ – ЗАМЕНИЦА:

Баш је смотан
као НИКО, (заменица, одрична)
ко из смећа
да је НИКО! (глагол)

А пред сам крај овог аналитичког осврта на ред долази релација ГЛАГОЛ – ПРИЛОГ:

Нећу више,
каже, ТАКО, (прилог)
погрешан сам
корен ТАКО! (глагол)

И на крају, анализу закључујемо навођењем опозиционог пара ГЛАГОЛ – УЗВИК (вероватно најређи случај):

И ево их,
воде ПИЈУ (глагол)
и шапућу:
ПИЈУ, ПИЈУ! (узвик)

Кад ђаци (уз стручну помоћ наставника српског језика) прелистају и проуче ову и забавну и поучну збирку песама, неће им бити тешко да закључе оно што су вероватно већ чули:

да су ХОМОНИМИ РЕЧИ ИСТОГ ОБЛИКА, АЛИ РАЗЛИЧИТОГ ЗНАЧЕЊА.

Штета је само што су у њој поједине речи погрешно акцентоване, али то може бити и техничка грешка. А чак и да није наменски написана, ова књига Русомира Д. Антића, писца из антологија, читанки и школске лектире, била би вредно уметничко штиво, посебно због песама као што су следеће: „Села Рада да одмара“, „Марта“, „Добио сам кеца“, „Деда и баба“, „Вида“... Уз све наведено, аутор је и врло духовит човек!

Милинка Јовановић

ДОК СУ СОЛУНЦИ ЈОШ ГОВОРИЛИ

(Једно виђење)

Запис професора Кошутића из разговора са солунцима источне Србије доживела сам као поновно сећање на своје претке.

И док читам њихове личне драме, страхове, трпљења, инат и веру, видим и свог деду Војислава, и његовог сина Видена, и Виденовог брата Стевана, и сина му Богосава. Сви моји Раденковићи. Измешаше се са Кошутећевим солунцима и у опанцима и под шајкачом кренуше истим путем у историју, али свако са својим животом, својом истином и муком.

Ова књига, наизглед мала, ипак то није. У њој су отргнуте од заборава и додате историји велике патње, лутања и страдања српског војника и сељака, али и поштовање и извршење команде и брига за свог „чика Перу“ – *ено га*, каже Драгутин, *браду пустио до појаса, од жалости за Србијом*. Затим брига да ли ће затећи дом, мајку, жену и децу, јер то је његова отаџбина. Он верује да се мора вратити, само не зна кад. Пуца, јуриша и убија да изврши наређење и приближи се Србији и дому. Не мрзи, јер каже, „и њима командују.“

Патња и страдања су у свакој причи, на сваком кораку војске и народа који напушта своје и креће у непознато у незнано, праћен ћудима времена и непријатеља.

У њима је слика сврљешког, сокобањског и уопште српског војника и сељака почетком XX века.

Уџбеници историје су забележили само датуме, места великих битака и број погинулих. Тамо нема онога што краси ову књигу: личних доживљаја, емоција, размишљања, душе и вере тадашњег Србина.

Већина њих је неписмена и не зна докле су границе државе у којој живе, али су знали да је то отаџбина и да је треба бранити. Јер бранећи њу, бране своју кућу, своју задату реч, веру, наду, своју културу и понос па тако у својој причи Александар Стевановић из Попшице каже италијанском војнику: „Ја сам српски војник и 'оћу да ми се 'леба из руке дâ као војнику, а не да ми се баци и да га узмем од земљу.“

И поред свих тих недаћа, готово у сваком сећању, причи, провејава она сељачка мудрост, сналажљивост, лукавост и

духовитост. Па кад Драгутин Јанковић и његови саборци први пут угледају море потрче да пију, а вода слана. Седну на обалу не знајући да ће талас да их заплусне, а кад се то деси кажу: „Нека га нек` откине вашке које нам висе низ бркове.“ А кад су на лађи, не боје се што лађа може да потоне – „јер ће да падну у меко и неће да се убију.“ Или је очит њихов страх кад први пут угледају црнце, па Душан од страха не сме да заспи и каже: „Ће нас поједу ноћас.“

Ове до дна искрене исповести Срба, ратника од 1912 – 1918, су драгоцени подаци за упознавање једног великог светског рата, мимо историје и фронта и једног малог народа, кога је тај рат уништио и васкрсао.

Васкрсла га је његова сељачка жилавост, његова традиција и вера, сва духовна величина простог народа. Он то носи у себи. Јер да није тако не би се трудио да у затишју битке подсети своје другове да му је тог дана крсна слава, Ускрс или Божић и да ваља наздравити и прекрстити се. Не би дозволио да се над читавом војском и народом, при напуштању отаџбине за живота одржи опело, не би по беспућима Албаније са собом понео и своје светиње, мошти свог првог краља Стевана Првовенчаног, Мирослављево јеванђеље, мајкине вунене чарапе, торбу сувих шљива, и чутурицу ракије из свог шљивика. И на крају, не би пред полазак војници добили одсуство – јер док се не врате, треба Србин да се роди.

Професор Кошутић је учинио да наши солунци, иако на крају свог животног пута, буду питани и саслушани, а имали су толико тога да кажу, о једном крвавом времену светских размера чији су учесници били. О рушењу и стварању држава на гробовима милиона. То је требало да будућим нараштајима буде за наук, да се не понови, а поновило се толико пута.

И ко зна још колико ће крвавих кругова направити точак историје, ако га оваква сећања не зауставе.

Сврљиг, октобра 2012.

Баштина

Недељко Богдановић

У СУСРЕТ ВЕЛИКОЈ ГОДИШЊИЦИ ХРИШЋАНСТВА (II)

Црквена лексика у говору Књажевца

У прошлом броју писали смо о присуству цара Константина у културном животу Сврљижана. У овом броју потражићемо трагове хришћанства у именослову околине Књажевца, суиздавача нашег часописа. Тако ћемо, на својеврстан начин, освежити трагове хришћанства у лексикону свакодневног живота, тј. у усменој култури и предању овог и географијом и културом повезаног подручја. Ослонићемо се на истраживања Јакше Динића, научног радника пореклом из Доње Каменице, на Трговишком Тимоку. Ту се, претпостављамо у детињству, код Јакше зачала истраживачка жица његовог интелектуалног бића, од које су касније исплетени значајни радови попут обимног Тимочког дијалекатског речника и Ономастике Заглавка, основних извора нашег осврта. Додајмо да је у његовој Каменици одавно постројена, па и проучавана чувена црква Пресвете Богородице, а да у Горњој, недалеко и узводно постоји и манастир Свете Тројице.

Цркве и манастири на тлу Књажевца и његове околине данас су споменици вишевековне хришћанске духовне праксе, неке и данас живе институције верског живота, али о томе овде неће бити речи (јер то заслужује другачију пажњу и шире истраживање), већ о чињеницама духовне праксе која се из језика ишчитава. А кад смо код језика, онда је сигурно да најстарије успомене чувају управо речи, које живе или са општим значењем, када су део појмовног система обичног (!) човека, или су у систему именословља када омогућавају оријентацију –

социјалну (именослов), просторну (топонимику), привредну (хремотоними), духовну (теоними) итд.

Наш кратак преглед језичких података потврдиће, надамо се, оно што и сами знамо: хришћанска традиције књажевачког краја (а овде имамо у виду само потпланинске пределе западних обода Старе планине), дуга је и дубоко уграђена у духовну културу народа.

1. **Именослов крштених имена** (људско имено-словље или антропонимија).

Од основе **бог** у Заглавку, према датом извору, сусрећемо мушка имена: Богдан, Богден, Богоја, Богољуб, Богомир, Богосав, Богосов, Богослав, Богиша/Бођиша, Божидар, Божин, али и њихове хипокористике: Бође, Бођи, Божа, Боне, Бошко;

женска имена: Богдана, Богданка, Богомила, Божана, Божанка, Божика, Божица, Богиња/Бођиња.

Ову основу, бог-, или бож- налазимо у презименима: Богдановић, Богојевић, Богосављевић; Божиновић, Божић, као и у називима родова: Божиновци.

Према библиској речи **анђео**, имамо и на мушкој и на женској страни по неко име, углавном из прошлости, Нисмо наишли на име Анђел, него само Анђелко, али зато је врло често презима (у више села) Анђелковић, а има и породичних надимака: Анђелковци. Код жена, међутим, врло су честа (и сада и раније) Анђа, Анђелија, Анђелка, Анђица.

Од основе **крст-**, и **Христ-**²² некада су била врло жива имена: Крстомир, Крстивој, Крстивој, Ристивој, Риста, Ристосија, са хипокористцима: Крле, Крста (през. Крстић), Риста (Ристић);

а женска: Крсјана, Крста, Крстина, Крстена, Крстенка, Крстина, Христина, Ристана, Ристена, Ристоса, Ристосија.

Библијска имена Адам и Аврам била су честа, има их и у презименима, али такође и она која се сматрају именима календарског типа: Гаврило, Ђорђа, Еремија, Илија, Јован, Лазар, Манојло, Микајло, Никола, Петар, Павол, Ранђел. Стеван. Како је познато, за оваква имена везује се пракса везивања ново-рођенчета за дане блиске неком свецу / свечанику, чије се име позајмљује с вером да се у свецу обезбеди заштита живота, напредак и срећа имењака. Уједно, то информише и о односу

²² Губљење *x* у свим позицијама у речи огледа се и овде, као и замена *x* са *k* (*краброс*, па и: *Кристина* итд.).

људи према одређеним свецима, који су заветовани, поштовани и празновани у дотичној средини. Не јављају се, рецимо имена оних светаца који се не светкују у средини где се дете крштава. Људски именослов меша се са теонимима (именима светаца) чиме се испуњава вера у хришћанског свеца, патрона цркве или кућног заштитника, у даљој перспективи у снагу и заштитну моћ предака.

2. **Апелативна** (општа али разнородна) **лексика**²³ мотивисана речима бог и крст: божък (мали бог), Божидан (други дан Божића), Божич, божичар, божичњар (прасе гојено за Божић), Божични пости, Божја повојница (један од божићних обредних хлебова), богнице (будубогснама), богоносавела (побожан), богзна, божем, божном (ваљда, тобож), божномти, божурика (баштенски божур); крс, крстък, крсник, Крсти (Крстоноше), крстина, крстопут, крстопутина.²⁴

После бога као да је најчешћа реч анђел, али као да слободнија обликовања долазе с једном другом, богу и анђелу наспрамном појавом: ђавол, ђаволесник (несташко), ђаволџи дни (дани од Божића до Богојављења, некрштени дани), ђаволује (изводи враголије), ђаволштина (обешењак).

3. **Обредна или обичајна лексика у вези са процесима ритуала** (чин, учесник, реквизити и сл.): вечерница, вечерњак (славски колач), греј, греота (повреда хришћанског морала), ђурђевачћи (ђурђевдански), зборњак, саборњак, зориле (бдење крај покојника), кравајци (један одбичаја поводом рођења), летурђија, летурџија, литија, литијар, оброчан (свечан, о свечанику), олалија, остаљање (парастос), паскурник, паскурница (обредни хлеччићи, просфора), перашка (ускршње јаје), петровачћи (петровдански), помагабог, помозибог (поздрав), поп, попадија, попадиче, попък, причес, русалије (краљице, учеснице у обреду русаља), русалница (русална недеља), светџ, светен, светење, сабор (сабор, свечаник).

Ђурђил, џурџил (жртвено јагње поводом Ђурђевдана), заветина и завећина (сеоска преслава), запис (заветно дрво у атару), крс, крсти (литије), комка (причешће), комка се (причешћује се), оброк (заветина, заветовање), потпис (заветно дрво које

²³ Све према: Јакша Динић: *Тимочки дијалекатски речник*, Београд 2008.

²⁴ Следећи методологију оноματοлошких истраживања и праксу публикавања оваквих радова у нас аутор код сваке речи даје и илустративни материјал – реченицу из народнога говора, што ми овде изостављамо али знатижељнији читалац све то може витети у *Речнику*.

опходе литије), светена водица (вода благосиљана у част неког свеца), светијованова сестра (биљка жути колотач), светијованова трава (ивањско цвеће),

4. **Топонимија.** У већем броју села налазе се места која су именована према постојећим, садашњим или некадашњим црквеним објектима (Динић уз сваки топоним даје и ознаку атара, што ми изостављамо, али сводимо да су сва ова места у оном делу потпланског Тимока који се назива Заглавак)²⁵: Капела, Летурђија, Манастир, Манастир Жуковце, Манастир Свети Ранђел; Манастириште; Ћелија, Црква, Грђиња црква, Црква Свете Тројице, Црква Џајина, Станајина црква, Штрбљачка црква; Црквенац, Црквеница; Црквиште, Црквине.

Богородица, где по заветном крсту Богородици у част, и место добија име („Идемо на Богородицу” = на место са заветним крстом; „Оремо у Богородицу” = њива је у ширем окружењу крста, у потесу по њему именованом).

Ту су и Запис, Потпис Лешје, као и места која се именују по заветним крстовима: Крс, Код крс, Крс Свети Стеван, Лазин крс, Лећин крс, Милков крс, Попов крс, Сушни крс, Бабин Милинин крс, Крстове, а нашао се и један Латурђијин трап.²⁶ Заветни крстови, или топоними оних места где су заветни крстови били, сведоче о пракси опхода култних места у пољу. То су обредне литије о заветинама (летњим празницима, чији свеци имају задатак да штите обрадиве делове атара од суша, али и од облака, олује и градобије).²⁷

5. Као што лексика народног језика говори о појмовима вере и пракси верског живота, тако, ако је има, сведочи и о празноверицама, о митском и паганском схватању света и живота. Наведемо само неке од таквих речи: ала, бабице, мације, мацијарка, одуриснице, омаја, осења, сотоња. Као и иначе, кад се оваква реч региструје у говору, она сведочи о томе да је у животу људи постојао неки смисао њене употребе. Свака реч задовољава потребу да се схвати свет и живот у њему, да се угради у појмовни смисао човековог сазнања и да послужи у комуникацији која се одвија у социјалној заједници.

²⁵ Јакша Динић: *Ономастика Заглавка*; Ономатолошки прилози, XVII, Београд 2004, стр. 5 – 404.

²⁶ Исто, стр. 69.

²⁷ Компетентну и занимљиву студију литија (детаљније у оном делу сврљишке општине који належе на књажевачку територију) имамо у књизи *Ритуали ума* Ивице Тодоровића, Београд 2005.

У вези са кетвом, која представља молбу вишим силама за намирење имагинарне правде, јавља се неколико речи: проклетство, проклетија, проклетник, проклетиште (проклето место).

6. **Фразеологија.** Кад човек чини своје прво обраћање свету и животу у виду јутарње молитве, кад поздравља сусретника или одговара на поздрав, кад благосиља, али и кад куне и преклиње користећи при том појмове хришћанског појмовног система кроз речи матерњег говора: он спонтано живи у поставци хришћанског морала и свој однос са осталим члановима заједнице самерава вредностима хришћанства. Разуме се, све док држи до онога што је изговорио и док га обавезује смисао поруке. Наш човек (ту мислимо на своје источносрбијанске завичајце) не зна много о садржајима светих списа и теологији, али ретко ко неће знати да се поштење заснива на страху од Бога и срамоти од људи:

молитва: Помози Боже, Дај Боже, Бог нек помага;

поздрав (благослов): Бог ти здравје, Бог помогао...; Помага бог, Бог ти добро дао..., Бог нека је напомоћ; Збогом,²⁸

клетва: Бог те убил, Бог ти судил, Дабогда ти...

Благослов се одржао због прилика у којима се изриче (о кућној слави, међу родбином и пријатељима, у уској сфери домаћег живота), док је поздрав у којима се спомиње Бог једно време био скрајнут, замењен другим фраземима. Данас се све више користи, тако да на моменте та употреба изгледа исфорсирана, па и извештачена.²⁹

7. Додајмо да се надалеко познати вашар у Књажевцу (2. августа) зове Светилија. Значи, оваквим се речима именују и неке привредне или културне манифестације.

Језик чува сазнања о пракси човечанства, о материјалној и духовној култури и у служби је човековој. Прибирање језичких остатака ранијих времена, како се то чини у речницима народних говора, јесте савремени вид учења, знања и коришћења језика у културне сврхе. Већ два миленијума хришћанство утиче на увећање човекових комуникацијских могућности преко стварања појмова и термина за ознаку тих појмова, и то остаје у наслеђе сваке наредне генерације: да се тиме служи и да се по смислу тих садржаја понаша.

²⁸ *Поздрав као почетак и крај комуникације*; Етно-културолошки зборник, бр. 6; Сврљиг 2000.

²⁹ Исто.

Миливоје Р. Јовановић

СРПСКЕ НАРОДНЕ КЛЕТВЕ

Сирак куне, рђа пријети, јунак трпи.
Народна изрека

Клетве су специфични говорни изрази који припадају великој и хетерогеној групацији народног говорног стваралаштва које је због велике разуђености, како по садржини и врсти, тако и по употреби и функцији, углавном селективно изучавано, при чему се о њима писало више узгред и крајомице, иако оне иду у најстарије усмено стваралаштво.

Извесно је да клетве по својој суштини тесно кореспондирају са свеукупним човековим развојем од тренутка када је он емотивно доживео неправду и осетио немоћ пред нечим јачим, агресивним и неправедним.

Своју освету за учињено зло и нанету патњу човек је артикулисао у убојиту формулу мржње, како би створио у себи духовни простор за наду и веровање да ће његовог непријатеља стићи адекватна и неодложна казна за учињено зло.

Клетве су продукт афективног душевног стања које тражи начин да адекватно одреагује на изазивача таквог расположења. Као такве, оне су својеврсни документ карактера, како појединца, тако и читавог народа. Оне доприносе да се разуме и схвати доживљавање обичног човека у вези са начином живота којим он живи, са његовим моралом и његовим религијским опредељењем.

Клетвена опомена има своје место и у хришћанској религији, али је своју функцију у народу имала и пре ње. То значи да клетва у српском народу од памтивека има своје уточиште. Како своју моралну функцију темељи на страху од казне, клетва је због тога одувек била снажан регулатив понашања људи.

Из таквог животног искуства народ је развио клетве као говорне изразе дословног значења који су из давних култичких обреда прешли у обичан говор са специфичном експресивном конструкцијом.

Казна се за починиоца зла тражи у клетви од тренутка изрицања и као да лебди над објектом и на мистичан начин треба да стигне од неке, најчешће трансцендентне силе, али и од појединих носилаца зла из овоземаљског света.

Као вербално изражена жеља, клетва може да дође и од природне силе, али и у једном и у другом случају, санкција је била извесна и темељила се на моралној хетерономији.

На нижем ступњу човековог развоја клетва је више повезана са вером у силу демонских бића и злих духова. Првобитни човек је почео да користи речи са магијским својством да би постигао лични циљ. Да би изговорена реч добила такву тајанствену моћ, тражена је одговарајућа ритмичко-синтаксичка форма, али и одговарајућа интонација и неопходна жестина, као и одређено симболичко деловање, чиме изрицање клетве добија обредни лик и целовит магијски акт.

У лексикону *Народна књижевност* о клетви је дата одредница: „Клетва је посредно или непосредно изречена, сажета или песнички развијена, најчешће ритмички уобличена жеља. Призива зло на онога коме (оно чему) се упућује. Изречена с јаким емотивним интензитетом, већином као згуснуто осећање мржње, у срдитој немоћи, као освета или као превентивно средство претње, заснива се у магијску моћ речи.“³⁰

Српски митолошки речник доноси неколико есенцијалних мисли које су о клетви рекли водећи српски етнологи: „Клетва садржи речи које тајанствено делују на онога који је упућује. Клетва је тешка, варварска, понекад и свирепа. Клетва настаје као последица гнева, мржње, жеље за осветом, а где влада разум, она се не чује.“³¹

У *Речнику књижевних термина* одредница за клетве дата је у форми теоријске дефиниције блиске претходној: „Клетве су архаичне говорне творевине, некад у саставу 'црне' негативне магије, које се јављају у свим облицима усмене књижевности, а заснивају се на веровању да ће се изречено неизоставно испунити. Настају из зле намере субјекта који их изриче, најчешће у срци, са жељом да се зло деси ономе коме су упућене; отуда њихова суровост и трагичност.“³²

У немогућности да наложи моралну или материјалну казну за учињено зло, кунилац прибегава магијској речи и радњи као средству које му у првом тренутку доноси унутрашње задовољење и делимично спокојство, али и наду у задовољење регу-

³⁰ Радмила Пешић и Нада Милошевић-Ђорђевић, *Народна књижевност*, Треник, Београд 1996, стр. 115.

³¹ *Српски митолошки речник*, Полит, Београд 1970.

³² *Речник књижевних термина*, Полит, Београд 1985, стр. 335.

ларне друштвене правде. Клетва у оваквој функцији превазилази оквире личног, тј. појединачног и показује карактер колективног средства које служи као давнашње оруђе за борбу и самоодржање. Како је таква борба веома стара, у неким клетвама се, сматра бугарски научник Михаил Арnaudов, „уочавају библијске реминисценције, као у примерима: *Зинула земља да те прогута!, Да да Бог да кроз иглене уши прођеш!* и др.“³³ Њихова старост само потврђује да су оне одувек последица етички оправдане реакције.

Посматрајући клетве као специфичну народну реторику мржње Жарко Требјешанин одредио је клетву „као древну говорну формулу која на згуснут, сугестиван и сликовит начин изражава снажну жељу да се неком деси зло, уз субјективно уверење да ће се тако изречена жеља неминовно остварити.“³⁴

Бавећи се студиозно клетвом, Миливоје Кнежевић је низ експресивних говорних израза у којима доминира клетва, проширио још и псовкама, заклетвама и благословима, истичући поред експресивне и њихове стилске и поетске црте: „И клетве и заклетве и благослови изричу се непосредно (у првом и другом) и посредно (у трећем) лицу, условно и ублажено, – увек са каквим оптативним смером: да се оно што се коме наговештава, стварно и деси. Клетве и јесу формула, заснована на веровању да се и обистињују. Клетва се изриче с негативном намером: да се коме зло деси. Највећи ступањ клетве је проклетство.“³⁵

Клетве су по Кнежевићевом мишљењу најчешће изречене у гаталачко-врацбинској формули, која се темељи на веровању да ће се уз наклоност праведне више силе, изречена жеља и обистинити.

Примарни емоционални став у клетви има негативну намеру да се виновнику зла – зло и врати. Стога клетве у свом најекспресивнијем облику могу бити веома свирепе и односе се на све што је у поседовању онога коме је клетва упућена.

Етимолози су такође желели да дају свој допринос изучавању клетви откривањем семантике ове речи, али је основно значење још увек без конкретне семантичке одгонетке. Уочено

³³ Михаил Арnaudов, *Огледи из бугарског фолклора*, Академијско издање, проф. Марин Дринов, Софија 1996, стр. 652.

³⁴ Жарко Требјешанин, *Реторика мржње*, Расковник бр. 49 (септембар-новембар), Београд 1977, стр. 111.

³⁵ Миливоје Кнежевић, *Антологија народних умотворина*, Матица српска, Српска књижевна задруга, Нови Сад – Београд 1957, стр. 9.

је само да је њен психолошки извор у човековој узрујаној душевној силини. Изречена у судару двају супротстављених душевних стања, подгрејаних традиционалним веровањем у убитачно дејство црних жеља, клетве су последњи чин сурове освете. Мржња која рађа клетву огромна је и дуговека, она се преноси и на садашње потомке и на оне који ће се тек родити. Казна која се очекује није само доживотна, она је и посмртна. Таква мржња створила је и велики број синонима за појам клетве и онога ко клетву изриче или коме је клетва упућена: клетвеник, клетник, клетница, клетвен, клетљив, кунидба, кунитељ, проклетник, проклетница, проклештина, проклетиња, проклетство, проклети, проклињати, уклетва, уклетник, уклетница, уклињање, уклетство, уклетост, уклетвен, уклевен, итд.

Обично куне онај који не може сам да се избори за нешто што му је ускраћено или одузето, што му по правди припада или му је припадало. Све ове категорије: правда, кривда, издајство и друге, резултат су конвенције одређеног цивилизацијског и духовног уздицања и као такве су ушле у ред темељних моралних категорија на којима опстаје овоземаљски живот и данашњег човека. Отуда у клетвама слаб куне јачега, млађи старијег, сиромаш богатог, што показује да је у конкретној ексцесној ситуацији када је нека од ових вредности нарушена, клетва одбрамбени механизам којим ће се у некој коначности правда некако задовољити уз помоћ више силе која је носилац високих етичких вредности и поуздани чувар позитивних односа међу људима. Зато се по народном веровању клетва не обистињује одмах, на њену се реализацију, по народном веровању, чека по десет и више година. Чак до трећег колена, како народ верује.

Као облик вербалног кажњавања неког нежељеног понашања, клетва је имала изузетно јако заштитну функцију у животу патријархалне заједнице. У патријархалном друштву безбедност и просперитет остварју се искључиво у оквиру и уз помоћ породичне заједнице која негује строге хијерархијске позиције: стари-млађи, мушкарци-жене, ближи и даљи рођаци, ... „Оне су биле“, сматра Владимир Бован, „нека врста човековог заштитног механизма у борби против оних који су наносили човеку зло или целом друштву, било да су то били појединци, друштвене силе или какве друге силе. Када су се односиле на људе, изрицале су се јавно, на скупу, и намењене су биле углавном прекршитељима етичких принципа одређене

људске заједнице (браколомници, лопови, арамије, или други прекршитељи неписаних закона патријархалне заједнице).³⁶

Као етнопсихолошки моменат, клетва иде у ред апелативних жанрова у којима човек открива и ону своју другу, прикривену и од самог себе непризнату особину своје личности. Та, свакако несвесна страна, јесте битан чинилац човековог укупног идентитета. Клетве су, гледано с овог аспекта, релевантне културно-социо-психолошке чињенице које доприносе осветљавању менталитета и нарави сваког народа, па и српског. Клетве су носиоци веома битних психичких црта везаних за мишљење, понашање, за успостављање вредносних ставова по којима се једна нација одликује и по којима се разликује од других нација.

Већина клетви припада обрасцу културе наших предака, али има и творења нових клетви као психолошке реакције на савремене потресе, али ће се и оне после дуже употребе предати потомству, како то бива код свих усмених творевина једног народа.

Клетве углавном исказују жене: мајке, супруге, девојке, ређе сестре и ћерке, а мушкарци само понекад и у тренуцима најтежег душевног бола. Међу клетвама мушкараца, најтежа је очева клетва и она се, по веровању, извесно обистињује. Очева клетва је посебно тешка када се изрекне у цркви, пред кућном иконом или кад отац пољуби земљу и прокуне. Овакве клетве се изговарају узвишеним и свечаним тоном, уз посебно ритуално понашање, пред иконом, пред крстом, пред записом³⁷, итд. Магијско искуство и обредно значење укључени су као део значења у клетву. Магијско се остварује и кроз поступке који прате клетву, као што је клечање на коленима и љубљење земље, развијање мараме или скидање капе, показивање дојки када куне мајка, и томе слично.

Клетве су, дакле, по својој природи веома оштре, јер непрестано призивају зло, па су истовремено и сурове. Најјачом клетвом сматра се проклетство, а то је она жеља клетве да се деси

³⁶ Владимир Бован, *Народна књижевност Срба на Косову и Метохији*, II том, Јединство, Приштина 1989, стр. 30.

³⁷ У Србији **запис** је доминантно, најчешће усамљено дрво у једном делу сеоског атара, на коме је урезан крст и око кога се у време летњих суша крећу литије и певају крстоношке песме које су асимиловале елементе додолских песама, али имају и обавезан хришћански припев. **Запис** у народној традицији је заштитник поља од свакојаких непогода: суше, олује, поплаве, пожара.

највеће зло које се не жели само појединцу, већ и породици и потомству. Проклетства су се најчешће упућивала онима који су се огрешили о заједницу, а то су на првом месту били издајници. Ту психолошку и етичку димензију имају кетве инкорпориране у народној поезији, као што је, на пример, Лазарева кетва пред одлазак у Косовски бој или, пак, у уметничкој поезији, када се у „Горском вијенцу“ Црногорци заклинају пред бој са потурицама.

Мотив кетве рађа велика мржња и он се манифестује у силној жељи за осветом ономе ко је виновник какве велике несреће или срамоте нанете ономе који куне.

Контекст употребе кетве обавезно тражи слушање, односно, да би се кетва изрекла у најжешћем облику потребна су најмање два лица: кунилац и кетвеник. За поруку кетве не тражи се никакав додатни одговор, он се имплицитно садржи у асоцијативности структуре или у директном значењу исказа, тј. нема никаквих додатних лингвистичких или екстра лингвистичких елемената да би се семантика израза реализовала у датом контексту. Ово из тога што је она заједнички код и за адресанта и за адресата. Да није тако, адресант, тј. кунилац је не би употребио у комуникацији, јер би дошло до неразумевања на комуникацијском каналу.

Циљ кетве је да се лицу које се куне нанесе непоправљиво зло у домену материјалне или душевне сфере, а најчешће и једне и друге. Циљ кетве је остварење адекватне или снажне освете појединцу који је такву освету заслужио, и што је најчешће, коју су заслужили његови најближи. Тако се куне мајка да изгуби дете у најлепшој младости, да жена изгуби мужа на почетку брака, итд. Непосредни циљ кетве је погађање човкових најосетљивијих места, његове физичке, социјалне и духовне природе. Поред жеље да се ономе коме је упућена догоде несреће физичкога реда (да ослепи, да му се руке осуше, да не може да хода,...), кетва је најчешће усмерена на наношење зла у моралној и социјалној сфери (*Убио те срам, Црн ти образ био, Са псима јео, Просио, па се хранио,...*).

Отуда је највише кетви са смислом да онај који је нанео зло нема добро здравље, да му се уруши физички изглед, да изгуби бистар ум.

Кетва је најчешће усмерена на човека и на све што му припада као телесном, духовном и имовинско-власничком бићу, али се најчешће куне тело и његови поједини делови. „Зложелна намера најчешће се упућује глави и свему што је

чини, у првом реду очима, а потом устима и језику, али се не изостављају и мозак, чело, нос, образ, вилице, зуби. Од трупних органа на првом удару је срце, а затим руке и ноге, па се потом ређају врат, грло, недра, трбух, кости, ребра, бубрези итд. А обрушава се и на духовне вредности – на душу и памет.³⁸

Традиционалну вредносну лествицу човековог бића чине телесна лепота, здравље и памет. Отуда је и клетва устремљена на те вредности: да човек постане грдан, да изгуби здравље и здрав разум. „Као исход два јака, а слепа непријатељства, у непосредном судару, клетва је најзлоћудније и најтрајније рушилаштво добрих међуљудских односа“, пише Радојко Николић. „На рђав чин узвраћа се још рђавијом речју. Опроштаја нема ни за лек. С веровањем у убитачно дејство црних жеља, клетве се изричу у суровој освети. Без обзира колико је крив, противника треба по свему и целоживотно укубити. Да му све буде пусто и мртво, црно и наопако довека; да га никад и нигде не сретне добро, па ни погребно – на оном свету. Никада не оздравио, не запевао, немао кров над главом. Не имао рода ни порода, вечито био богаљ, вечито терет носио, непријатеља дворио... Док си жив – дуговао, слуга био, црн образ имао...“³⁹

Као симбол домаћинског и породичног статуса у клетвама се веома често проклиње кућа, при чему се прво помиње огњиште, ватра, ошак, шљеме, врата. Са клетвом куће иде у истој мери и клетва која се односи на породицу, на њен продужетак, куну се деца и друга младеж у кући.

Клетва се скоро увек упућује неком ко је куниоцу у непосредној близини, ако би могао да чује какво му се зло призива за узврат злу које је он почио. Та непосредност изговорене клетве упућена познатим психолошким механизмима оптерећује онога коме је клетва учињена, па се догађало да под тим притиском самоиспитивања носилац клетве оболи или умре.

Клетве се најчешће употребљавају у самоодбрани. Када човек није у могућности да се на други начин ослободи немани, терета, јачег од себе, он тада употребљава клетву која треба да сустигне нападача и од које он треба да пострада. Клетва се казује да би сустигла силника и да му се учињено недело врати истом или јачом мером. Дуго се веровало да је довољно да

³⁸ Радојко Николић, Клетва или злом на зло, Расковник, година XXI, бр. 79 – 80, стр. 118 – 119.

³⁹ Исто, стр. 129.

кунилац изрекне клетву и да ће магијска снага речи донети зло клетнику. Временом, да би се зла намера јаче потврдила и обистинила, призиване су небеске и земаљске силе. Да би се то догодило, кунилац позива у помоћ најчешће Бога или неку другу силу или природну појаву (болест, гром, муњу, ватру, лед) која ће са своје стране учинити да се неправда и зло уклоне са земље. Као помоћници позивају се још и анатема (проклетство), али и крсна слава (да помогне или одмогне).

Од овосветских помоћника у клетвама се помињу камен, замља, вода, огањ. Од животиња најчешће се прети змијом, вуком, гавраном. Заstraшује се и болестима: губом, приштом, кугом, јевтиком (туберкулозом).

У клетвама се прети и оружјем: стрелом, пушком, сабљом, ножем. Од небеских сила гром са синонимом стрела гађа и удара у све вредно, мило, животно. Он може све да сажеже и уништи, али се у клетвама често призива и људска немоћ да се од грома сакрије и побегне. Од медијатора у клетвама најчешће су помињани: **змија** (испија очи, љуби међу очи, леже се у недрима,...); **вук** (коље, пије крв, вије,...); **вода** (дави, односи,...); **ватра** (пржи, сагорева, сажиже,...); **вране** или **гавранови** (разносе кости, кљују очи,...), итд.

У велику снагу клетве одувек се много веровало. За породице које су потресале велике трагедије, говорило се да их је сустигла нечија клетва. Деловање клетви трајало је вековима. Најближи су се најчешће уништавали и убијали речима. Страх од клетве и њене остваривости био је најбољи етички коректив у човековом животу. То потврђује и једна изрека која се и данас може чути: *Не ваља ни када те много благосиљају, а камоли када те куну.*

Занимљиво је указати и на постојање заштитних формула од клетви. Како се клетва изриче у гневу, а често и у афекту, догађало се да клетва буде упућена и неком ближњем, а после, по смиривању беса, кунилац прибегава формули којом се ублажавала или неутрализовала изречена клетва. То се зове расклињање. Тада се или унижава или обесмишљава сам клетвени чин, или се позивају јаче силе да спрече медијаторе из клетве да изречену клетву спроведу.

Изабрани примери народних клетви по азбучном реду (А и Б):

Але те појеле!
Анатема те било, проклетниче један!
Арам ти било!
Арам ти било мајчино млеко!
Арам ти било све што си појео и попио!
Аир не видеја!
А ненајели се дабогда!
Анцар те избоја у мешину!
Анцар те у срце пробоја!
Арам да му је мој леб и сол што га је пуктосаја!
Арам да му је до сг до век!
Арам да су ти теј паре!
Арапски му коњи по имање играли!
Аратос ти било!
Аратос ти и такав живот!
Ако некое мислиш зло, Бог ти не дао добро.
Аждаје ти срце вадиле!
Акнул дабогда у амбис!
Але те по свет водиле!
Але те изеле!

Белог дана не видео!
Бесан море локао!
Бестрага ти глава!
Бијеле власи плела!
Бог да ти памет помери!
Бог му врат сломио!
Бог те убио!
Бог те унаказио!
Бог ти судио!
Божја га казна стигла!
Болест те појела!
Болест ти кућу растурила (разорила)!
Бољка да те удари!
Бос по трњу одио!
Брдо пара им'о, ал' не им'о ко да их потроши!
Бел дан не видеја!
Бели венци на главу не турила!
Бело видело не видеја!
Белци ти испали!

Бес га изеја!
Бес га уватија!
Бетер те ударија!
Бог да ти да децу као што си ти!
Бог нека ти плати!
Бог те згрчија!
Бог те убија!
Бог те узеја на зајам па те не врнуја!
Бог те унаказија!
Бог ти памет узеја!
Богородица те утепала!
Болес те изеја!
Брадва ти главу откинула!
Буре те однело!
Бандрљив био!
Бедан био!
Био глув и нем!
Био дужан, никад се не одужио!
Био гробар!
Била ти гола гузица!
Био црн ко оџачар!
Био непокретан!
Блеј'о ко овца!
Бог те жигос'о!
Бог те громос'о!
Бог те обележио занавек!
Бог те ошамутио!
Бог ти дао рогове!
Бог ти дао најгоре!
Бог ти судио и пакао пресудио!
Болесни ти сви у кући били!
Болов'о, а не мог'о умрети!
Болов'о и никад не оздравио!
Болницу никад не напуштао!
Браће немао!
Буљина ти очи вадила!
Бумбарску главу имао!
Бог ти памет одњо (однео), дабогда!
Бог ти дао шугу, а узео нокте, па се нем'о о шта чешати до о плот!
Без очи да останеш!
Белај га однел!
Бес га ватил!

Бог те убил!
Бог му памет узел!
Бог ти очи извадил, па ћорав по свет да одиш!
Бољња те изела!
Бомба ти кућу растурила!
Брег ти се на кућу наслонио!
Бубе те изеле!

(Одломак из истоимене студије)

РАСТАНАК

Проф. др Славољуб Обрадовић
(1949 – 2012)

Редакција БДЕЊА поново је у невеселој прилици да се опрашта од једног свог сарадника. Премиуо је професор Славољуб Обрадовић, са којим нас повезује дугогодишња сарадња.

Професор Обрадовић од 1999. године радио је на Филозофском факултету у Нишу, где је, у свим наставничким звањима предавао Упоредно проучавање јужнословенских књижевности и Књижевност за децу. Ту је написао више књига посвећених хрватској и македонској књижевности, као и књижевности за децу. Уређивао је часописе (*Браничево*, *Преображења*), руководио Књижевном заједницом „Вељко Видаковић”, био иницијатор, уредник, приређивач, ментор и промотер многих књига младих стваралаца, који су уз његову помоћ улазили у књижевност и науку. За њим ће остати преко двадесет књига из књижевне историје и петнаестак књига песама и кратке прозе. Саставио је антологије *Отаџбина се брани животом* (родољубива поезија, 2008), *Тешкото* (македонска поезија, 2009), као и зборник духовне поезије (*Осам векова Хиландара*, 1998).

За нас је значајно да се проф. Обрадовић бавио и песничком заоставштином Гордане Тодоровић, и објавио изборе: *Пољуби ме љубичасто*, 2004; *Песме*, 2004; и *Крилите ватре*, 2011. У Бдењу (бр. 2, 7, 21 – 22) објавио је написе о књигама српских писаца.

Историчар јужнословенских књижевности (српске, хрватске, македонске и књижевности за децу), песник, антологичатр и приређивач др Славољуб Обрадовић, преминуо је изненада (у 64. години), у време када се у Сврљигу припремала промоција његовог приређивачког дела *Крилите ватре* Гордане Тодоровић, кад увелико трају припреме за овогодишње песничке сусрете посвећене овој песникињи.

Памтићемо га по великој радиности, несебичној помоћи млађим ствараоцима, по труду да многе књижевне појаве (писце и књиге) уведе у историју националне књижевности.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за БДЕЊЕ достављати у електронском облику (диск, дискета, e-mail), уређене на следећи начин:

Име и презиме аутора

Адреса

– Наслов рада

– Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 11.

Посебне захтеве (latinica, *италик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусно-те, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

Поред електронске, доставити штампану и потписану верзију, с јасним ознакама посебних услова (види напред).

Радове слати на адресу уредништва БДЕЊА.

АДРЕСЕ

Издавачи:

Културни центар Сврљиг, Боре Прице 2, 18360 Сврљиг
(За уредништво БДЕЊА)

e-mail: kcsvrljig@sezampro.rs

bdenje_srg@yahoo.com

Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Дом културе,
19350 Књажевац

e-mail: ristic.obren@gmail.com

САДРЖАЈ

Бдења

<i>Стојан Богдановић</i>	
МИСАО	3
<i>Живорад Недељковић</i>	
БОЈЕ	8
<i>Мирко Демич</i>	
ШУПЉИ БАТАЉОН	13
<i>Саша Хаџи Танчић</i>	
НАЂЕНО ВРЕМЕ	21
<i>Недељко Богдановић</i>	
ТРУБА	25
<i>Видосав Петровић</i>	
ЦАРИЦА	29
<i>Сенахид Незировић</i>	
САЛОМА, КРАЉИЦА ПЕШЧАРА	37
<i>Винко Шелога</i>	
БУЂЕЊЕ	41
<i>Жарко Миленић</i>	
ЦРНОЈЕВИЋ	44
<i>Зехнија Булић</i>	
ВРЕМЕПЛОВ	49
<i>Никола Александар Марић</i>	
ОБНОВА ЦАРСТВА	52
<i>Милорад Стојковић</i>	
ТРИ СОНЕТА	55
<i>Илија Степановић</i>	
ТРИ КРАТКЕ ПРИЧЕ	57
<i>Јевросима Ристовић</i>	
КО САМ ЈА	61
<i>Наташа Бајић</i>	
МОЈА СРЕТНА ЗВЕЗДА	64
<i>Душан Ђорђевић</i>	
ЧУДЕСНО ЈУТРО	69
<i>Сања Радовановић</i>	
ДЕСЕТ ХАЙКУ ПЕСАМА	72
<i>Мирослав Петковић</i>	
ЧУДОТВОРАЦ	74

Поводи

ОДЛУКА ЖИРИЈА	83
<i>Слободан Лазовић, прва награда</i>	
ЗЕМЉОТРЕС	87
<i>Тони Пердић, друга награда</i>	
ВАЛЦЕР ЗА ХАНУ	90
<i>Татјана Дан Ракић, трећа награда</i>	
ОКО КВИНТНОГ КРУГА	93

Подсећања

<i>Миодраг Сибиновић</i>	
ВЕЛИКИ ПЕСНИК ВЛАДИМИР МАЈАКОВСКИ	95
<i>Стојан Богдановић</i>	
ПРИЛОЗИ ЗА БИОГРАФИЈУ ВЕСЕЛИНА ИЛИЋА	117
<i>Милијан Деспотовић</i>	
НЕСАЖЕЖЕНО ДРВО ЖИВОТА	122

Узванице

<i>Ристо Василевски</i>	
ЛЕТОНСКИ ТРИПТИХ	127
<i>Добривоје Станојевић</i>	
РАНО УСТАЈАЊЕ	131
<i>Татјана Лазаревић Милошевић</i>	
ТРГ	133
<i>Драгољуб Перић</i>	
ОДНОС „МИ“ И „ОНИ“ У СЕЛЕНИЋЕВОЈ ДРАМИ „РУЖЕЊЕ НАРОДА“; ПРОБЛЕМ ЕТНОЦЕНТРИЗМА И ИДЕОЛОГИЗАЦИЈЕ	135
<i>Драган Мрдаковић</i>	
ГРАДСКИ ВЕСНИК	140

Упознавања

<i>Герман Гецевич</i>	
КАРТА У ЈЕДНОМ ПРАВЦУ	144
<i>Џемс Џојс</i>	
ИЗ „КАМЕРНЕ МУЗИКЕ“	149

<i>Харивани Раи Баћан</i> КРЧМА	153
--	-----

Погледи

<i>Слађана Ристић Горгиев</i> ТОЛЕРАНЦИЈА И/ИЛИ ПОШТОВАЊЕ У СВЕТЛУ ХУМАНИЗМА	157
<i>Бранко Горгиев</i> О МИСИЈИ И МИСИОНАРЕЊУ	165

Тумачења

<i>Гордана Влаховић</i> ДОЋИ ОПЕТ	167
<i>Мирослав Радовановић</i> АУТОНОМНА ЛОГИКА БИЋА И СТВАРИ	170
<i>Ранко Павловић</i> ОСЛУШКИВАЊЕ ШУМА	175
<i>Бошко Ломовић</i> ОПСКУРНО ПОРТРЕТИСАЊЕ ЖИВОТА	179
<i>Милица Миленковић</i> СИЛАЗАК НА ЗЕМЉУ ЉУБИНКА ДУГАЛИЋА	181
<i>Томислав Ђокић</i> ИГРА ХОМОНИМИМА	187
<i>Милинка Јовановић</i> ДОК СУ СОЛУНЦИ ЈОШ ГОВОРИЛИ	192

Баштина

<i>Недељко Богдановић</i> У СУСРЕТ ВЕЛИКОЈ ГОДИШЊИЦИ ХРИШЋАНАСТВА (II)	194
<i>Миливоје Р. Јовановић</i> СРПСКЕ НАРОДНЕ КЛЕТВЕ	199
РАСТАНАК Проф. др Славољуб Обрадовић	210
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА	211